

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Geopolitické teorie v rámci politiky
zadržování komunismu**

Soňa Vachová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

Geopolitické teorie v rámci politiky

zadržování komunismu

Soňa Vachová

Vedoucí práce:

PhDr. David Šanc, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce PhDr. Davidu Šancovi, Ph.D. za věnovaný čas, poskytnuté materiály, vstřícný přístup a cenné připomínky, bez kterých by tato práce nevznikla.

Obsah

1	Úvod	6
2	Geopolitika a politická geografie	10
3	Teorie Nicholase Johna Spykmana	13
4	Teorie Saula Bernarda Cohena.....	20
5	USA ve světovém systému po roce 1945 a politika zadržování	23
6	Geopolitické teorie a jejich odraz v zahraniční politice USA	35
6.1	Spykmanova teorie a její odraz v zahraniční politice USA	36
6.1.1	Politika zadržování v oblasti Rimlandu – obecně.....	37
6.1.2	Politika zadržování v oblasti Rimlandu – válka v Koreji.....	40
6.1.3	Politika zadržování v oblasti Rimlandu – berlínská krize	44
6.2	Cohenova teorie a její odraz v americké zahraniční politice	49
6.2.1	Politika zadržování v regionu Jihovýchodní Asie – obecně.....	50
6.2.2	Politika zadržování v regionu Jihovýchodní Asie – válka ve Vietnamu	55
6.2.3	Politika zadržování v regionu Blízkého východu – obecně.....	65
6.2.4	Politika zadržování v regionu Blízkého východu – válka v Afghánistánu....	71
7	Závěr.....	78
8	Seznam zkratk	84
9	Použité zdroje	85
10	Resumé	92
11	Přílohy	94

1 Úvod

Diplomová práce se bude zabývat tím, do jaké míry byla americká zahraniční politika uplatňovaná v období bipolárního konfliktu aplikací tradičních geopolitických teorií či do jaké míry jimi byla ovlivněna. Po pečlivé úvaze jsem za vhodné zvolila již tradiční teorii Nicholase Johna Spykmana a moderní teorii Saula Bernarda Cohena, které jsou často považovány za myšlenkové zdroje politiky zadržování komunismu, kterou uplatňovaly Spojené státy americké po skončení druhé světové války. Práce se tudíž bude zabývat geopolitickou situací USA v období studené války. Ta z hlediska uspořádání změnila celý světový systém, který se ze systému multipolárního změnil na bipolární. Dvě vítězné mimoevropské mocnosti Spojené státy americké a Svaz sovětských socialistických republik zpečetily porážku Německa ve druhé světové válce, a tím se staly nástupci Evropy v usilování o globální nadvládu, o kterou probíhalo v dalších padesáti letech bipolární americko-sovětské soutěžení. Na jedné straně vedoucí světová námořní velmoc, která kontroluje Atlantický i Tichý oceán, na straně druhé vedoucí světová velmoc kontinentální, ovládající tzv. Heartland.

Na základě analýzy praktické politiky zadržování komunismu a teoretických koncepcí autorů Spykmana a Cohena následně budeme moci vyvrátit či potvrdit tvrzení, že tyto teorie lze považovat za ideové základy americké zahraniční politiky v období studené války. Hlavním cílem práce tudíž je, prostřednictvím této analýzy zjistit, zda se americká zahraniční politika s těmito teoriemi shodovala, zda se jimi mohla inspirovat či je jejich podobnost zcela náhodná. Zda tyto teorie lze považovat za praktický návod pro konkrétní politickou praxi.

Protože se práce bude zabývat vybranými geopolitickými teoriemi, považuji za vhodné, alespoň stručně osvětlit pojem geopolitika a politická geografie, se kterými budu v práci operovat. Toto vysvětlení se jeví jako zcela příhodné, jelikož termín geopolitika se ukázal být v rámci politické vědy velmi diskutovaný. Tématu geopolitiky a politické geografie bude věnována první kapitola práce, ve které stručně nastíním jak, kdy, a proč se tyto termíny poprvé objevily a co znamenají. Budu se také v krátkosti zaobírat historickým vývojem těchto disciplín. Zmíním, proč v určitém období byla geopolitika jako vědní obor zatracována a vzbuzovala negativní konotace a proč naopak v posledních dekádách nabírá znovu na oblíbenosti a stala se oborem dosti populárním.

Také se budu snažit tuto vědu zařadit v rámci vědních oborů a zmíním její některé definice.

Následující kapitoly, které se budou věnovat oběma geopolitickým teoriím, tedy teorii Nicholase Spykmana a Saula Cohena, představí základy teoretických koncepcí těchto geopolitiků. V rámci kapitol se zaměřím zejména na to, jaké geopolitické oblasti v rámci svých teorií považují autoři za klíčové a jak skrze své teoretické koncepce rozdělují svět. V kapitole se rovněž budu zabývat tím, jak Spykman a Cohen celkově chápou světový systém a jak v rámci něj nazírají na dělbu moci. Dále se zmíním o tom, jaké postavení v systému měly, dle obou geopolitiků, poválečné supervelmoci – Spojené státy americké a Svaz sovětských socialistických republik. Budu se zabývat některými významnými faktory, které autoři považují v rámci zahraniční politiky státu za důležité. Hlavním cílem obou kapitol bude představit klíčové oblasti, ve kterých by se měla politika kontejnmentu, dle obou autorů, odehrávat. Vzhledem k tomu, že geopolitické teorie N. Spykmana z velké části staví na základech teorií sira Halforda Mackindera, rozhodla jsem se kapitole věnované Spykmanově koncepci zařadit též krátké osvětlení Mackinderova chápání světového uspořádání.

V kapitole nesoucí název Postavení USA ve světovém systému po roce 1945 a politika zadržování komunismu se budu zabývat celkovým postavením Spojených států v poválečném světovém systému. Mojí snahou bude prezentovat roli této země v rámci mezinárodního společenství. Krátce se také zmíním o celkovém uspořádání světového systému, který prošel značnými změnami a který, jak už jsem poznamenala, můžeme za éry studené války považovat za bipolární. Jak již název kapitoly napovídá, bude se též věnovat politice zadržování komunismu. Pro upřesnění je vhodné podotknout, že kvůli tomu, že SSSR určoval hlavní trendy a směry vývoje komunistické ideologie, považuji slovní spojení „zadržování komunismu“ a „zadržování Sovětského svazu“, stejně jako P. Suchý, za synonyma (Suchý, 2005: 45).

V kapitole představím základní strategické koncepce, které v období po druhé světové válce vznikaly za účelem dát americké zahraniční politice určitý ucelený rámeček. Budu se věnovat nástinu procesu jejich vzniku, následnému vývoji a jednotlivým proměnám strategie zadržování komunismu. Je zřejmé, že v tomto období vznikalo nepřehledné množství těchto strategických koncepcí, a proto není v mých silách všechny tyto dokumenty analyzovat. Budu se tedy snažit zaměřit se jen na ty, které jsou dle

mého soudu těmi nejpodstatnějšími. Zmíním například tzv. Kennanův „dlouhý telegram“, článek Zdroje sovětského chování, Trumanovu doktrínu či některé dokumenty vytvořené v rámci Národní bezpečnostní rady Spojených států amerických, jako je například dokument NSC 48/2 nebo NSC 68. Díky analýze těchto strategických koncepcí budeme částečně schopni vytvořit si určitou vizi toho, jakým směrem se americká zahraniční politika v období bipolárního konfliktu ubírala.

Je důležité zmínit, že politika zadržování komunismu měla několik možných dimenzí. Můžeme se setkat se strategií zadržování mající vojenskou, politickou či ekonomickou povahu. Tyto rozměry strategických koncepcí a strategií obecně se mohou nejrůzněji prolínat. Jsou velmi úzce provázané. Dle P. Suchého země nemůže dosáhnout politické stability bez stability hospodářské a utužování a udržování bezpečnosti a obranyschopnosti Spojených států a jejich spojenců by nebylo proveditelné bez existence jasné a výrazné hospodářské a politické stability či značných ekonomických kapacit. Ale významnou odstrašující roli sehrál v období studené války také moderní vojenský potenciál. Důvodem, proč je těžké od sebe jednotlivé dimenze zadržování separovat, je skutečnost, že jim v historii nebyl přisuzován zcela rovnocenný význam. Ten byl poměrně proměnlivý. Závisel na okolnostech a vývoji situace v rámci mezinárodního systému (Suchý, 2005: 81).

Všechny výše zmíněné kapitoly můžeme považovat za teoretický základ celé práce. Následující části se již budou zabývat praktickými událostmi v rámci americké strategie zadržování komunismu. Mojí snahou bude aplikovat reálnou politiku zadržování na v předchozích kapitolách zmíněné teoretické koncepce Spykmana a Cohena. Kapitola Geopolitické teorie a jejich odraz v zahraniční politice USA se tedy bude zabývat reálnou zahraniční politikou Spojených států v období bipolární konfrontace. Je zřejmé, že pokud bychom chtěli zkoumat a vysvětlovat všechny historické události, které souvisely s politikou zadržování a které se v období bipolární konfrontace udály, práce by musela být poněkud obsáhlejší. Proto jsem se rozhodla, že se v rámci obou kapitol, týkajících se aplikace praktické americké zahraniční politiky zadržování komunismu na již představené geopolitické teorie, zaměřím jen na některé události či skutečnosti, které považuji za nejpodstatnější. Výběr konkrétních případů jsem provedla na základě několika kritérií. Prvním z nich je, že konkrétní případ politiky zadržování komunismu musí být lokalizován v oblasti, kterou daný geopolitik

pro zadržování považoval za klíčovou. Druhým kritériem výběru je, že se musí jednat o událost, do které přímo USA zasahovaly. Za třetí, událost musí v rámci své periodizace logicky spadat do období bipolárního konfliktu. Posledním kritériem je, že všechny události, kterými se budu v práci podrobněji zabývat, považuji za vojenskou dimenzi politiky zadržování. Pro přehlednost jsem se rozhodla, že některé další události praktické politiky zadržování komunismu, které můžeme aplikovat na zmíněné geopolitické teorie, alespoň zmíním, ale nebudu se jim podrobněji věnovat. Nepředpokládám, že se všemi zmiňovanými událostmi budu zabývat chronologicky tak, jak po skončení druhé světové války probíhaly. Určitý systém posloupnosti se ale v práci budu snažit dodržovat.

Metodologicky můžeme práci považovat za čistě kvalitativní jednopřípadovou studii, která je dle P. Druláka typická svým konkrétním časovým a tematickým ohraničením a vymezením. Jedná se o detailní analýzu případu. Cílem případové studie by mělo být hluboké porozumění nebo příčinné vysvětlení konkrétního vybraného případu (Kořan, 2008: 33). V práci se proto pokusím zohlednit celkový kontext fenoménu. Z výše uvedeného tudíž vyplývá, že se práce bude zabývat obdobím jasně ohraničeným, kterým je pro nás studená válka, obdobím, které jsem časově definovala jako periodu od roku 1945 do roku 1989. Tematické ohraničení práce, analýza politiky zadržování a konkrétních geopolitických teorií, je rovněž vcelku zřetelné.

V práci budu čerpat jak z děl autorů českých, tak světových. V rámci teoretických kapitol, které se budou zabývat vývojem geopolitiky, politické geografie a geopolitickými teoriemi, jež jsem si pro výzkum zvolila, se budu snažit primárně vycházet z prací samotných geopolitiků Nicholase Johna Spykmana a Saula Bernarda Cohena, popřípadě dalších, jako je například Martin Glassner, Chuck Fahrer či Bořivoj Hnízdo. Pro vypracování empirické části zabývající se politikou zadržování komunismu v praxi budu čerpat například z díla Henryho Kissingra či Zbigniewa Brzezinského, kteří se samotní v zahraniční politice USA v tomto období angažovali. Dále se jako vhodné jeví práce Johna Lewise Gaddise či Petra Suchého. Nesmím opomenout ani články z vědeckých časopisů, jako jsou například *The Geographical Journal*, *The American Political Science Review*, *The Journal of Politics* a mnoho dalších. Práci se také pokusím doplnit nejrůznějšími přílohami, které jsou k pochopení popisovaných teorií a jevů nejpříhodnější.

2 Geopolitika a politická geografie

Oficiálně o vzniku geopolitiky hovoříme v souvislosti s 80. a 90. léty 19. století. Jednalo se o teoretickou školu v rámci realistického paradigmatu. Škola byla zaměřena na vysvětlování mezinárodní politiky coby pole působnosti svébytných jevů i zákonitostí (Krejčí, 2001: 493). Zabývá se studiem států v kontextu globálních prostorových fenoménů. Jejím úsilím je pochopení podstaty síly států a povahy vzájemné interakce těchto států mezi sebou (Fahrer – Glassner, 2004: 273).

Obrovským podnětem pro vývoj teorie mezinárodních vztahů bylo dokončování sjednocování světa kolonizací a také vytváření nových teoreticko-metodologických přístupů v rámci společenských věd. A tak se geopolitika stala první velkou teorií mezinárodních vztahů. Můžeme o ní hovořit jako o teorii, která sleduje a studuje zákonitosti vlivu povrchu Země na politiku států a zákonitosti pohybu síly v prostoru. Od svého vzniku tak konala v rámci spojení dvou teoreticko-metodologických přístupů, a to geografického determinismu a sociálního darwinismu (Krejčí, 2001: 493). Geografický determinismus můžeme vidět například v dílech Američana N. Spykmana, který tvrdí, že geografie je nejtrvalejším, a proto nejdůležitějším faktorem v rámci vývoje a stavu jednotlivých společností a států. Jinými slovy, největší vliv na zahraniční politiku států má právě geografie (Spykman, 1938a: 28-31).

Jako zástupce sociálního darwinismu musíme zmínit H. Spencera, který je považován za jeho zakladatele (Krejčí, 2001: 494). Dále byl touto teorií inspirován německý geograf F. Ratzel, který prezentoval geopolitiku jakožto studium státu coby organismu. Hovoříme o tzv. organické teorii státu, která metaforicky stát k živému organismu přirovnává (Fahrer – Glassner, 2004: 270). Některé znaky sociálního darwinismu můžeme pozorovat také u amerického historika A. Mahana. Ten tvrdil, že růst je vlastností zdravého života. To znamená, že být je „růst“ státu nelegální, neznamená to, že by byl nepřírozený (Fahrer – Glassner, 2004: 273).

Obecně termín geopolitika jasně a zřetelně vyjadřuje spojitost mezi politickými jevy a procesy na straně jedné a geografickým prostorem na straně druhé. Termín politická geografie poprvé ve svém díle *Politische Geographie* aplikoval německý geograf F. Ratzel v roce 1897. Pojem geopolitika byl poprvé použit švédským badatelem R. Kjellenem roku 1899. V historii byly tyto pojmy dále užívané souběžně, a

to do první poloviny 20. století. Slavné osobnosti politické geografie byly považovány také za významné teoretiky v geopolitice (Hnízdo, 1995: 9). Pokud se podíváme na pojem geopolitika z hlediska sémantiky, vidíme v něm jasný vztah mezi politikou a zemským povrchem (Krejčí, 2001: 494). Pokud si termín geopolitika představíme v rozložené podobě tak: geo – symbolizuje prostor a politika – symbolizuje společnost a její výtvořiny (Lžička – Ondriaš, 2012).

V období před druhou světovou válkou byla geopolitika obecně považována za aplikaci geografických výstupů a geografické perspektivy na vývoj zahraniční politiky států. Mohli bychom to nazvat aplikovanou politickou geografii. V průběhu druhé světové války byl pohled na geopolitiku z části zdiskreditován, byla nazírána jako agresivní, šovinistická a antidemokratická pseudověda (Fahrer – Glassner, 2004: 270). Docházelo k obvinění některých autorů německé geopolitické školy z politiky nacismu. V rámci spojování německé geopolitiky s ideologií nacismu musíme zmínit autora teorie pan-regionů, K. Haushofera. Tato obvinění se záhy ukázala jako neoprávněná a silně přehnaná. I přes vyvrácení jakéhokoliv spojení geopolitiky s nacismem bylo nazírání na tuto vědu v důsledku historické zkušenosti změněno. Majorita politických geografů se distancovala od německé geopolitické školy a samotného termínu geopolitika. Po válce byly pojmy politická geografie a geopolitika dokonce postaveny proti sobě. Politická geografie byla jako vědní disciplína uznávána, zatímco geopolitika byla stále vnímána jako něco negativního. Byla považována za nevědeckou metodu, která jen ospravedlňovala imperiální zájmy světových velmocí. To většině autorů poválečné generace připadalo mravně nepřijatelné (Hnízdo, 1995: 9). Zde tedy můžeme vidět kořeny onoho pejorativního vnímání geopolitiky. Geopolitika byla primárně chápána jako věda, která se vždy snažila hledat teoretické ospravedlnění praktické mocenské zahraniční politiky země (Kupka, 2001: 83).

Rozvoj politické geografie můžeme pozorovat především od 60. let. Do centra zájmu se přesunul územní stát a jeho politicko-geografická organizace, postoj centra a periferií a stanovení hranic se sousedními zeměmi. Obecně ale oblast geopolitiky stagnovala. Geopolitických děl vzniklo v tomto období jen velmi málo. Situace se začíná měnit od 70. let, a to v důsledku změny poválečného systému mezinárodních vztahů se svojí dominantou, bipolárním konfliktem. Tato obměna mezinárodní politiky, pro kterou byla charakteristická větší multipolarita a komplexnost, znamenala obnovu

zájmu o geopolitiku. Důležitou příčinou v rámci oživení zájmu o geopolitiku byla skutečnost, že jako věda přestala být vnímána negativně. Další důvod, proč pozornost o geopolitiku v posledních desetiletích vzrostla, je dle B. Hnízda velice důležitý, neboť není časově ani generačně podnícen. Souvisí s tím, že politické procesy se staly více komplexní a integrační tendence prokazují, že klasická politická geografie, kterou známe z poválečného období, je nadměrně zaměřená pouze na zkoumání územního státu. Proto se geopolitika stala nástrojem, který politologům a politickým geografům poskytuje možnost globálnějšího pohledu na vzájemný vztah mezi politickými jevy a procesy a geografickým prostorem. Překlenuje tak zkoumání, které se odehrává jen na základě státu, a překonává tím národní měřítko (Hnízdo, 1995: 9-10).

V dnešní době považujeme geopolitiku za část politické geografie. Jedná se jen o jeden ze subjektů studovaných sociálními geografy (Fahrer – Glassner, 2004: 270). Jejich metodický přístup je totožný. Metodickým stanoviskem politické geografie je zkoumání politických regionů jako prostorově politických jednotek. Tyto politické jednotky jsou studovány včetně jejich vnitřní struktury i jejich vnějšího vztahu. Dnešní politická geografie již nechápe územní stát jako jedinou existující formu této jednotky. Politický region totiž podléhá z prostorového ohledu měřítku, které si sami pro zkoumání zvolíme (Hnízdo, 1995: 9-10).

Geopolitický význam má také například náboženská či etnická struktura obyvatelstva, hospodářská situace země, historický vývoj jejího území, existence či nedostatek surovinových zdrojů atd. Jestliže hovoříme o geopolitickém postavení určitého území, monitorujeme vývoj jeho vztahů se sousedními i jinými zeměmi v regionu, ale i dopady globálních geopolitických obměn probíhajících v dnešním propojeném světě (Šlechta, 2007: 4).

V rámci svého zkoumání geopolitiku považují stejně jako M. Kupka, za „vědu, která se snaží vysvětlovat zákonitosti mezinárodních vztahů pomocí geografie a primárně se zabývá tématy, která se nacházejí na rozhraní mezi sociálním a přírodním prostředím člověka“ (Kupka, 2001: 83).

3 Teorie Nicholase Johna Spykmana

Než se budu zabývat samotnou teorií amerického geopolitika a profesora mezinárodních vztahů na Yalské univerzitě, N. J. Spykmana, musím zmínit teoretické koncepce H. Mackindera na které tento geopolitik navázal (Krejčí, 2001: 504). Sir Halford John Mackinder přichází v roce 1904 se svou koncepcí Heartlandu. Tuto koncepci autor ještě několikrát pozměnil, a to v letech 1919 a 1943¹ (Sloan, 2003: 15).

Mackinder věřil, že můžeme najít korelaci mezi geografickými aspekty území a jeho historií. Tvrdil, že můžeme vidět kauzalitu v rámci geografie a univerzální historie. Autor se domníval, že jsme schopni sledovat reálné události na světové scéně a hledat zde určitý vzorec v rámci geografie a historie země. Tento vzorec by pak mohl mít praktické uplatnění v rámci pohledu na mezinárodní politiku (Mackinder, 1904: 423). Důležité u všech těchto verzí jeho teorie je, že vychází z faktu, že svět se chová jako globálně propojený celek. Mackinder světové dějiny periodizoval na tři období – předkolumbovské, kolumbovské a postkolumbovské. Každá z těchto period se vyznačovala určitými specifiky. Předkolumbovské období se vyznačovalo převahou kočovných kmenů, které podnikaly výboje z oblasti střední Asie, která tvořila jakousi pivotní oblast, a plenily civilizace, ležící na území od Číny až po střední Evropu. Za jejich úspěchy stála především značná mobilita (Sloan, 2003: 21). Mackinder upozornil na obrovský ekonomický potenciál pivotní oblasti. Ten viděl především v její populaci, nalezištích drahých kovů a paliv a v neposlední řadě také v jejím zemědělském potenciálu (Mackinder, 1904: 434). Předkolumbovské období bylo přerušeno až obdobím zámořských výprav, kdy se Evropa zmocnila vlády nad světovými oceány. Světovou převahu v této době měly námořní velmoci, především Británie (Hnízdo, 1995: 13). Éra mořských velmocí končí začátkem 20. století, kdy začínají díky technice hrát prim opět kontinentální mocnosti. Mackinder hovoří zejména o vývoji transportní technologie, a příkládá velký význam transkontinentální železnici (Sloan, 2003: 21).

Z pohledu geografického Mackinder rozděluje svět na tři oblasti. Heartland, kterým označuje pomyslné srdce země nebo jádro tzv. Světového ostrova, tvořila Evropa, Asie a Afrika. Vodstvo moří a oceánů pak tvořilo jednotný Světový oceán. Heartland považoval Mackinder za klíčovou oblast a rozhodující otázkou světové

¹ Je zřejmé, že Mackinder svou teorii měnil na základě politických událostí, které se v první polovině 20. století udály.

politiky se dle něho stala otázka, kdo ji bude ovládat a jaký bude jeho silový potenciál (Krejčí, 2001: 502-503). Zprvu Mackinder hovořil v souvislosti s Heartlandem o pivotní oblasti zaujímající centrální Asii bez přístupu k nezamrzajícím přístavům (příloha č. 1). S pojmem Heartland přichází až s první revizí své teorie roku 1919, která rozšířila oblast Heartlandu až k Černému a Baltickému moři (Hnízdo, 1995: 13-14). Dalšími oblastmi, které dle Mackindera vytvořily hlavní geopolitické pásy, byl Vnitřní půlměsíc (Inner Crescent), který zahrnuje zbytek Euroasie kromě Velké Británie a Japonska a Vnější půlměsíc (Outer Crescent), zahrnující Velkou Británii, Afriku, Austrálii, Kanadu a Japonsko. Pro světovou politiku jsou důležité vztahy mezi těmito třemi oblastmi a vztah Heartlandu k východní Evropě. Mackinder tvrdil, že pokud bude východní Evropa ovládnuta jedinou mocností, může se stát, že tato mocnost následně ovládne celý Heartland. Z toho vyplývá, že kdo vládne východní Evropě, ovládá Heartland. A kdo dle Mackindera ovládá Heartland, ovládá Světový ostrov² a ten, kdo ovládá Světový ostrov, ten vládne celému světu. Zde vidí Mackinder nebezpečí spojení Německa s Ruskem po první světové válce. Je důležité zmínit, že autor neslučuje oblast Heartlandu výhradně s Ruskem, to je pouze současným majitelem tohoto regionu. Z hrozby spojení Ruska s Německem Mackinder vyvodil doporučení adresovaná politikům vítězných mocností, jež určovaly na versailleské konferenci nové hranice v Evropě. Následně pak skutečně vznikl známý kordon sanitaire, který Německo od Ruska odděloval (Kupka, 2001: 85). Zde můžeme vidět aplikaci geopolitických poznatků v rámci zahraniční politiky zemí.

Poslední verze Mackinderovy teorie (1943) odrážela tehdejší spojení tří mocností protifašistické koalice a nové rozložení světových geopolitických regionů. Již v této době byl Mackinder přesvědčený, že SSSR zvítězí nad Německem. Navíc upozorňuje na růst jeho mocenského postavení ve světě. Tvrdí, že pokud ovládne Sovětský svaz Německo, stane se z něj nejrozlehlejší pozemní velmoc na světě, protože je dle Mackindera Heartland největší pozemní pevností světa, stane se mocností ve strategicky nejsilnějším obranném postavení. Nepochyboval o obrovské síle tohoto regionu a přisuzoval mu obrovský ekonomický potenciál v podobě nerostného bohatství. Mackinder ve své teorii ale nepředpokládal jen vzestup SSSR, ale i USA. Svět rozdělil do dvou regionů. Jednalo se o oblast Heartlandu, kterou ovládal SSSR a oblast, jejímž centrem je tzv. Střední oceán (Midland Ocean), sféra severního Atlantiku.

² Jako oblast Světového ostrova chápe Mackinder Euroasii a Afriku (Hnízdo, 1995: 14).

Mackinder předpokládal, že mezi těmito dvěma regiony dojde k rovnováze v kontrolování Evropy. Dále hovoří o oblasti Velkého oceánu (Great Ocean), ta je tvořená jižním Atlantikem a Tichým a Indickým oceánem. Mackinder ve své práci zmiňuje také termín Ameroevropa. Jedná se o silnou kulturní komunitu okolo Středního oceánu. V čele Ameroevropy stojí Spojené státy, a ty jsou dle Mackindera jediné schopné čelit oblasti Heartlandu (Mackinder, 1943: 595-605). V této poslední verzi jeho teorie je možné vidět odklon od pesimistického pohledu v rámci mořských mocností. Jeho původní verze přisuzovala strategickou převahu kontinentálním mocnostem (Hnízdo, 1995: 16).

Mackinder po druhé světové válce překonává známou dichotomii mezi pozemní a mořskou mocí. Předpokládá, že pokud SSSR ovládne oblast Heartlandu, pak se USA postaví do čela Středního oceánu. V případě spolupráce těchto dvou regionů předpokládá přirozenou rovnováhu sil, která zabrání jedné nebo druhé mocnosti ovládající daný region v ovládnutí celého světa (Kupka, 2001: 86).

Nyní se budu zabývat tezemi Nicholase Johna Spykmana. Jeho teorie, jak ostatně sami uvidíme, navazovaly na teorie H. Mackindera, podle kterého, jak již jsem zmínila, byla z pohledu světové politiky nejdůležitější kontrola oblasti Heartlandu. Spykman sice svoje teze postavil na Mackinderových základech, ale v důsledku globálních změn, které se po porážce Německa a Japonska ve druhé světové válce udály, musel jeho teorii značně pozměnit. V důsledku druhé světové války došlo ke změně celého světového systému. USA se staly nejsilnější světovou mocností. Obměna světového systému vytvořila ze Spojených států největší hospodářskou mocnost planety a rozhodující politicko-vojenskou moc Západu. Během těchto válek se USA na úkor Británie ujímají role světového hegemonu. Nejen Británie ztrácí svůj geopolitický vliv, klesá také geopolitický význam Francie a Německa. V důsledku toho přestává po roce 1945 tvořit jádro světového politického systému rovnováha mezi evropskými mocnostmi (Krejčí, 2009: 16-17). Tyto změny tedy vyžadovaly novou globální strategii Spojených států a vytvoření nového geopolitického modelu, který by ji zrcadlil. To pro americkou geopolitiku znamenalo návrat právě k úvahám Mackindera a k jeho pojetí světové politiky jako jediného fungujícího komplexu³. V důsledku celosvětových změn,

³ Zde musíme zmínit Haushoferovu teorii panregionů, která dělila svět do čtyř do určité míry samostatně fungujících panregionů. Haushofer nevidí svět jako jednotlivě fungující komplex, tak jak jej vnímá Mackinder (Hnízdo, 1995: 15-16).

přichází v roce 1944 Nicholas Spykman se svou prací *The Geography of the Peace*, ve které navazuje hlavně na poslední revizi Mackinderovy teorie, která nebyla již tak skeptická v rámci pohledu na mořské mocnosti (Hnízdo, 1995: 16).

U Spykmana můžeme vidět spíše realistický pohled na mezinárodní vztahy oproti Mackinderovi, u kterého se v jeho poslední práci projevil posun spíše k idealismu. Spykman v rámci geopolitiky zkoumá pohyb moci a síly v geografickém prostoru. Dle tohoto autora zemský povrch či geografie slouží k plánování válek. Území státu je pak základnou, ze které jsou prováděny válečné zásahy. Je také strategickou pozicí, jež země zaujímá během přechodného klidu zbraní, které Spykman nazývá mírem (Kupka, 2001: 86). Důležité je poznamenat, že Spykman zdůrazňoval dynamickou stránku a globální charakter zahraniční politiky. Dynamickým faktorem zahraniční politiky je dle toho autora politika síly (Volner, 2004: 31).

Spykman ve svém díle *Geography and Foreign Policy, I* tvrdí, že celá zahraniční politika země se neodvíjí pouze od geografie státu, ale některé její součásti ano. Zmiňuje mnoho faktorů, které mají na politiku vliv, a to například populaci, etnickou základnu či ekonomickou strukturu země. Autor v této práci tvrdí, že válka vždy byla a je základním nástrojem zahraniční politiky. Geopolitická poloha je ten základ státu, v rámci kterého země během války operuje, a proto je to ne jediný, ale dle Spykmana nejdůležitější faktor zahraniční politiky. Geografii shledává jako nejdůležitější faktor, jenž formuje mezinárodní politiku hlavně proto, že je to faktor nejstabilnější. Spykman tvrdí, že geografické determinanty nehrají kauzální roli v rámci tvorby zahraniční politiky státu, pouze tvoří podmínky, se kterými je třeba operovat. Dle Spykmana bychom geografii mohli chápat jako materiál pro zahraniční politiku, ne její důvod⁴. Autor podotýká, že většina silných států v historii byla rozlehlá. Jako o budoucích mocnostech Spykman hovoří o USA, SSSR, Číně a Indii (Spykman, 1938a: 28-43).

Ve svém díle *Geography and Foreign Policy II*, se Spykman opět věnuje geografii v rámci zahraniční politiky státu. Tvrdí, že stát ovlivňuje především jeho postavení v regionu a jeho nejbližší sousedé. Je tak třeba zkoumat geografický, historický a politický význam blízkého okolí. Topografie pak ovlivňuje podstatu vztahů s těmito sousedy. Spykman rozděluje státy podle jejich polohy a geografických

⁴ Nejdůležitější roli v rámci geografických prvků hraje velikost státu, jeho lokace, topografie a klima (Spykman, 1938a: 28-43).

podmínek. Hovoří o uzavřených pevninských státech, které jsou v nejméně výhodné pozici. Dále o státech ostrovních, které budují zejména silné námořnictvo. Posledním a nejrozšířenějším typem státu je stát s mořskou i pevninskou hranicí. Tyto státy musí budovat pozemní i námořní moc. Na kterou moc se bude stát orientovat je zejména dáno délkou hranice a topografií. V souvislosti s tím zmiňuje autor například Rusko, to má dlouhé pobřeží, ale je to pozemní moc, protože moře při pobřeží jsou zamrzlá. USA je naopak dle tohoto autora typickou námořní mocí (Spykman, 1938b: 214-222).

Spykman ve své práci *The Geography of the Peace*, která vyšla až po jeho smrti, dodržuje víceméně Mackinderovo dělení světa. Centrum moci ale neleží dle jeho mínění v oblasti Heartlandu ani ve světě mořské moci. Je to region, který se nachází mezi světy mořské a pozemní moci. Tuto oblast nazval Rimland⁵. Ten byl podle něj klíčovou oblastí světové politiky, protože jeho kontrola může dát mořským mocnostem geopolitickou výhodu nad mocnostmi kontinentálními. Toto pásmo zahrnuje mimo jiné celý evropský poloostrov, Arábii, indický subkontinent a Dálný východ (příloha č. 2) (Kupka, 2001: 86). Dle Spykmana jsou v rámci Rimlandu nejvíce strategické regiony Dálného a Blízkého východu, a to v dlouhodobé perspektivě. Důležitá je však kontrola v celé oblasti Rimlandu (Spykman, 1944: 44).

Cílem pozemní i mořské moci byla vždy snaha o dozor a kontrolu nad touto oblastí. V budoucnosti může podle Spykmana nastat situace, kdy celé oblasti bude dominovat pouze jediná velmoc a celý euroasijský Rimland se stane její základnou, aby mohla ovládnout celý svět. Ovládnutí Rimlandu by znamenalo značný přesun globální rovnováhy sil mezi oběma antagonistickými mocemi, protože oblast Rimlandu skýtá největší potenciál v rámci dominance nad celým světem. Ze Spykmanových tezí vyplývá, že je tato oblast z globální geopolitické perspektivy klíčová. Spykman tvrdí, že mocnost, která kontroluje oblast Rimlandu, ovládá Euroasii, a ten, kdo dle tohoto autora ovládá oblast Euroasie, kontroluje osudy celého světa (Kupka, 2001: 86-87). Spykman doslova tvrdil, že „*kdo ovládá Rimland, ovládá Euroasii, kdo ovládá Euroasii, ovládá svět*“ (Spykman, 1944: 41). Měl obavy, že oblast Rimlandu ovládne moc Heartlandu, proto by dle jeho názoru měly Spojené státy a Velká Británie vynaložit společné úsilí při zadržování SSSR do tohoto regionu. Společně musí dle Spykmana

⁵ Jedná se prakticky o oblast Mackinderova Vnitřního půlměsíce, kterou Spykman přejmenoval na Rimland. Oblast Vnitřního půlměsíce se dle Mackindera rozprostírá na zbytku (od Heartlandu) Euroasie bez Británie a Japonska (Hnízdo, 1995: 13).

zabránit spojení mocenských center Starého světa, jež se nacházejí v euroasijském Rimlandu. Autor ale předpokládá, že Velká Británie bude kvůli druhé světové válce velice oslabena, a tudíž nebude sama schopna čelit SSSR v rámci soupeření o asijský Rimland. USA ale budou v pozici největší světové mocnosti, a proto budou schopné Velké Británii efektivně asistovat a pomáhat (Kupka, 2001: 86-87).

Dle Spykmana státy existují díky své síle. Pokud chtějí být nezávislé, musí své postavení a sílu vyjádřit v rámci zahraniční politiky. Stát musí být ochotný zapojit se do války, nejen aby ubránil své staré území a získal území nové, ale také proto, aby si udržel a zlepšil svoji pozici v systému. Autor se zabýval otázkou mocenské rovnováhy světového politického systému. Tvrdil, že rovnováha je vyvažování síly proti síle. Politiku mocenské rovnováhy chápe v globálním rozměru hlavně jako politiku velkých mocností. Naopak malé státy jsou akceptované jen jako vakuum v siločarách mocenských vztahů. Většinou sehrávají roli nárazníkového či vyvažujícího pásma (Volner, 2004: 31-32).

Dle Spykmana se tedy pásmem konfliktu mezi mořskou (USA) a pozemní mocí (SSSR) stává rozsáhlé území Rimlandu. Již ne Heartland, ale Rimland je klíčem ke světovému vítězství. Proto Spykman odmítá Mackinderovu představu o tom, že rozhodující význam pro budoucnost Západu má východní Evropa. Můžeme tedy říct, že Spykman podobně jako Mackinder hovoří o oblasti Středního oceánu s její přilehlou oblastí, kterou Mackinder nazval Ameroevropa. Spykman o této oblasti hovoří jako o Atlantickém kontinentu, jehož centrem je Atlantický oceán. Oblast spojuje jednotná kultura západoevropského původu, ideologie liberálního kapitalismu a demokracie a kolektivní politická a technologická síla. Pobřeží Severní Ameriky a západní Evropa se tak stávají mozkiem nového atlantického spojení. Centrem síly se díky svému trhu a vojensko-průmyslovému komplexu stává USA. Evropa se stává jejím přívěskem. Evropské státy tak přicházejí o svou plnou suverenitu, protože Spykman už v této době předpokládal vznik aliance NATO, která zmenšuje moc a suverenitu evropských zemí a globálním hegemonem se stávají USA. Spykman v této souvislosti kladl důraz na mořskou sílu, v rámci níž určil dominantní postavení USA. Zdůraznil potřebu kontroly Rimlandu, přímořských teritorií v Euroasii. Kontrola Rimlandu má obrovský význam pro završení dualizmu kontinentálních a mořských sil ve prospěch mořské síly. Oproti Mackinderovi, Spykman netvrdil, že planetární dualismus je věčným konfliktem.

Považoval tento systém za dočasný. Konec dualismu a vítězství mořské moci předpovídá v okamžiku, kdy mořské síly budou mít pod kontrolou Rimland. Spykman tvrdil, že by USA měly zvýšit svou aktivitu v transatlantické a transpacifické zóně (Volner, 2004: 32-35).

4 Teorie Saula Bernarda Cohena

Saul B. Cohen byl prvním geopolitikem, který provedl celkovou revizi teorie Heartland – Rimland. První verze Cohenova geopolitického modelu byla zveřejněna roku 1963 pod názvem *Geography and Politics in a World Divided*. O deset let později vyšla stejnojmenná kniha, ve které již Cohenova teorie odrážela změny v systému mezinárodních vztahů na začátku 70. let.

Cohen vychází ve své práci z toho, že v rámci globálního politického systému dochází k dynamickému vyvažování sil, které je charakteristické pro vztahy mezi státy a většími regiony. Politická organizace světa není dle tohoto geopolitika náhodná. Odmítá myšlenku, která byla populární v poválečném období, a to, že rozdělení světa na sféry vlivu je ideou zastaralou, či dokonce zavrženíhodnou. Trvá na tom, že sféry vlivu jsou nepostradatelné pro zachování národních a regionálních zájmů (Fahrer – Glassner, 2004: 279). Tento autor nechápe geopolitiku jako nástroj dominance některých národních států, ale jako nástroj pro podporu a řízení rovnováhy mezi velmocemi v rámci zájmu celého světa. V případě Cohenovy teorie hovoříme o zachování klasických teoreticko-metodologických principů, ale zároveň zřeknutí se bipolárního vidění dělby moci. Teorie tohoto autora zařazujeme do tzv. pluralitní větve geopolitiky (Krejčí, 2001: 513). Pokud se zaměříme na Cohenovu teorii, můžeme v ní vidět určité spojení prvků Haushoferovy teorie panregionů, kterou jsem v krátkosti zmínila v části práce, která se zabývá teorií N. Spykmana a Mackinderovy teorie Heartlandu. Haushoferova teorie nechápe svět jako jednotlivě fungující komplex, tak jak jej například vnímal Mackinder. Právě u Cohena, můžeme vidět propojení těchto dvou teorií. Od Haushofera si tento autor „vypůjčil“ určitou samostatnost vymezených regionů. Od Mackindera si pak převzal určitý prvek komplexity. V rámci Cohenovy teorie je tedy velmi důležité zdůraznit, že se jedná o komplexní, hierarchicky a zároveň regionálně uspořádaný geopolitický model.

Cohenova teorie v práci z roku 1973 rozlišuje dva typy regionů. Hovoří o regionech geostrategických a geopolitických. Geostrategické regiony jsou dle Cohena globální ve své působnosti, což znamená, že jsou funkčně formulovány a vysvětlovány ve vzájemných reakcích velkých částí světa. V rámci mezinárodní politiky mají geostrategické regiony strategický význam. Geopolitické regiony jsou dle hierarchie podřízeny regionům geostrategickým. V rámci mezinárodní politiky mají taktický

význam. Také se vyznačují relativní homogenitou, a to jak kulturní, tak ekonomickou i politickou. Politické regiony jsou utvářeny politickou, kulturní, vojenskou a ekonomickou interakcí. Obdobně jsou ovlivněny i historií. Cohenova teorie vymezuje dva geostrategické regiony, každý z nich má jednu dominující velmoc. Jedním geostrategickým regionem Cohen nazývá na obchodě závislý přímořský svět. Tomuto regionu dominují západní síly v čele s USA. Námořní sféra má dle Cohena globální dosah. Druhý euroasijský kontinentální svět je vnitřně orientovaný a je zastupován východní komunistickou mocí v čele se SSSR. Různá je i obchodní orientace obou hlavních regionů. Na obchodě závislý přímořský svět je otevřeným systémem, který je založený na výměně. Euroasijský kontinentální svět je orientovaný spíše směrem „dovnitř“ a je v rámci obchodu systémem spíše uzavřeným (Cohen, 1973: 64-66).

Cohen šel ale ve své teorii ještě dále a geostrategické regiony rozdělil na regiony geopolitické. Na obchodě závislý přímořský svět se dle Cohena skládá z těchto čtyř geopolitických regionů – Angloamerika a Karibik, Jižní Amerika, Přímořská Evropa a Magreb, Ostrovní Asie⁶ a Oceánie. Euroasijský kontinentální svět má dle Cohena jen dva geopolitické regiony. Jedním z nich je Heartland a východní Evropa, druhý pak nazval Východní Asií, kam dle něj patří Korea a Čína. Jedinečné postavení zaujímá v tomto modelu Jižní Asie. V té Cohen vidí potenciální samostatný geostrategický region⁷. Mezi dvěma geostrategickými regiony vymezuje Cohen dva geopolitické regiony se specifickým postavením. Jsou to pásma otřesu, do kterých Cohen řadí Blízký východ a Jihovýchodní Asii. Pro tyto regiony je na rozdíl od těch ostatních typická chronická politická nestabilita a nejednota, velká fragmentace a strategická důležitost pro obě supervelmoci. Z hlediska politické geografie jsou tyto regiony jediné z celého Rimlandu natolik důležité, že zde musí být uplatňována strategická politika zadržování komunismu (Cohen, 1973: 66).

Cohen tvrdí, že se geopolitické oblasti staly důležitými podmnožinami systému. Jejich vznik byl způsoben nárůstem dalších mocenských center a významných regionálně založených států po druhé světové válce a změně světového systému. Autor

⁶ Do Ostrovní Asie se řadí také ostrovy Dálného východu – Japonsko, Tchaj-wan a Filipíny.

⁷ Cohen ve svém článku Presidential Address: Global Geopolitical Change in the Post-Cold War Era, vidí již Jižní Asii jako samostatný region. Jako region se zvláštním postavením zde vidí oblast střední a východní Evropy a Blízkého východu, které považuje za vstupní bránu, která bude propojovat oba geostrategické regiony. Jako pásmo otřesu vidí začátkem 90. let stále Blízký východ (Cohen, 1991: 551-554).

také upozorňuje na to, že pásma otřesu nejsou neměnná. Definiuje je jako „*strategicky orientované regiony, které jsou politicky fragmentované v důsledku soutěžení mezi mořskou a pozemní sférou*“ (Cohen, 1991: 562). Tato pásma otřesu mohou zanikat či se naopak vytvářet. Pro období konce 40. let Cohen tedy ve své práci jako pásma otřesu označuje Blízký východ a Jihovýchodní Asii⁸ (Cohen, 1973: 66).

V roce 1982 svou teorii autor doplnil ještě o třetí pásmo otřesu, jímž je oblast Subsaharské Afriky⁹. Důležité v rámci Coheovy koncepce je, že tato teorie již není globální, jak ji představoval Spykman, ale je pouze selektivní a regionálně omezená. Cohen bere svět jako komplex překrývajících se oblastí vlivu. V tomto pojetí je svět mnohem více dynamický než v modelu dřívějším. Zásadní rozdíl je ve větší vzájemné souvislosti mezi regiony a mezi státy, i přes to, že jsou hierarchicky různě uspořádané. Model tak lépe odpovídá systému mezinárodních vztahů období 70. a 80. let nežli příliš elementární teorie Heartland – Rimland (Hnízdo, 1995: 17-18).

⁸ V současné době – po pádu komunismu – Cohen považuje za pásmo otřesu jen region Blízkého východu (Cohen, 1991: 567).

⁹ Oblast Subsaharské Afriky jsem se ve své práci rozhodla vynechat, a to z toho důvodu, že ji Cohen definoval až v 80. letech.

5 USA ve světovém systému po roce 1945 a politika zadržování

Jak tvrdí Oskar Krejčí, Spojené státy americké jsou výjimečnou zemí. Jsou originální svým vznikem, svou historií, i svým postavením v současnosti. Tato země byla již v okamžiku svého vzniku predestinována ke zvláštní pozici ve světě. Toho dosáhla především díky své strategické poloze na planetě Zemi, která zajišťovala její geografickou izolaci, a tím pádem i vývoj bez větších zásahů jiných velmocí (Krejčí, 2009: 9). Svého úspěchu v rámci zadržování euroasijského bloku, aby nezískal rozhodující vliv v celé Euroasii, Spojené státy dosáhly dle Z. Brzezinského díky politické životaschopnosti, ideologické flexibilitě, hospodářskému dynamismu a kulturní přitažlivosti (Brzezinski, 1999: 14-15).

Zatímco před začátkem 40. let byl pro americkou politiku typický izolacionistický přístup, nakonec ji okolnosti vývoje světové politiky donutily přesunout se do centra mezinárodní politické scény. Po roce 1940 americký prezident Roosevelt přesvědčil Kongres, aby souhlasil s rostoucí americkou pomocí Velké Británii. Poslední váhání o odchýlení se od politiky izolacionismu byl pak následný útok na Pearl Harbor (Kissinger, 1999: 376-377). První a druhá světová válka následně učinily ze Spojených států největší hospodářskou mocnost světa a rozhodující politicko-vojenskou moc Západu. Během těchto válek se USA na úkor Británie ujímají role světového hegemonu. Nejen Británie ztrácí svůj geopolitický vliv, v tomto období také klesá geopolitický význam Francie a Německa. V důsledku toho přestává po roce 1945 tvořit jádro světového politického systému rovnováha mezi evropskými mocnostmi (Krejčí, 2009: 16-17). Evropská epocha ve světové politice definitivně skončila během druhé světové války (Brzezinski, 1999: 13). Spojené státy se zhostily nesnadného úkolu - unikátní odpovědnosti za mír, bezpečnost a blahobyt celého světa. Rozhodly se poskytovat aktivní ochranu oblastem, které byly ohroženy komunistickou mocí (Lerche, 1966: 308). Strach z komunismu a jeho odmítání se stalo hlavním tématem poválečné orientace USA. Američané považovali komunismus za totalitární, nedemokratický, a proto se stal opravdovou hrozbou pro svobodu a prosperitu celého světa (Kegley – Wittkopf, 1987: 45).

Sám Truman chápal zápas USA a SSSR jako soupeření dobra se zlem a spojoval jednání Američanů s obecnými principy platnými pro celé lidstvo a shodujícími se s Chartou Spojených národů (Kissinger, 1999: 461-462). Dle Tuckera a Hendricksona

stále existovala v rámci americké zahraniční politiky rovnice mezi zajišťováním řádu a ochranou svobody na straně jedné a zajišťováním bezpečnosti na straně druhé. USA politikou zadržování nehájily jen své národní zájmy a národní bezpečnost, ale také mezinárodní právo (Tucker – Hendrickson, 1992: 184-185). Spojené státy se se svou antikomunistickou ideologickou ofenzivou ujaly role vůdce „svobodného světa“ alespoň stejně efektivně jako SSSR, který zastával roli vůdce opačného tábora, „pokrokového“ a „antiimperialistického“ (Wallerstein, 2005: 20).

Dvě vítězné mimoevropské mocnosti – Spojené státy a Sovětský svaz zpečetily porážku Německa ve druhé světové válce. Tím se staly nástupci Evropy v usilování o globální nadvládu, o kterou probíhalo v dalších padesáti letech bipolární americko-sovětské soutěžení. Toto v určitém ohledu ztělesňovalo uskutečnění populární teorie geopolitiků. Na jedné straně stojí vedoucí světová námořní velmoc, která kontroluje Atlantický i Tichý oceán, na straně druhé vedoucí světová velmoc kontinentální, ovládající tzv. Heartland. Jak tvrdí Z. Brzezinski, vítězná strana by skutečně ovládla celý svět, protože pak už by jí nikdo nestál v cestě. Oba soupeři šířili určitou ideologickou vizi a ta upevňovala jejich přesvědčení o jistém vítězství. Oba soupeři svůj prostor také pevně ovládali, a aby posílili vliv na své vazaly, užívali ideologii způsobem připomínajícím dobu náboženských válek (Brzezinski, 1999: 13-14).

Od tohoto období začínáme hovořit o éře studené války, která z hlediska mocenského uspořádání změnila celý světový systém. Ten se ze systému multipolárního změnil na systém bipolární. Někdy se také můžeme setkat s pojmem jaderná bipolarita. Uspořádáním, které bylo nastaveno po druhé světové válce a jež je historicky prvním skutečně globálním, celosvětovým systémem. Pro toto uspořádání je typické, že moc je koncentrována v rukou dvou supervelmocí – USA a SSSR. Ty tvoří první ze tří skupin států tohoto bipolárního uspořádání. Druhá skupina zemí je tvořena spojenci těchto supervelmocí (západní blok – NATO, Japonsko, Izrael atd., východní blok – Varšavská smlouva, Kuba, Vietnam atd.). Tento stav byl pro spojence obou mocí poněkud frustrující, protože byli do značné míry připraveni o nezávislou zahraniční politiku. Třetí, pro systém nepřilíš významnou skupinou, byly neangažované a neutrální země. Vzhledem k tomu, že hovoříme o termínu jaderná bipolarita, je důležitá skutečnost, že obě supervelmoci jaderné zbraně vlastnily. USA jimi disponovaly od roku 1945, SSSR od roku 1949, a i když se postupně stávaly vlastníky jaderných zbraní i jiné země, bylo

přesto 95 % jaderných zbraní pod kontrolou jedné nebo druhé ze supervelmocí. Toto období jaderné bipolarity je charakteristické tím, že největším znakem moci není technologická vyspělost ani počet obyvatel země, nýbrž právě vlastnictví jaderných zbraní (Drulák – Druláková, 2007: 46-47).

Jak jsem již naznačila, oba aktéři bipolárního systému se téměř po celou dobu trvání konfliktu do značné míry pohybovali v prostředí bezpečnostního dilematu. Hlavním principem tohoto konceptu je předpoklad, že zvýšení bezpečnosti jednoho státu snižuje bezpečnost států ostatních. Tito aktéři pak reagují tak, že také zvyšují svoji bezpečnost, a tím se roztáčí kola bezpečnostního dilematu, kdy na sebe státy vzájemně reagují. Zařazením atomového arzenálu mezi strategické zbraně se USA staly jaderným hegemonem. Tuto pozici si chtěly co nejdéle udržet, proto americká administrativa přijala roku 1946 tzv. Baruchův plán o kontrole a použití atomové energie, o efektivní inspekci jaderných zbraní a ochraně USA před poškozením jejich zájmů. To samozřejmě vedlo ke zhoršení vztahů se SSSR. V rámci doktríny zadržování komunismu se stala prioritním článkem strategické koncepce USA příprava preventivní války se SSSR, která byla zcela postavena na použití jaderných prostředků. Strategické jaderné bombardování se tak stalo primárním nástrojem USA (Fučík, 2010: 15-30).

V období, kdy se ze Spojených států stává ekonomicky nejsilnější země světa, se také začíná projevovat nový vliv globalizace – vzájemná závislost. Podle některých stratégů je vzájemná závislost totéž, co rostoucí zranitelnost USA. V tomto kontextu hovoříme hlavně o energetické bezpečnosti, tedy o strategických surovinách, zemním plynu a především ropě. Již v roce 1945 se sešel prezident F. Roosevelt se saudským králem Ibn Saudem a vyjednal USA privilegovaný přístup k obrovským ropným zásobám Saudské Arábie, výměnou za to bylo přislíbení vojenské podpory proti vnějšímu útoku či vnitřnímu odporu. V USA za druhé světové války převládl názor, že zásoby ropy doma mají být konzervovány a těžba by měla probíhat hlavně v zahraničí. Proto je od poloviny 50. let dováženo více barelů ropy, než je vyvezeno (Krejčí, 2009: 17-19). Za druhé světové války se Spojené státy začaly podílet na řešení vnitřních sporů na evropském světadílu, americká vojska vstoupila na africká, asijská a evropská bojiště a udržení rovnováhy v Evropě se stalo životním zájmem Spojených států. Koncepce prezidenta Roosvelta počítala se vzájemnou spoluprací mocností v rámci struktur OSN a také s respektováním jejich sfér vlivu v jaltském systému (Krejčí, 2009: 23).

Roku 1945 bylo Sborem náčelníků štábu schváleno důležité memorandum o vojenské strategii USA v poválečném období. Tento dokument vycházel právě z monopolu jaderné zbraně. Za potenciálního soupeře byl označen právě Sovětský svaz, kterému měl být zasazen preventivní atomový úder. Tento plán nezůstal v utajení, což posílilo Stalinovo přesvědčení o nastávající konfrontaci se západní sférou (Nálevka, 2000: 198). Významnou událostí té doby se také stal velmi působivý projev W. Churchilla na univerzitě ve Fultonu ve státě Missouri, který se uskutečnil v březnu roku 1946, a který je někdy také označován jako Řeč o železné oponě. Churchill v něm obvinil SSSR z totalitarismu a vměšování se do interních otázek a záležitostí zemí střední a jihovýchodní Evropy. Hovořil o nich jako o oblastech, jež se ocitly pod vlivem sovětské sféry a jsou vystaveny značné a ve spoustě případů zvětšující se míře ovládnutí z Moskvy. Churchill poukázal na to, že SSSR neumožnil v těchto zemích demokratický vývoj, jak tomu bylo slíbeno v dohodě z Jalty. Komunistické strany v těchto zemích získaly najednou obrovskou moc, všechny se snažily prosadit totalitní vládu. Churchill také vybídl USA a Velkou Británii k vytvoření stabilního svazku, který by byl způsobilý čelit sovětské hrozbě (Ward, 1968: 5-8). Churchillův apel se projevil v rámci řady konkrétních akcí. Důležitý je ale fakt, že se shodoval s názory, jež se začaly prosazovat v severoamerickém prostředí (Nálevka, 2000: 199).

Důležitým mezníkem v rámci zahraniční politiky USA bylo vyhlášení Trumanovy doktríny v roce 1947. V rámci této doktríny hovoříme o nové politické koncepci USA. Za vyhlášením nového politického směřování můžeme vidět klesající mocenské síly Velké Británie v rámci její mnohostranné angažovanosti v různých oblastech světa, jako je například Blízký východ, Indický subkontinent či Malajsko. V únoru 1947 předal britský velvyslanec ve Washingtonu státnímu tajemníkovi D. Achesonovi nótu své vlády. V dokumentu stálo, že se Velká Británie rozhodla přerušit v důsledku hospodářské krize ekonomickou a vojenskou pomoc Řecku i Turecku¹⁰. O řecké otázce následně jednala americká politická špička. Na jednání nechyběl Truman, Marschall ani Acheson. Společně se shodli, že USA musí komunistické hrozbě čelit, protože „*zvítězí-li komunismus v Řecku, v Turecku či jinde ve Středomoří, padnou i ostatní vlády v západní Evropě*“ (Nálevka, 2000: 211). Bylo zřejmé, že integrita řeckého

¹⁰ V Řecku probíhal v letech 1944 – 1949 konflikt mezi komunisty a silovými složkami řecké vlády podporovanými Velkou Británií. V případě Turecka se jednalo o spory Moskvy s Ankarou v rámci statutu úžin Bosporu a Dardanel (Nálevka, 2000: 205-209). SSSR vznesl územní požadavky vůči Turecku, vznesl požadavek na zřízení sovětských základů v Dardanelách a Bosporu (Kissinger, 1999: 467).

národa byla naprosto zásadní v mnohem širším měřítku. Pokud by Řecko „padlo“ pod kontrolu ozbrojené menšiny, situace by se dle Trumana promítla i do ostatních oblastí světa, kde by mohl nastat chaos a nepořádek, v rámci této hrozby upozornil na region Blízkého východu. Zánik Řecka jako nezávislého státu by měl také velký dopad na některé země Evropy, které bojují za udržení své svobody. *„Kolaps svobodných institucí a ztráta nezávislosti by byla katastrofální nejen pro ně, ale i pro celý svět“¹¹.*

V žádosti určené kongresu se Truman vyslovil, že USA jsou jediná země, která je schopná Turecku a Řecku pomoc poskytnout. Trumanův projev v Kongresu deklaroval ale i obecný rozměr podpory všem svobodným vládám, které jsou ohroženy komunistickou podvratnou činností. Hovořil o vedoucí úloze USA v rámci ustavení Organizace spojených národů (OSN) a také o tom, že USA jsou ochotné pomoci svobodným národům udržovat jejich svobodné instituce a jejich národní nezávislost proti agresivním hnutím, která se jim snaží vnutit totalitní režimy. Tyto totalitní systémy, vnucené přímou či nepřímou agresí, jsou dle Trumana porušením základního mezinárodního míru a následně i bezpečnosti samotných USA. Truman byl přesvědčen, že pomoc USA musí být postavena především na hospodářské a finanční podpoře, která je důležitá pro dosažení ekonomické stability a vyrovnaného politického života¹².

Politikou, jež by posilovala státy ohrožované sovětskou agresí, by chránily USA nejen svou bezpečnost, ale i samotnou hodnotu svobody. Výsledná podoba těchto jednání vyústila v podpůrnou politiku USA v rámci Turecka i Řecka. Nakonec byl Truman tedy v Kongresu vyslyšen a ten odsouhlasil finanční pomoc oběma zemím. Koncem května 1947 byl zákon o pomoci rozšířen i na Itálii a západní okupační zóny v Německu a Rakousku. V této chvíli byla poprvé uskutečněna nová politická koncepce USA. Její vyhlášení znamenalo postavení USA na obranu občanské společnosti a jejího uspořádání (Nálevka, 2000: 211).

Fakticky tedy Trumanova doktrína představovala oficiální převzetí role hegemonu od Velké Británie, stanovení cílů zahraniční politiky USA v období studené války a přechod ke globální politice. Výchozími faktory této globální politiky je

¹¹ 56 - Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine (Trumanova doktrína), dostupné ná: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=12846>, 20. 1. 2012.

¹² Tamtéž.

například začlenění USA do mezinárodních politických organizací, jako je OSN¹³. USA se zapojily také do některých mezinárodních ekonomických organizací, jako je například Mezinárodní měnový fond, Světová banka nebo všeobecná dohoda o clech a obchodu GATT, která byla v roce 1995 přejmenována na WTO¹⁴ (Krejčí, 2009: 24-25). Jak tvrdí Brzezinski, nejen že jsou USA členy těchto institucí, které mají zastupovat globální zájmy, ale mají na ně také obrovský vliv a lze tvrdit, že je ovládají (Brzezinski, 1999: 34).

Dalším faktorem, který lze považovat za projev globální politiky USA, je vojenskopolitická zúčastněnost USA na všech světadílech. Nejzřetelnější změnu představuje přítomnost na evropském kontinentu. Odklon od tradice zahraniční politiky USA představuje vznik vojenských aliancí se Spojenými státy v čele. Přesto, že tyto změny přinesla éra prezidenta Trumana, všichni následující prezidenti a jejich zahraniční politika v období studené války pokračovali v jeho šlépějích (Krejčí, 2009: 25). Jak již jsem několikrát zmínila, základ zahraniční politiky USA v období studené války tvořila idea zadržování komunismu. Tato strategie tvoří nejcharakterističtější a také nejznámější element zahraniční politiky USA v době studené války. Někdy také tzv. Grand Strategy „diktuje“ americkou zahraniční politiku vůči SSSR a dalším komunistickým zemím v letech 1946 až 1989. Je důležité si uvědomit, že tato strategie nebyla jednorázově formulovaným stálým konceptem formulujícím v ní obsažené individuální prvky a v jejich rámci prosazované a uplatňované prostředky a nástroje, které měly přispět k získání politických cílů. Můžeme říci, že různé varianty zadržování komunismu se měnily s prezidenty, kteří zrovna v onom konkrétním období vládli. Strategie se měnila dle jejich ideologického a politického zázemí, vnímáním SSSR a jeho domnělých úmyslů, na přeměně charakteru mezinárodního systému a pozic obou supervelmocí v jeho rámci, či v souvislosti se změnami vystupování SSSR v mezinárodní sféře. Obměny politiky zadržování byly také ovlivněny dalšími významnými faktory, jako například vlivem spojenců USA, americké legislativy či amerického veřejného mínění. Tyto faktory, ovlivňující vývoj politiky zadržování, měly spíše proměnlivý charakter (Suchý, 2005: 7-8).

¹³ To představuje změnu oproti období po první světové válce, kdy měl Kongres k členství ve Společnosti národů odmítavý postoj.

¹⁴World trade organization (Oficiální stránky WTO), dostupné na: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact4_e.htm, 24. 2. 2012.

Politika zadržování byla oficiálně formulována v mnoha odlišných dokumentech. Ještě dříve než v Trumanově doktríně byla vyjádřena například v tzv. „dlouhém telegramu“ G. Kennana. Následně Kennan navázal na své myšlenky z telegramu a zveřejnil článek s názvem Zdroje sovětského chování. Dále byla politika zadržování oficiálně formulována například v dokumentu NSC 48/2, v memorandu Rady národní bezpečnosti NSC 68¹⁵, Matthewsově memorandu či Cliffordově zprávě (Suchý, 2005: 37, 42, 65, 73). Ačkoli měly dílčí návrhy americké strategie mnoho společného a navazovaly na sebe, jejich premisy a z nich dedukované závěry se v určitých otázkách lišily (Suchý, 2005: 8). Jejich podoba se také měnila. Je důležité si uvědomit, že precizování strategie zadržování jako takové probíhalo simultánně s pokusy o její implementaci. Oba procesy byly v nepřetržité interakci. Vzájemně na sobě závisely a vzájemně se také ovlivňovaly (Suchý, 2005: 46).

G. F. Kennan byl americký diplomat působící od roku 1944 v SSSR. Od roku 1946 se dokonce ujímá celé diplomatické mise USA v Moskvě. Kennan vyjadřuje své skeptické zprávy týkající se budoucnosti americko-sovětských vztahů již za vlády Roosevelta. Ty jsou však Rooseveltovou administrativou přehlíženy a výstražné memorandum o mocenském vzestupu Moskvy, zveřejněné v roce 1945, zůstalo bez ohlasu (Nálevka, 2000: 199-200). K zásadní změně ve vnímání Kennanových varovných poselství dochází až s jeho kritickou analýzou sovětské politiky z 22. února roku 1946. Jednalo se o již zmíněný „dlouhý telegram“, ten Kennan jako diplomat v Moskvě poslal ministru zahraničí USA. Mělo se jednat o Kennanem doporučené základy americké zahraniční politiky vůči SSSR po druhé světové válce (Gaddis, 1982: 18-19).

V telegramu stálo, že hlavní částí americké zahraniční politiky vůči Sovětskému svazu by mělo být dlouhodobé, trpělivé, ale tvrdé zadržování expanzivních tendencí SSSR. Kennan tvrdil, že trvalým cílem světového komunistického hnutí je definitivní prohra kapitalistického systému. Dle Kennana lze ze sovětského „myšlení“ vyčíst strach z vnějšího světa, především tedy z imperialistického konání Spojených států. Dále tvrdil, že záměrem světového komunistického hnutí je činit vše proto, aby se zvětšila síla SSSR v mezinárodní společnosti. Naopak nesmí být zanedbána žádná příležitost

¹⁵ Dokumentů, které se věnovaly strategickým koncepcím v rámci politiky zadržování, bylo sepsáno nepřeberné množství. Z důvodu rozsahu práce není možné se všem dokumentům podrobně věnovat a nepovažuji to ani za nezbytně nutné. Je však důležité si tuto skutečnost uvědomit.

zmenšit sílu a vliv kapitalistických mocností jednotlivě i jako celku. Prohlašoval, že zahraniční politika SSSR je směs komunistické ideologie a tradičního carského imperialismu. Upozornil na fakt, že světový komunismus je zhoubný parazit, který cizopasí na „nemocných“. Proto je důležité utužovat vlastní společnost, zvyšovat její sebedůvěru a morálku a upevňovat společné hodnoty. Jen tak je možné nad Moskvou zvítězit. Dalším bodem tohoto telegramu byl apel na to, aby se USA po druhé světové válce ukazovaly ostatním národům v pozitivním světle. Kennan tvrdil, že nepostačuje vyzývat národy, aby rozvíjely podobnou vládu, jako mají v USA, ale je třeba dát unaveným a vystrašeným zemím vedení, které hledají, a to dříve, než jim ho poskytne SSSR. Zdůraznil význam hlubokého a mocného proudu ruského nacionalismu a rozvratný vliv bolševické ideologie v ekonomicky a politicky nestálých státech. Dále zdůraznil, že při globálním rysu sovětské expanze je jediným účinným nástrojem obrany energická protisíla¹⁶, která je účelně aplikována v celé řadě politických a zeměpisných bodů¹⁷.

Následně Kennan uveřejnil ještě další práci, ve které opakoval základní myšlenky ze svého předchozího dokumentu, a to, že hlavní misí americké politiky vůči SSSR musí být vytrvalé, tvrdé, trpělivé a rozhodné zadržování sovětských expanzivních snah. Kennanova filosofie byla vyjádřena ve známém článku Zdroje sovětského chování, který byl publikován roku 1947 v časopisu *Foreign Affairs*¹⁸. V něm Kennan zprvu popsal historické pozadí vývoje politické povahy sovětské moci. Zanalyzoval vliv marxismu na jednání sovětů a důsledky tohoto jednání v rámci zahraniční politiky USA. Tvrdil, že zde existuje „vrozené“ nepřátelství mezi kapitalismem a socialismem, což má vážné důsledky pro chování SSSR jako člena mezinárodního společenství. Je také třeba i nadále považovat SSSR za soupeře, ne partnera v rámci politické arény. Kennan tedy USA znovu vybídl k tomu, aby podpořili tendence, které by vedly ke zhroucení či rozkladu sovětské moci (Kennan, 1947).

Koncepce mocenské rovnováhy ve světovém politickém systému, kterou Kennan vytvořil, by se měla skládat z pěti center světového průmyslového komplexu. Ze Severní Ameriky, Anglie, Německa, SSSR a Japonska. Za nejohroženější z hlediska

¹⁶ Právě termín protisíla následně vyvolal značné zmatení v rámci vnímání Kennanovy strategie, která byla mylně nazírána jako strategie vojenská (Suchý, 2005: 57).

¹⁷ 861.00/2 - 2246: Telegram (Kennanův „dlouhý telegram“), dostupné na: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/documents/episode-1/kennan.htm>, 10. 2. 2013.

¹⁸ Kennan svou práci vydal pod pseudonymem Mr. X (Gaddis, 1982: 26).

zásahu SSSR považoval západní Evropu a Japonsko. Kennan na své přednášce na Národní vojenské akademii roku 1948 shrnul počet oblastí, jež by neměly padnout do nepřátelských rukou SSSR. Jednalo se hlavně o teritoria tzv. atlantické komunity jako Kanada, Grónsko, Island, Skandinávie, Britské ostrovy, západní Evropa, Norsko, Pyrenejský poloostrov, Maroko, západní pobřeží Afriky a Jižní Amerika, dále také země Středomoří, Blízkého a Dálného východu včetně Íránu, Filipín a Japonska. Zde můžeme vidět, že americká strategie v rámci politiky zadržování měla podobu územních bodů, kterým je nutné se věnovat. Jedná se o tzv. bodovou obranu. Ta má napomoci dosažení strategických cílů USA a nastolení rovnováhy moci snáze, nežli tzv. obrana obvodová (Suchý, 2005: 49-50).

Odezvou na Kennanův „dlouhý telegram“ bylo memorandum vysokého úředníka Státního departmentu H. F. Matthewse z 1. dubna 1947. Dokument kladl důraz na význam vojenské síly¹⁹ USA a jejich schopnostem účinně zabraňovat tlaku sovětské moci v různých oblastech světa. Matthews jako ohrožené oblasti označil především Skandinávii, střední a východní Evropu, Balkán, Turecko, Írán, Afghánistán a severní Čínu (Nálevka, 2000: 200). Matthews také ve svém memorandu poukázal na to, že USA ovládá moře a vzduch, zatímco SSSR má převahu na souši (Kissinger, 1999: 464).

Prezidentský poradce C. Clifford v roce 1946 přišel s myšlenkou, že politiku Moskvy lze zvrátit jen v případě, že bude sovětská moc vyvážená. To, co by mělo Kreml od útoku na USA odradit, by měl být vojenský potenciál Spojených států. To se mělo stát odrazovým můstkem pro formulaci globálního bezpečnostního poslání USA (Kissinger, 1999: 465-465). Stejně jako Kennan také Clifford zaměřil primární zájem na úmysly SSSR v západní Evropě a také na Blízkém východě. Oproti Kennanovi Clifford klade důraz na vojenskou dimenzi zadržování. Vojenský potenciál považuje za jediný faktor, jenž je SSSR ochotný reflektovat. S výjimkou Japonska se odlišovalo i pohlížení na americké cíle na Dálném východě, kterými bylo udržet jednotnou a stabilní Čínu a jednotnou a nezávislou Koreu (Suchý, 2005: 65-68).

Dokument s názvem NSC 48/2 vydaný roku 1949 stanovil cíle politiky zadržování komunismu na asijském kontinentu. Vymezil jako primární úkol USA omezení sovětského vlivu na tomto světadílu (Krejčí, 2009: 41-42). Dokument určoval

¹⁹ Matthews sice kladl důraz na vojenskou sílu, ale také tvrdil, že by USA měly usilovat o přesvědčení Moskvy prostřednictvím diplomatických prostředků (Kissinger, 1999: 464).

základní bezpečnostní cíle USA v rámci Asie. USA trvaly na stabilním vývoji asijských národů s cíli a zásadami Charty OSN. Cílem bylo ve vybraných zemích tohoto kontinentu udržet vnitřní bezpečnost a zabránit dalšímu pronikání komunismu. Američané chtěli postupné snižování a úplné vyloučení převažující moci a vlivu SSSR. USA by dle tohoto dokumentu měly jednat tak, aby podporovaly nekomunistické síly v převzetí iniciativy v rámci kontinentu. USA by měly své cíle v Asii realizovat například tak, že by měly vytvářet nejrůznější regionální sdružení, participovat na nich a poskytovat asijským státům politickou, ekonomickou a vojenskou pomoc. Dokument NSC 48/2²⁰ se věnuje z velké části situaci v Číně, zmiňuje ale například také otázku Koreje, Vietnamu či Indonésie. Dokument hovoří rovněž o posílení amerických vztahů s Japonskem a Filipínami²¹.

Memorandum Rady národní bezpečnosti NSC 68 mělo snahu dát politice zadržování komunismu podobu vojenskopolitické strategie (Krejčí, 2009: 25-26). Dokument NSC 68 je první a současně konečný pokus o vypracování koherentní strategie v době Trumanovy vlády. Nejedná se o zásadní přehodnocení závěrů předchozích analýz a návrhů v rámci politiky zadržování a lze v něm pozorovat značnou návaznost na předchozí dokumenty, které se této problematice věnovaly. Hovoříme o jakémisi pokusu dát politice zadržování určitý systém. Jedná se tedy o „*snahu o systematizaci zadržování a nalezení nástrojů pro jeho fungování*“ (Gaddis, 1982: 90). Dokument analyzoval například základní cíle velmocí, povahu konfliktu či již zmíněné nástroje a prostředky. Věnoval se také otázce jaderného zbrojení a jeho kontrole²². USA si za své cíle vytyčily klasické hodnoty stanovené v preambuli americké ústavy²³.

Je důležité podotknout, že v rámci výkladů některých strategických koncepcí mohlo docházet k nejrůznějším desinterpretacím, které znemožňovaly jejich správné pochopení. Například sám Kennan již v roce 1948 upozorňuje na špatné chápání jeho politiky zadržování a kritizuje tehdejší americkou zahraniční politiku vedenou vůči SSSR. Kennan spíše než převzetí zodpovědnosti USA za udržení demokracie

²⁰ Když korejská válka vypukla, tato zpráva byla revidována (Dokument 48/4). Nový dokument upozornil na to, že proti komunistické agresi by měl být bráněn i region Jihovýchodní Asie (Sneider, 2007: 268).

²¹ Document NSC 48/2, dostupné na:

<http://www.princeton.edu/~bsimpson/2010%20Hist%20380/nsc%2048-2.pdf>, 12. 2. 2013.

²² Dokument byl zaměřen na otázku atomových zbraní v důsledku provedení prvního testu sovětské jaderné nálože v roce 1949 (Suchý, 2005: 73).

²³ NSC 68: United States Objectives and Programs for National Security (1950), dostupné na: <http://www.fas.org/irp/offdocs/nsc-hst/nsc-68.htm>, 20. 2. 2013.

v evropských zemích, požadoval přebrání jejich vlastního dílu zodpovědnosti (Barša, 2003: 33-34). Vzněl kritiku v rámci chápání a implementace jeho teorie z toho důvodu, že byla jeho koncepce dle jeho slov chápána jako zadržování vojenské hrozby, a to vojenskými prostředky, přičemž měl tento americký politik na mysli politické zadržování politické hrozby. Byl proti stále sílící militarizaci strategie zadržování. Proto později toto chápání v rámci vojenské dimenze značně kritizuje a striktně odmítá přisuzování jakékoli role atomových zbraní v rámci politiky zadržování. Mnohem důležitější význam než vojenský element pro něj měla například hospodářská obnova, které v rámci zadržování přisuzoval zásadní roli (Suchý, 2005: 43-44, 57).

Politikou zadržování se mělo zabránit takzvanému efektu domina, kdy potenciální pád jednoho státu do sovětské oblasti vlivu, mohl vyvolat řetězovou reakci v dalších sousedních státech. Tato teorie byla populární zejména v 60. letech (Kegley – Wittkopf, 1987: 46-47). Jejím značným nedostatkem je fakt, že je vyloučen vnitropolitický faktor při odhadu dalšího vývoje jednotlivého státu. V rámci Evropy američtí politologové uznávají spíše teorii finlandizace. Zde je důležité, spíše než vojenský tlak SSSR, jeho postupné „mírové“ pronikání do všech sfér vnitropolitické scény (Hnízdo, 1995: 16-17).

Přesto, že se strategie zadržování komunismu v určitých fázích studené války měnila, linula se jako rudá nit v rámci americké zahraniční politiky vůči SSSR a dalším zemím s komunistickými režimy v letech 1946 až 1989. Její hlavní význam dokládá právě její dlouhodobá přítomnost v americké zahraniční politice a poměrně dlouhodobý konsenzus mezi oběma hlavními stranickými tábory, demokraty i republikány v otázce její implementace v první fázi studené války. Ta probíhala od jejího vzniku až do přelomu 60. a 70. let 20. století. Její význam potvrzuje také fakt, že byla v americké zahraniční politice uplatňována i v období po vietnamské válce. Je ale nutné zmínit, že v období détente byla tato strategie částečně odsunuta do pozadí (Suchý, 2005: 7). Je také třeba si uvědomit, že tyto strategické dokumenty nevznikaly v izolaci, ba naopak. Jejich autoři byli ovlivněni nejen působením vnějšího prostředí a procesy, které probíhaly v mezinárodním systému, ale rovněž postřehy svých kolegů a ostatních analytiků, kteří se na vytváření dokumentů také podíleli. Proto musíme jednotlivé texty vnímat jako součásti celku v rámci procesu hledání možností a východisek, které sloužily k co nejvhodnější formulaci „Grand strategy“ (Suchý: 2005: 72).

Je také příhodné zmínit, že se vztahům SSSR a USA věnovala americká administrativa již dříve, než Kennan poslal svůj „dlouhý telegram“ a upozornil tím na možnou situaci, jež by mohla v rámci vztahů obou supervelmocí nastat. Jednalo se o koncepci tzv. vstřícné politiky vůči SSSR, které jsou typické pro léta 1945-1946. V září 1945 vzniklo například Hustonovo memorandum či Bohlen – Robinsonova zpráva. Tyto dokumenty analyzovaly americko-sovětské vztahy a jedná se o první pokusy konceptualizace principů americké zahraniční politiky vůči SSSR. Kladly důraz na vstřícný postup a ochotu ke kompromisům. Trvaly na zdrženlivosti v otázce vojenského potenciálu USA (Suchý, 2005: 23-25, 129). Již tyto dokumenty však obsahovaly údaje o problémových oblastech, které Američané považovali za zdroje střetů a konfliktů mezi SSSR a USA. Jednalo se primárně o východní Evropu, západní Evropu, středomořskou oblast a Blízký východ²⁴. Dalšími definovanými problémovými oblastmi bylo například Německo, Japonsko a Čína. Zde byl uplatňovaný vliv obou velmocí dosud docela vyrovnaný (Suchý, 2005: 27-28).

²⁴ Na Blízkém východě držela své pozice za podpory USA Velká Británie (Suchý, 2005: 28).

6 Geopolitické teorie a jejich odraz v zahraniční politice USA

Je zřejmé, že pokud bychom chtěli popisovat a vysvětlovat všechny historické události, které souvisely s politikou zadržování a které se v období bipolární konfrontace udály, práce by musela být poněkud obsáhlejší. Proto jsem se rozhodla, že se v rámci obou kapitol, týkajících se aplikace praktické americké zahraniční politiky zadržování komunismu na již představené geopolitické teorie, zaměřím jen na některé konkrétní události či skutečnosti, které považuji za nejpodstatnější. Pro přehlednost jsem se rozhodla, že některé další události praktické politiky zadržování komunismu, které můžeme aplikovat na zmíněné geopolitické teorie, alespoň zmíním, ale nebudu se jim podrobněji věnovat. Nepředpokládám, že se všemi zmiňovanými událostmi budu zabývat chronologicky tak, jak po skončení druhé světové války probíhaly. Určitý systém posloupnosti se ale v práci budu snažit dodržovat.

Tyto konkrétní politické události jsem vybrala na základě několika stanovených kritérií. Za prvé, konkrétní případ politiky zadržování komunismu musí být lokalizován v oblasti, kterou daný geopolitik považoval za klíčovou pro politiku zadržování komunismu. Z výše uvedených geopolitických koncepcí tedy vyplývá, že v rámci Spykmanovy teorie se zaměřím na oblast Rimlandu a v rámci Cohenovy teorie na tzv. pásma otřesů. Ty Cohen od konce 40. let vidí v oblast Blízkého východu a Jihovýchodní Asie. Druhým kritériem výběru události je, že se musí jednat o událost, do které přímo USA zasahovaly. Za třetí, událost musí v rámci své periodizace logicky spadat do období bipolárního konfliktu. Posledním kritériem je, že všechny události, kterými se budu v práci podrobněji zabývat, považuji za vojenskou dimenzi politiky zadržování²⁵.

Konfliktům, které se přelévají i do jiných oblastí světa a určitou měrou se v nich angažují obě mocnosti, se také někdy říká zástupné války. Obě mocnosti své spojence podporovaly jak ekonomicky, tak vojensky (Busseová – Schleyová, 2004: 73).

²⁵ Již v úvodu jsem vymezila různé dimenze politiky zadržování komunismu. Konkrétní události, kterým se budu věnovat, můžeme tedy označit za vojenskou formu zadržování. Zmíním ale také některé počínání USA, viz například Marshallův plán, který můžeme také chápat jako politiku zadržování, ovšem zde se neprojevuje vojenský charakter. Marshallův plán je pokládán za ekonomickou dimenzi zadržování.

6.1 Spykmanova teorie a její odraz v zahraniční politice USA

V rámci Spykmanovy teorie musíme považovat za klíčovou oblast Rimlandu. Jedná se o oblast, která se rozprostírá na zbytku (od Heartlandu) Euroasie bez Británie a Japonska (Hnízdo, 1995: 13)²⁶. Konkrétně se Rimland, dle Spykmana, skládá z pěti základních oblastí, a to západní Evropy, Blízkého východu, jihozápadní Asie, Číny a Dálného východu. Spykman oblast Rimlandu chápe jako obrovské nárazníkové pásmo (Spykman, 2007: 184), kde by se, dle tohoto geopolitika, americká politika zadržování komunismu měla aplikovat. A jak můžeme v historii vidět, hlavní konflikty studené války se opravdu v této oblasti, tak jak ji Spykman v roce 1944 definoval, odehrály. Můžeme hovořit například o obou berlínských krizích v letech 1948-49 a 1961, korejské válce v období 1950-53, vietnamské válce, která probíhala od počátku 60. let až do roku 1975 (Hnízdo, 1995: 16-17) a mnoha dalších. V této rozlehlé oblasti v období bipolárního konfliktu skutečně k politice zadržování komunismu docházelo a v historii bychom mohli najít mnoho případů a situací, které by nám toto tvrzení potvrdily.

Ve své práci jsem se rozhodla v rámci Spykmanovy teorie a praktické americké politiky zadržování komunismu primárně zkoumat korejskou válku a berlínskou krizi (1961). Korejská válka zde prezentuje americké zadržování v oblasti Dálného východu, protože tu Spykman spolu s regionem Blízkého východu, považuje za oblast nejvíce strategickou, a to v dlouhodobé perspektivě (Spykman, 1944: 44). Berlínskou krizi chápu jako konflikt, který reprezentuje oblast západní Evropy. Jak již jsem výše zmínila, některé další důležité události alespoň okrajově v práci zmíním.

Americká zahraniční politika byla během období bipolárního konfliktu založena na několika geopolitických faktorech. Jedním z nejdůležitějších byla skutečnost, že americká bezpečnost by byla zásadně ohrožena, kdyby většina, nebo dokonce celá oblast Euroasie připadla nepřátelské síle. Dále se americká zahraniční politika nesla v duchu myšlenky, že mocnost, která ovládá Heartland, tedy SSSR, znamená největší hrozbu v rámci dominance nad celou Euroasií (Sempa, 2002: 77). Zde můžeme vidět, že se reálná americká zahraniční politika v období studené války, opravdu shodovala s myšlenkami N. Spykmana, který právě na hrozbu v rámci dominance SSSR nad oblastí celé Euroasie, upozorňoval.

²⁶ Je zřejmé, že do oblasti Spykmanova Rimlandu „spadají“ také Cohenova pásma ofřesů, ale protože se v (této) kapitole zabývám aplikací politiky zadržování komunismu na Spykmanovu teorii Rimlandu, nebudu se regiony Blízkého východu a Jihovýchodní Asie zabývat. Těmto oblastem, v rámci aplikace politiky zadržování, bude věnována následující kapitola.

6.1.1 Politika zadržování v oblasti Rimlandu – obecně

Jako ukázkou politiky zadržování v oblasti Rimlandu můžeme vidět například americkou finanční pomoc Turecku a Řecku za vlády prezidenta Trumana, kterou jsem již zmínila v kapitole zabývající se situací USA po druhé světové válce (Nálevka, 2003: 22). Spykmanovy teorie by se v rámci praktické americké zahraniční politiky USA také mohly zrcadlit ve vytváření nejrůznějších aliancí a paktů, které v období studené války vznikaly, a to téměř vždy iniciativou USA (Volner: 2004:35).

Tato vojenská spojení prakticky obsáhla celou oblast Rimlandu. Pro oblast severního Atlantiku a západní Evropy musíme zmínit Severoatlantickou alianci NATO (North Atlantic Treaty Organization), která měla podle teorie zadržování obklopit východní blok a zabránit tak Sovětskému svazu, aby se stal první globální velmocí (Hnízdo, 1995: 49). Vzniku Severoatlantické aliance předcházela podpis Bruselské smlouvy roku 1948. Tu podepsalo pět evropských zemí v rámci vytvoření systému společné obrany a posílení vzájemných vztahů. Do jednání se připojily i USA a Kanada. Přizvány byly i některé další země. Vše vyvrcholilo podpisem Washingtonské smlouvy v dubnu 1949, ta vytvořila Severoatlantickou alianci založenou na bezpečnostních zárukách a vzájemných závazcích mezi Severní Amerikou a Evropou. Smlouva potvrzuje individuální práva států, jakož i jejich závazky v souladu s Chartou OSN (Příručka NATO, 1999: 25-26). Právě vytvoření určité transatlantické vazby Spykman doporučoval. Byla vytvořena velmi pevná organizace, která „orámovala“ atlantický kontinent. Spykman apeloval na to, aby základním pilířem americké zahraniční politiky bylo posilování transatlantických vazeb. Společně se svými spojenci pak měly Spojené státy zasahovat proti jakékoli síle, která by usilovala o ovládnutí Rimlandu. Proto bývá Spykman někdy pokládán za otce atlantismu a ideového vůdce NATO (Volner, 2004: 35).

Jako protiklad vůči NATO byl vytvořen v roce 1955 pakt Varšavské smlouvy, která měla oficiálně zajišťovat pomoc v případě napadení členského státu. Spíše však šlo o institucionalizované potvrzení imperiálního postavení SSSR (Hnízdo, 1995: 49). Ve vytvoření paktu Varšavské smlouvy můžeme (ze strany SSSR) vidět snahu o vyvažování moci mezi oběma velmocemi. Následovalo vytvoření SEATO (Southeast Asia Treaty Organization), které bylo vytvořeno pro oblast Jihovýchodní Asie, a Bagdádský pakt pro oblast Blízkého východu, později přejmenovaný na CENTO

(Central Eastern Treaty Organisation)²⁷ (Hnízdo, 1995: 16). Američané také usilovali o vytvoření určité silné protikomunistické struktury, jakési obdoby NATO v Tichém oceánu. V roce 1951 byla uzavřena spojenecká smlouva mezi USA, Austrálií, Novým Zélandem a Filipínami. Tím se vytvořila aliance ANZUS²⁸ (Litera, 1993: 42-45). USA také uzavřely systém vojenských dohod s Japonskem, Jižní Koreou či Tchaj-wanem (Hnízdo, 1995: 16). Jak můžeme vidět, západní síly spolu se svými spojenci vytvořily již v prvním desetiletí započatého studenovělečného konfliktu řetězec nejrůznějších paktů a aliancí, které postihovaly značnou část oblasti Rimlandu.

Situace v poválečné Evropě byla vcelku jasná. Hraniční linie studené války byla pevně vymezena vznikem dvou německých států. V dalších oblastech světa byly její kontury mobilní a často velice nesrozumitelné. Proces dekolonizace a výrazná nestálost nově osamostatněných zemí vytvořily nový prostor pro mocenské soupeření obou supervelmocí. Existence atomového patu zároveň započala mnoho zástupných konfliktů lokální povahy. Jak můžeme vidět, tyto konflikty se projevovaly zejména v klíčové oblasti Rimlandu. Kvůli uvolňování spojeneckého svazku mezi SSSR a Čínou byl poválečný bipolární systém od začátku 50. let destabilizován. Čína se postavila proti Moskvě a po ukončení války v Koreji začala v rámci mezinárodního dění uplatňovat svou přirozenou geopolitickou autoritu (Nálevka, 2000: 37).

V Číně po druhé světové válce probíhá dlouholetá občanská válka mezi nacionalisty a komunisty. Konkrétně mezi Kuomintangem – Čínskou národní stranou a Komunistickou stranou Číny. Tyto boje ustaly až roku 1949, poté, co komunisté obsadili pevninu a Čínská národní strana se přesunula na Tchaj-wan (Skřivan, 2000: 62-68). V rámci čínské občanské války je důležitá skutečnost, že Čína byla jednou ze zemí, o kterou USAjevily trvalý zájem. V plánech na poválečné uspořádání světa hrála významnou roli v připravovaném velmocenském direktoriu „čtyř policistů“.

²⁷ Bagdádskému paktu a SEATO se budu více věnovat v části zabývající se aplikací Cohenovy teorie v praxi americké politiky zadržování.

²⁸ Jedná se o akronym sestavený z prvních písmen členských zemí – Australia, New Zealand, United States.

USA se přidaly, byť s jistými výhradami, na stranu Čankajškova nacionalistického režimu a poskytovaly Kuomintangu rozsáhlou pomoc. Přesto však čínská levice v této válce zvítězila (Nálevka, 2000: 40-41)²⁹.

Dalším projevem politiky zadržování komunismu v oblasti Rimlandu byl Marshallův plán, neboli European Recovery Program, který můžeme zařadit do ekonomické dimenze zadržování. Jednalo se o jednu z nejvýraznějších iniciativ Trumanovy administrativy, která představovala jeden z nejzřetelnějších programů ekonomické pomoci, jaký byl kdy poskytnut. Tato ekonomická pomoc USA zemím zasažených druhou světovou válkou měla zabránit kolapsu postižených států, a tím podpořit jejich politickou stabilitu, která napomáhala udržení demokratických sil a minimalizovala možnost, aby se moci ujalo jakékoli totalitární hnutí. Povaha plánu zcela odpovídala i představám Kennanovým, který právě ekonomickou a politickou formu zadržování vyzdvihoval. Spolu s Trumanovou doktrínou také dosvědčuje, že Trumanova administrativa od počátku strategie zadržování komunismu v podstatě až do propuknutí korejské války jednoznačně upřednostňovala v rámci zadržování Sovětského svazu hospodářské nástroje před vojenskými (Suchý, 2005: 94-95). Gaddis tvrdí, že hlavním důvodem vzniku Plánu evropské obnovy byl strach Američanů z toho, že by se kvůli špatné ekonomické situaci a nuzným podmínkám mohli lidé v těchto zemích dovolávat „pomoci“ u komunistické moci, přičemž od toho je již malý krok k tomu, aby se tyto státy dostaly pod vliv moskevského diktátu (Gaddis, 2006: 39). Celková vynaložená finanční pomoc, kterou Američané poskytli, se vyšplhala na částku 13 miliard USD (Krejčí, 2009: 33).

Dále můžeme přenesení konfliktu Východ versus Západ do strategické oblasti Rimlandu vidět na případu první berlínské krize, která probíhala v letech 1948 až 1949. Dle poválečných jednání³⁰ bylo Německo rozděleno na čtyři okupační zóny. Tři z těchto zón spravovali západní Spojenci – Velká Británie, Francie, USA, jednu SSSR. Zóny západních spojenců se roku 1948 sloučily a vytvořila se tzv. Trizonie. V roce 1945 bylo na čtyři okupační zóny rozděleno také hlavní město. Tři západní okupační zóny ovšem

²⁹ Americko-čínské vztahy se výrazně zlepšily až v důsledku sovětsko-čínské roztržky, která se roku 1969 vyvinula vojenský konflikt. Přelomovou událostí se stalo Nixonovo prohlášení, že USA nemohou nechat Čínu v roztržce Sověty „rozdrtit“. Na začátku roku 1972 odcestoval Nixon do Pekingu na schůzi za Mao Ce-tungem a ministrem zahraničí Čou En-lajnem. Od této doby napětí v rámci vztahu USA a Číny začalo polevovat (Gaddis, 2006: 135-137).

³⁰ Rozhodnuto tak bylo na konferenci v Jaltě roku 1945 (Vykoukal – Litera – Tejchman, 2000: 57).

ležely izolovány v hloubi sovětské okupační zóny. V rámci toho měly západní okupační zóny s Berlínem spojení jen dlouhými silničními a železničními spoji, které byly pod sovětskou kontrolou. Kvůli pokusu západních Spojenců uskutečnit ve svých zónách měnovou reformu, Moskva roku 1948 přerušila veškeré železniční a silniční spojení mezi západním Berlínem a západními zónami. Situace byla po rozhodnutí prezidenta Trumana řešena angloamerickým leteckým mostem, který obyvatele zásoboval základními potravinami a průmysl základními palivy. Akce SSSR měla přimět západní mocnosti, aby se vzdaly své politiky v Německu, nebo alespoň v Berlíně. Stalin nakonec po dlouhém vyjednávání blokádu Berlína v roce 1949 zrušil (Litera, 1993: 34-37). V roce 1949 byly zóny západních okupačních mocností spojeny a vznikla Spolková republika Německo (SRN). Ze zóny Sovětského svazu vznikla Německá demokratická republika (NDR) (Kissinger, 1999: 591). Blokáda Berlína vyvolala na Západě značné znepokojení, to utvrdilo americký postoj zahraniční politiky v tom, že je velice důležité zajistit obranu západní Evropy proti sovětskému útoku. Blokáda Berlína změnila postoj amerického Kongresu, který byl dříve spíše zdrženlivý ke krokům, jež by vedly k posílení obrany západní Evropy. Kongres nyní souhlasil s tím, že SSSR je hlavní hrozbou míru. Jednání o obranném společenství v západní Evropě vyvrcholila založením již zmiňované Severoatlantické aliance (Litera, 1993: 34-37). Zde jasně vidíme příklad politiky zadržování komunismu a expanzionistické politiky SSSR v oblasti Rimlandu.

Můžeme také potvrdit, že v pásmu Rimlandu opravdu k politice zadržování v hojně míře docházelo. Proto lze také vypožorovat shodu americké zahraniční politiky s teorií Nicholase Spykmana. Na základě analýzy předchozích případů lze tedy potvrdit, že se zmíněné příklady se Spykmanou teorií shodují.

6.1.2 Politika zadržování v oblasti Rimlandu – válka v Koreji

Ztráta jaderného monopolu³¹ USA a vítězství komunistů v Číně způsobily, že tradiční americký izolacionismus prakticky zmizel z politické scény USA. Spojené státy se však projevovaly nejen v Evropě. Prakticky nejvýraznějším projevem politiky zadržování komunismu se stala korejská válka v letech 1950-1953. Cíle politiky zadržování komunismu na asijském kontinentu stanovil již dokument NSC 48/2 vydaný

³¹ Američané zaznamenali stopy radioaktivního záření v atmosféře - SSSR vyzkoušel svou první jadernou zbraň 29. 7. 1949 (Zubok – Pleshakov, 1996: 149).

roku 1949³². Tento strategický dokument více méně reagoval na vyhlášení Čínské demokratické republiky a vymezil za primární úkol Spojených států omezení sovětského vlivu na asijském kontinentu. Aby bylo dosaženo změny a aby Američané dosáhli svých cílů, měli dle této koncepce na asijském kontinentu podporovat nekomunistické síly a také využít svůj vliv a význam v rámci prosazení amerických zájmů v tomto regionu. Kvůli této skutečnosti právě Korea sloužila po roce 1945 jako mikrokosmos v rámci soupeření východního a západního bloku (Hook – Spanier, 2007: 69). Korejská válka představuje zásadní zlom v rámci dimenzí strategické politiky zadržování komunismu. Ta se z charakteru politického a ekonomického mění na strategii více méně vojenskou (Suchý, 2005: 108-109).

Ještě před vydáním tohoto dokumentu byla Jižní Korea mimo americké bezpečnostní pásmo. Washington prohlásil, že leží mimo obrané pásmo Ameriky a byly z ní staženy všechny americké jednotky. Sám generál MacArthur se v jednom rozhovoru vyslovil, že obranná linie USA probíhá řetězcem ostrovů podél asijského pobřeží a že začíná na Filipínách a pokračuje přes souostroví Rjúkjú včetně jeho hlavní obranné pozice Okinawou. Dále se dle MacArthura vzdaluje od pevniny a přes Aleutské ostrovy dosahuje až k Aljašce. Také z tvrzení ministra zahraničí D. Achesona vyplývalo, že určité oblasti Pacifiku leží mimo americký obranný perimetr (Kubiak – Makowski, 2004: 8).

Kvůli konfliktu v Koreji byli Američané náhle nuceni se s rozpory v rámci politiky zadržování vypořádat. Proto prezident Truman vytvořil expediční jednotku nepříteli dobře vycvičených vojáků v Japonsku a použil strategii místní obrany. Američané do vypuknutí konfliktu v Koreji předpokládali jen dvě pravděpodobné příčiny války, a to útok SSSR na USA či invazi Sovětů do západní Evropy. Američané nepředpokládali takový scénář vývoje, stejně tak komunisté v Moskvě ani v Pchjongjangu neočekávali žádnou výraznější americkou reakci na překročení osmatřicáté rovnoběžky severokorejskými jednotkami. Očekávali, že Korea leží mimo americké obrané pásmo, jak již jsem zmínila výše. Také předpokládali, že USA poté, co se smířily s vítězstvím komunistů v Číně, která dle Kissingera představovala pro Američany nesrovnatelně významnější kořist, nebudou klást takový odpor komunistickému převzetí jižní poloviny Koreje. Kissinger také tvrdí, že Američanům

³² Dokumentem se podrobněji zabývá část práce osvětlující politiku zadržování komunismu a postavení USA ve světovém systému po druhé světové válce.

v případě Koreje nezáleželo ani tak na jejím geopolitickém významu, ten američtí představitelé veřejně popřeli, ale spíše na samotném symbolickém aktu postavit se sovětské agresi na odpor. Další důležitou skutečností je, že zde existovala hrozba pro Japonsko. Protože pokud by se komunisté bez odporu zmocnili Koreje, ohrozilo by to jeho prozápadní orientaci (Kissinger, 1999: 490-491).

Kořeny konfliktu v Koreji sahají až do dob, kdy země padla pod japonskou nadvládu na přelomu 19. a 20. století. Roku 1910 byla Japonskem dokonce anektována. Severní část země pak v závěru druhé světové války osvobodila sovětská armáda, jih americká (Litera, 1993: 40). Vznikla, podobně jako například v Německu, zóna pod dohledem USA a zóna pod dohledem SSSR, to se stalo potenciální rozbuškou pozdějšího konfliktu (Poledne, 2004: 6). Sovětsky orientovaný sever v čele s Kim Ir-senem a podporou Číny a na druhé straně proamericky orientovaný jih v čele s Li Syn Manem stály proti sobě se svými velmocemi v zádech. Nutno podotknout, že ani jeden z režimů nebyl liberálně-demokratický (Krejčí, 2009: 35-36). Na severu země se za pomoci a podpory SSSR a Číny chopili vlády komunisté a vyhlásili v září 1948 Korejskou lidově demokratickou republiku. Na jihu vznikla v srpnu téhož roku Korejská republika. V této době existovaly dvě protikladné Koreje, které rozdělovala 38. rovnoběžka (příloha č. 3). Obě země se staly „chráněnkyněmi“ dvou nejmocnějších států světa a obě si logicky činily nárok na to stát se politickou reprezentací celé Koreje (Catchpole, 2003: 17-18).

Když Severní Korea zaútočila na Jižní Koreu, USA nehodlaly přihlížet. Rada bezpečnosti OSN se jednomyslně na zásahu v Koreji shodla³³. Základním cílem USA bylo ukázat, že agrese nezůstane nepotrestána (Kissinger, 1999: 492-496). Severní Korea zaútočila na jih v červnu 1950. Během několika dnů byl dobyt Soul a v následujících měsících byl Severokorejci dobyt prakticky celý jih Korejského poloostrova, tedy kromě města Pusan. Intervence USA, přesněji řečeno jednotek OSN, zapříčinila zatlačení Severokorejců až na korejské hranice s Čínou na řece Ja-lu (Eckert, 2001: 248-249). Na tyto skutečnosti reagovala Čínská lidově demokratická republika, která varovala Američany před překročením 38. rovnoběžky. Američané ovšem Mao Ce-tungovy hrozby nebrali vážně. Truman to považoval za pouhý odvážný pokus vydírat OSN. Číňané byli však přesvědčeni, že USA využívá korejské války k invazi.

³³ Delegát SSSR se zdržel hlasování v Radě bezpečnosti na protest zařazení Tchaj-wanského delegáta namísto delegáta Číny. Tím ovšem umožnil přijetí rezoluce (Kissinger, 2002: 94).

Čína po staletí považovala Koreu za nárazníkové pásmo a nehodlala se ho vzdát (Dvorchak, 1996: 75-76). Jak Čína hrozila, tak se také stalo a s její pomocí Severní Korea v lednu 1951 opět obsadila Soul. Následně byly severokorejské a čínské jednotky znovu silami OSN zatlačeny za 38. rovnoběžku. V červenci roku 1953 byl po dlouhých bojích uzavřen mír (Eckert, 2001: 49-50).

Po několika letech bojů se korejská válka ukázala jako vyčerpávající. Došlo k patové situaci a zjevná únava na obou stranách vedla k podepsání příměří v Phanmundžonu. Válka v Koreji celkově radikálně změnila americké vztahy k zemím na Dálném východě. Když válka vypukla, Truman prohlásil, že ovládnutí ostrova komunisty by znamenalo přímé ohrožení bezpečnosti v oblasti Tichého oceánu. USA se za vlády prezidenta Eisenhowera také zavázaly k obraně Tchaj-wanu. V souvislosti s korejskou válkou se konflikty studené války začaly šířit i do regionu jihovýchodní Asie (Hýbnerová, 2003: 46-47). Trumanova vláda chtěla dát najevo, že jsou Američané odhodláni čelit komunistické agresi v celé tichomořské oblasti. Spolu s oznámením, že budou vyslány jednotky do Koreje, byl vydán i rozkaz vyslat flotilu na obranu Tchaj-wanu proti komunistické Číně (Kissinger, 1999: 495). Američany znepokojilo také oficiální uznání komunistické Ligy za nezávislost Vietnamu Čínou i SSSR. Američané na to reagovali tak, že uznali politickou reprezentaci podporovanou Francouzi ve Vietnamu, Laosu a Kambodži (Hýbnerová, 2003: 46-47).

Korejská válka byla jediným konfliktem, kde se přímo v boji střetli američtí a sovětsí vojáci. V rámci obrany Jižní Koreje bojovali samozřejmě jihokorejští vojáci, vojáci USA, ale také vojáci z dalších devatenácti zemí (Krejčí, 2009: 36-37). Kissinger tvrdí, že i když měl prezident Truman ve prospěch zásahu v Koreji značné geopolitické argumenty, tento zásah měl bránit univerzální princip, nikoli národní zájem USA (Kissinger, 1999: 494). Tento americký diplomat také prohlásil, že právě korejská válka odhalila jak meze, tak přednosti politiky zadržování komunismu. Tvrdí, „že *Korea posloužila k určení demarkačních linií mezi dvěma soupeřícími sférami vlivu, které se tehdy formovaly*“ (Kissinger, 1999: 507). Kdyby se Američané smířili s komunistickou okupací Koreje, ohrozili by tím své postavení v celé Asii a hlavně rozhodující vztah USA k Japonsku. Během korejské války se také objevil zárodek sovětsko-čínské roztržky, a to kvůli váhavé a nijak zvlášť velkorysé sovětské podpoře Pekingu (Kissinger, 1999: 508-509).

Na případu Korejské války můžeme vidět, jak se americká zahraniční politika proměnila v důsledku krizové situace, která s konfliktem nastala. Připuštění faktu, že by se byť rozvojová země s nulovým vojenskoprůmyslovým potenciálem dostala pod komunistickou nadvládu, by otřásl sebedůvěrou celého nekomunistického světa (Gaddis, 2006: 116). Korejská válka tak dokazuje, že oblast Dálného východu se pro Spojené státy v rámci politiky zadržování komunismu stala oblastí velmi strategickou. Můžeme tedy říci, že i konflikt v Koreji dokazuje skutečnost, že právě tento region je oblastí, ve které je politika kontejnmentu velmi důležitá. Tudíž lze také potvrdit nápadnou podobnost americké zahraniční politiky a Spykmanovy teorie a na základě analýzy korejské války také potvrdit fakt, že se Spykmanova teorie s americkou praxí shoduje.

6.1.3 Politika zadržování v oblasti Rimlandu – berlínská krize

Koncem roku 1957 začal SSSR pociťovat strategickou nerovnováhu, a to hlavně kvůli tomu, že NATO rozhodlo o umístění raket středního doletu v západní Evropě. SSSR chtěl tuto situaci řešit vytvořením bezjaderného pásma ve střední Evropě (Nálevka, 2003: 213). Situace měla být vyřešena tzv. Rapackým plánem polského ministra zahraničí, který byl předložen poprvé v říjnu 1957 na Valném shromáždění OSN (Rapacki, 1963: 1). Rapacki s myšlenkou bezjaderné zóny přišel hned dvakrát. Západ ale na tento návrh reagoval odmítavě. Poukázal na převahu Varšavské smlouvy v rámci konvenčních sil a idea absence jaderných zbraní na území střední Evropy byla proto striktně odmítnuta. Sovětský svaz se však jednání se Spojenými státy o problematice zbraní hromadného ničení nechtěl vzdát, proto na podzim roku 1958 opět otevírá německou otázku (Nálevka, 2003: 213-214).

Podle tzv. Čtyřmocenské dohody o Berlíně nebylo město součástí ani západního ani východního Německa. Celý Berlín byl obklopený Německou demokratickou republikou (příloha č. 4). Oficiálně bylo ve správě čtyř vítězných mocností druhé světové války. Následně přichází SSSR s konceptem přeměny západního Berlína ve svobodné a demilitarizované město. V listopadu 1958 Moskva předala západním mocnostem požadavek na přeměnu spolu s ultimátem, že požadovaná transformace Berlína se má uskutečnit v časovém horizontu šesti měsíců. SSSR hrozil, že pokud lhůta nebude západními mocnostmi respektována, předá své kontrolní pravomoci v rámci spojovacích komunikací mezi Spolkovou republikou a západním Berlínem

kompetentním orgánům Německé demokratické republiky (Kissinger, 1999: 591-594), i přes to, že správu nad Berlínem držely čtyři vítězné mocnosti, za přístup do něj odpovídal Sovětský svaz. Opravdovou kontrolu tras uskutečňoval východoněmecký režim z východního Berlína, svého satelitního města. Proto mohla být svoboda západního Berlína velmi lehce porušena (Kissinger, 1999: 592).

Rada NATO Chruščovovo ultimátum přehlížela, a tak své požadavky sovětský vůdce znovu formuloval a rozšířil je o návrh na uzavření mírové smlouvy s oběma německými státy. Dle V. Nálevky tímto počínáním N. S. Chruščov sledoval několik cílů. Za prvé se snažil o zahájení dialogu mezi SSSR a USA a hrozba ultimátem měla dokládat velmocenskou sílu a energičnost sovětského impéria. Dále mohl Chruščov touto aktivitou usilovat o příležitost dosáhnout pomocí mírové smlouvy vyčlenění SRN ze západoevropských a atlantických struktur (Nálevka, 2003: 14-15).

Pokud by se změnil status západního Berlína, existovala by zde šance, že by se také vyřešila ožehavá otázka nepřetržitého odchodu především vzdělaného východoněmeckého obyvatelstva, které přes otevřené hranice přecházelo do Spolkové republiky. To bylo dle H. Kissingera jedním z největších problémů. Západní Berlín sloužil jako úniková cesta pro východní Němce, kteří se v některém ze západních sektorů přihlašovali jako emigranti (Kissinger: 1999: 592). Volný pohyb obyvatel mezi východními a západními částmi města poskytnul východoberlínským občanům možnost srovnání. Rozdíly v životní úrovni vyvolávaly v sovětské zóně značnou nespokojenost. Tu lze vypořádat také ze statistických údajů, které dokládají, že jen do konce roku 1956 odešlo z východního do západního Německa přes milion uprchlíků (Gaddis, 2006: 106).

Jelikož byla sovětská výzva několikrát opakována, nemohl ji Západ nadále přehlížet, a proto se v květnu roku 1959 uskutečnila několikatýdenní konference v Ženevě. Zde se sešli ministři všech čtyř mocností za účelem řešení berlínské a německé otázky. Vyjednávání však nepřinesla výrazné výsledky. Západu se alespoň podařilo zmírnit povahu moskevského ultimáta a také zpochybnit jeho časové omezení. Vztahy mezi SSSR a USA se zlepšily až po Chruščovově návštěvě Spojených států, která byla uskutečněna na popud amerického prezidenta D. Eisenhowera v září 1959. Americký prezident pozval sovětského politika do Camp Davidu a na setkání Chruščova ujistil, že Amerika nemá v úmyslu zůstat v Berlíně navždy (Kissinger, 1999:

604-606). Sovětský vůdce byl také ochotný v otázce západního Berlína učinit určité ústupky. V Camp Davidu hovořil o garancích OSN, které by zaručovaly postavení svobodného města volně spojeného se západním Německem. Další jednání, které se mělo německé otázce věnovat, bylo naplánované na květen roku 1960 a mělo se uskutečnit v Paříži. Plánované setkání nakonec neproběhlo (Nálevka, 2003: 115). Chruščov jej odvolal, jelikož došlo ke slovní přestřelce mezi oběma supervelmocemi kvůli tomu, že Sověti nedaleko uralské oblasti Sverdlovska, sestřelili americké špionážní letadlo U-2 pilotované F. G. Powersem, trvale usazeným v Turecku (Wright, 1960: 836-837).

Na začátku roku 1960 se problematickou situací v rámci Berlína pokoušely vyřešit dokonce německé státy samy. Kancléř K. Adenauer s podporou Američanů urputně trval na svobodných volbách, a tak se východní Němci obrátili přímo k německým občanům s návrhem, aby mírovou smlouvu ujednaly mezi sebou německé státy s tím, že ani jedna ze zemí by nepřijala atomové zbraně. Protože Západ tuto bezvýslednou agitaci komunistů východního Berlína vcelku ignoroval, reakce východních Berličanů na sebe nenechala dlouho čekat. Začali šířit protizápadní propagandu a nakonec byly zrušeny i obchodní dohody se západním Německem (Bradley, 1994: 111).

SSSR neměl ani v nejmenším zájem o konfrontaci se Spojenými státy, od řešení německé otázky ale stále neměl v úmyslu upustit. Moskva se rozhodla pokračovat v sovětsko-americkém dialogu až se změnou amerického prezidenta. Chruščov své ultimátum odložil na dobu po amerických prezidentských volbách (Kissinger, 1999: 606-507). Když se prezidentem stal mladý John Fitzgerald Kennedy, Chruščov se několikrát nechal slyšet, že by se s novým americkým prezidentem chtěl setkat, a to co možná nejdříve (Nálevka, 2003: 15-16). Sověti totiž od amerického prezidenta čekali stejnou politiku jako za prezidenta Eisenhowera. Byli zvyklí na to, že jim Američané dělali ústupky. To můžeme vidět například na snížení počtu vojáků americké posádky v Berlíně či v omezení americké výzvědné služby. Nový americký prezident Kennedy ale neměl v plánu ve strategii Eisenhowerovy administrativy pokračovat. Rozhodl se, že se Sovětskému svazu postaví (Bradley, 1994: 111-112). Naopak o sovětském vůdci je známé, že to byl velký „hráč“. Dle J. Kalvody tak stejně jako opravdový profesionální hráč, neměl Chruščov daleko k podrazům a úskokům, které by mu mohly zajistit

vítězství. Bylo pro něj typické, že velmi často riskoval a také blufoval. Ale v situaci, kdy narazil na pevný postoj USA v rámci berlínské krize, ve své „hazardní“ politice přibrzdil (Kalvoda, 2001: 44).

V únoru roku 1961 Kennedy odpověděl na Chruščovovo pozvání dopisem, ve kterém souhlasil se schůzkou naplánovanou v květnu. Nakonec bylo rozhodnuto, že setkání proběhne ve Vídni na začátku června 1961. Na summitu měl Chruščov za cíl projednat několik problematických otázek. Jednalo se primárně o otázku Laosu, také měla být diskutována problematika Německa a na plánu byla také debata o zákazu atomových zkoušek. Zdálo se však, že Kennedy nemá zájem projednávat stejná témata. Více ho zajímala celková perspektiva americko-sovětských vztahů. Na problematiku západního Berlína byla diskuze zaměřena až druhý den jednání. Sovětský zástupce v rámci této debaty shrnul předchozí sovětské návrhy a zopakoval také primární tezi o mírové smlouvě s oběma německými státy, a to s veškerými dopady pro rozdělené město. Novou skutečností bylo, že Moskva přišla s návrhem akceptace případné garance OSN a přítomnosti symbolických jednotek čtyř mocností. Pokud by Západ tento návrh řešení odmítl, SSSR hodlal v prosinci roku 1961 podepsat separátní mírovou smlouvu s Německou demokratickou republikou (Nálevka, 2003: 115-117).

Kennedy chtěl raději než řešit otázku Německa, konkrétně západního Berlína, potvrdit dosavadní status quo. Byl si vědom, že po selhání v rámci invaze Castrových odpůrců na Kubu si nemůže dovolit jakoukoli koncesi vůči SSSR (Nálevka, 2003: 118). Kissinger dokonce tvrdí, že Chruščov Kennedyho považoval za slabého prezidenta, a to právě kvůli některým neúspěchům, jako byla například invaze na Kubu či nerozhodnost prezidenta v rámci otázky Laosu (Kissinger, 1999: 607).

Amerického prezidenta zajímalo, jaké důsledky by měla mít avizovaná mírová smlouva. Zajímalo ho konkrétně, zdali bude znamenat omezení či zabránění přístupu spojenců do západního Berlína. Chruščovova odpověď na Kennedyho dotázání byla neurčitá. Pronesl, že o konkrétních podmínkách provozu na spojujících trasách západní mocnosti budou muset jednat přímo s vládou NDR. To se samozřejmě americkému prezidentovi nelíbilo a jeho reakce byla odmítavá. Řekl, že Američané nebudou s východoněmeckou administrativou za žádnou cenu jednat, a také upozornil na skutečnost, že pokud by došlo k odchodu Američanů ze západního Berlína, byly by zpochybněny veškeré závazky, které USA v Evropě měly (Nálevka, 2003: 117).

Následovala vzrušená výměna názorů obou státníků. Sovětský politik prý dokonce pronesl, že pokud má vzniknout kvůli berlínské kauze třetí světová válka, ať vznikne, ale okamžitě a nikoli až v budoucnu, kdy bude možné operovat s ještě daleko hrozivějšími zbraněmi, než jsou k dispozici nyní (Nálevka, 2003: 117). Chruščov se také toho času nechal slyšet, že na zničení Anglie by stačilo šest jaderných bomb a na zničení Francie by jich stačilo Sovětskému svazu devět. Kennedy ještě jednou sovětského politika požádal, aby oddělil otázky separátní mírové smlouvy s NDR od problematiky kontrolního mechanismu na přístupech k západnímu Berlínu. Chruščov ale požadavek odmítl a také znovu stvrdil svá stanoviska a konečný limit pro podepsání smlouvy, který byl opět potvrzen na prosinec 1961. Chruščov oznámil, že mírového uspořádání v Evropě by mělo být dosaženo ještě téhož roku (Kissinger, 1999: 607-608).

Prezident Kennedy si po návratu ze setkání s Chruščovem nechal vypracovat několik návrhů, jak by mohla vypadat jeho reakce na sovětské hrozby. Americký prezident se nakonec rozhodl pro nekompromisní volbu. Pokud by došlo k sebemenšímu ohrožení spojeneckých práv na území západního Berlína, chtěl Kennedy do města vyslat tankovou brigádu. Pokud by se ale Sověti rozhodli pro ozbrojený odpor, počítali Američané s radikálnější reakcí – jaderným útokem na jednu ze sovětských vojenských základen na území Německé demokratické republiky. Tato radikální americká reakce by nejspíše vyvolala jen omezený válečný konflikt, protože Sovětský svaz dosud nedisponoval mezikontinentálními raketami. Američané si byli jisti, že by tuto evropskou válku dokázali udržet pod svou kontrolou. Jejich odhodlanost v rámci udržení statu quo v západním Berlíně demonstroval americký prezident v červenci 1961. V této době již o Kennedyho plánu v případě ruského vojenského odporu věděla i zpravodajská centrála KGB. Sověti na sebe se svou reakcí nenechali dlouho čekat. Chruščov reagoval téměř okamžitě. Mírová smlouva i ultimátum bylo odloženo ad acta a 5. srpna dostal W. Ulbricht povolení pro výstavbu zdi, která oddělovala východní část města a sektory západních spojenců (Nálevka, 2003: 118). Berlínská zeď byla postavena přes noc z 12. na 13. srpna roku 1961. Nejdříve byla vytvořena bariéra z ostnatého drátu, následně ale byla vybudována tři a půl metru vysoká a 150 kilometrů dlouhá betonová hradba (Gaddis, 2006: 108). Cesty, které spojovaly západní Berlín se SRN, zůstaly nedotčené (Nálevka, 2003: 119).

Američané se nakonec s výstavbou betonové zdi smířili, i když zprvu protestovali. Životní zájmy atlantického společenství zůstaly respektovány. Německé a západoněmecké obyvatelstvo však bylo znepokojeno. W. Brandt, starosta města, dokonce poslal Kennedymu velmi kritický dopis. Na něj i na znepokojení občanů museli Američané reagovat (Nálevka, 2003: 118-119). Americká administrativa nakonec vyslala do města svého amerického viceprezidenta L. Johnsona a generála Claye. Tím Kennedy projevil svou solidaritu se západním Berlínem. Zdejší americká vojenská posádka byla také posílena o 1500 vojáků (Kissinger, 1999: 609). V červnu roku 1963 si Kennedy přijel dokonce zeď prohlédnout. Uznal, že to není to nejlepší řešení, ale také podotkl, že je to pořád lepší než válka. Rovněž si americký prezident neodpustil poznámku, že v USA se v historii žádná podobná zeď stavět nemusela, protože odtud lidé utíkat nikdy nechtěli. Zeď se stala nejočividnějším důkazem neúspěchu komunistického systému před celým světem. Dle Gaddise vystavení zdi opravdu vypjatou situaci mezi oběma velmocemi stabilizovalo (Gaddis, 2006: 108). Dle některých autorů se zeď, která oddělovala americký, anglický a francouzský sektor od zbytku Berlína, stala nejvýraznějším symbolem studené války (Friedman, 2005: 20-22, 34).

Oblast západní Evropy je jednou z pěti Spykmanem definovaných oblastí, které jsou charakteristické pro pásmo Rimlandu. Ačkoli se v případě berlínské krize jednalo o omezený konflikt, právě vyostření situace v Německu, respektive v Berlíně, bylo v rámci bipolární konfrontace jedním z nejviditelnějších studenoválečných střetů v této oblasti³⁴. Případ berlínské krize nám tudíž může potvrdit, že v pásmu Rimlandu opravdu americká politika zadržování komunismu probíhala. Můžeme tedy i v tomto případě vidět výraznou shodu v rámci Spykmanovy teorie s americkou praxí a stejně jako v případě ostatních uvedených příkladů potvrdit, že se Spykmanova teorie s americkou praxí shoduje.

6.2 Cohenova teorie a její odraz v americké zahraniční politice

V rámci Cohenovy teorie musíme za klíčové považovat oblasti tzv. pásem otřesu. Zde by se, dle Cohena, měla politika zadržování komunismu aplikovat. V případě zahraniční politiky a strategie USA je pro nás tedy z celého Rimlandu zásadně důležitý region Jihovýchodní Asie a Blízkého východu. Právě v těchto pásmech otřesu

³⁴ Svou roli v tomto konfliktu jistě sehrály i hrozby jadernými zbraněmi.

podle Cohena probíhají největší spory mezi oběma geostrategickými regiony. Strategie zadržování komunismu v celé oblasti Rimlandu je tedy dle Cohena chybná.

I když jsou dle Cohena pro tyto regiony některé znaky jako je například politická nestálost či strategická významnost společné, nemůžeme spolu tyto regiony srovnávat. Odlišují se hned v několika skutečnostech. Jako nejvýraznější odlišnost se může jevit otázka ropy. Na rozdíl od Blízkého východu nemá oblast Jihovýchodní Asie monopolní kontrolu nad exportem některých strategických komodit. Od Jihovýchodní Asie se tedy region Blízkého východu liší tím, že disponuje monopolem nad exportem ropy, což této oblasti zajišťuje posílení jejího strategického vlivu. Další důležitou odlišností je, že se v oblasti Jihovýchodní Asie obě supervelmoci nikdy nestřetly, jako tomu bylo v oblasti Blízkého východu (Cohen, 1973: 283-284).

V oblastech pásem otřesu opravdu v americké praxi k politice zadržování komunismu docházelo a v historii bychom mohli, stejně jako v případě Spykmanovy teorie Rimlandu, najít mnoho případů a situací, které by nám toto tvrzení potvrdily. Ve své práci jsem se rozhodla v rámci Cohenovy teoretické koncepce a praktické americké politiky zadržování komunismu zkoumat primárně válku ve Vietnamu jako příklad zadržování komunismu v Jihovýchodní Asii a válku v Afghánistánu, která bude prezentovat politiku zadržování v oblasti Blízkého východu. Jak již jsem výše zmínila, některé další důležité události alespoň okrajově v práci zmíním.

6.2.1 Politika zadržování v regionu Jihovýchodní Asie – obecně

Než se v práci začnu věnovat praktické politice zadržování komunismu v regionu Jihovýchodní Asie, je nutné si tuto oblast geograficky vymezit. Dle Cohenovy práce *Geography and Politics in a World Divided* z roku 1973 je region Jihovýchodní Asie ohraničen na severu Čínou, na jihu Austrálií, na západě Indickým subkontinentem a na východě Melanésii (příloha č. 5) (Cohen, 1973: 67). Právě v této oblasti je dle tohoto geopolitika primární politiku zadržování komunismu aplikovat, protože se jedná o pásmo otřesu, které je strategicky situovaným regionem, na kterém se nalézá řada konfliktních zemí. Své zájmy zde mají obě supervelmoci (Cohen, 1973: 85). Cohen považuje Jihovýchodní Asii za vnitřně fragmentovaný region, který je vystaven vnějšímu tlaku. Oblast Jihovýchodní Asie nemůžeme chápat jako nečinnou, dle Cohena se jedná o „zónu kontaktů“ (Cohen, 1973: 283).

Spojené státy začaly svůj zájem o region Jihovýchodní Asie projevovat v období po druhé světové válce. Západ a primárně pak USA se snažily o porozumění tomuto specifickému regionu. Americký zájem byl patrný obzvláště v rámci ekonomické podpory Jihovýchodní Asie. Tyto tendence do velké míry zrcadlily politické a bezpečnostní zájmy Spojených států a dalších zemí Západu po druhé světové válce. Dekolonizace, která v tomto období proběhla, a vznik nově emancipovaných zemí třetího světa, kterým vévodila komunistická či socialistická hnutí, podnítil logické obavy Američanů z rozšiřování komunistické ideologie. Státy někdejší Francouzské Indočíny se staly bojištěm, na kterém se utkávaly oba zneprátelené bloky bipolárně rozděleného světa. Asi nejviditelnějším konfliktem, který v této oblasti v historii propukl, se stala vietnamská válka, která silně zasáhla také Laos a Kambodžu a o které bude pojednávat hlavní část této kapitoly (Petrů, 2011a: 181-182).

V 70. letech Spojené státy zasahovaly v Kambodži proti severovietnamským vojákům, kteří se zde vyskytovali v důsledku války ve Vietnamu. Na jaře roku 1969 americký prezident Nixon nařídil bombardování Kambodže ve snaze zničit zde a v Laosu zásobovací linie, po kterých severní Vietnamci dlouhé roky přepravovali vojáky a materiál na území Jižního Vietnamu (Gaddis, 2006: 155). Američané své jednání hájili tím, že tak činí na základě obav z rozšíření komunismu do ostatních oblastí Jihovýchodní Asie (Zelenda, 2009: 76). Prezident Nixon se vojenskou akcí snažil zatajit. Bombardování ovšem severním Vietnamcům ani jejich sovětským a čínským spojencům utajené nezůstalo. V nevědomosti zůstávala jen americká veřejnost, a to proto, jak bylo později americkým prezidentem přiznáno, aby nedocházelo k dalším protiválečným protestům (Gaddis, 2006: 155).

Kambodžský režim tzv. Rudých Khmerů, kteří se v polovině 70. let ujali moci, je označován za jeden z nejbrutálnějších komunistických režimů vůbec (Zelenda, 2009: 93). V případě Laosu šlo o podobný scénář, v 50. letech zde působilo komunistické hnutí Pathet Lao (Carter, 2013: 1306) a během války ve Vietnamu se boje, jak již jsem poznamenala výše, rozšířily také do této oblasti (Nálevka, 2003: 173).

I některé další země regionu Jihovýchodní Asie čelily komunistickým povstáním. Příkladem může být Malajska či Filipíny. Malajska, které bylo bývalou britskou kolonií, bylo za druhé světové války okupováno Japonci. Po druhé světové válce, v době návratu Spojenců na Malajský poloostrov, začaly propuknout první

nepokoje. Byla zde zavedena dočasná vojenská správa, která měla odzbrojit zbytky japonské armády. Po konsolidaci administrativy navrhla britská vláda konstituční reformu ve všech bývalých koloniích na Malajském poloostrově. Měla vzniknout Malajská unie a od ní oddělený Singapur. To ale Malajci vnímali jako popření malajské identity. Byla také zrušena Komunistická strana Malajska. Roku 1948 vypukly první boje proti britskému koloniálnímu statutu Malajské federace. V čele stála nová Osvobozenecká armáda národů Malajska, kterou tvořili partyzáni z druhé světové války a komunisté. Spojení radikální komunistické ideologie s etnickými a sociálními problémy, bylo příčinou konfliktu, který tuto oblast sužoval po celá desetiletí. V zemi byl vyhlášen výjimečný stav trvající až do roku 1960 (Zbořil, 2009: 184, 207-217). Malajský konflikt se odehrál ještě před vznikem státu Malajsie. Ta vznikla až roku 1963 (Petrů, 2011a: 182).

Na Sundských ostrovech probíhaly konflikty mezi silně levicovou a pročínskou Sukarnovo Indonésií a nově vzniklou Malajsií, kterou podporoval Západ. Šíření komunistické ideologie, kterému se Západ v čele s USA snažil v Jihovýchodní Asii zabránit, se stalo urychlovačem zájmu o tento region. Stalo se také důvodem pozoruhodných pragmatických partnerství Spojených států s nekomunistickými zeměmi této oblasti, jako například s Thajskem, Suhartovou Indonésií či Filipínami. V Indonésii byly komunistické síly zastaveny v rámci brutální čistky v letech 1965-1966 dokonce dříve, než se vůbec mohly chopit moci (Petrů, 2011a: 182). Indonésie se také stala lídrem nově dekolonizovaných zemí Asie a Afriky, které proklamovaly svoji solidaritu s utiskovanými zeměmi třetího světa na slavné bandungské konferenci (Petrů, 2011a: 200). Tato konference se uskutečnila roku 1955. Setkání se neslo v duchu silně protikoloniálních nálad. Zúčastněné země se vyslovily záporně k tomu stát se součástí některého ze zneprátelených bloků studenové války. Země se dožadovaly mírové koexistence a nezávislosti v rámci obou supervelmocí (Khudori, 2006: 121-122). V této době se jednalo o jakousi třetí alternativu vůči oběma blokům (Evans, 2007: 49).

Na konferenci byl schválen princip neutrality, respektive nezúčastněnosti v rámci bipolárního systému, který se stal základem spolupráce těchto zemí. Přirozeně ne všechny státy zaujaly v rámci bipolárního „konfliktu ideologií“ neutrální pozici. Příkladem budiž tehdejší Barma a Kambodža. Nacionalisté, kteří v některých zemích

zvítězili, byli v mnoha případech ve skutečnosti komunisté. Právě proto se v 50. letech oblasti Jihovýchodní Asie dostává značné pozornosti Západu (Petrů, 2011a: 200). Nakonec se od politiky neutrality odklonila také Sukarnova Indonésie, která se následně přiklonila spíše k levici, především k Číně. Konflikty v Indonésii ukončil až generál Suharto³⁵ (Petrů, 2011a: 202).

Jako nástroj proti dalšímu šíření komunismu byla vytvořena vojenská aliance SEATO. Cohen o této alianci hovořil jako o klíčové pro mořskou velmoc. Organizace by dle něj měla zajišťovat, aby komunistická moc neovládla celý region (Cohen, 1973: 283). Jednalo se o mezinárodní organizaci pro kolektivní bezpečnost. Byla založena v roce 1954 tzv. Manilským paktem. Členskými státy byly země jižní a jihovýchodní Asie – Thajsko, Filipíny a Pákistán. Dále na paktu participovaly země Západu – USA, Velká Británie, Francie, Austrálie a Nový Zéland. Pakt ale nebyl v rámci svého přes dvacet let dlouhého působení příliš úspěšný. Kvůli znovuoobnovení konfliktů v Indočíně na počátku 60. let se ukázal jako neakceschopný. K jeho zániku došlo roku 1977 (Fenton, 2012: 30-31).

Důležitost aliance SEATO byla zpochybněna také proto, že na tomto paktu participovaly pouze dvě země regionu Jihovýchodní Asie. Jednalo se o Thajsko a Filipíny. Oba státy byly však pro Američany důležitými strategickými spojenci. Thajsko bylo významným partnerem USA v rámci potlačování komunismu v Indočíně. Z tohoto partnerství plynuly pro Thajce značné finanční profity poskytované Američany (Petrů, 2011a: 201).

Další důležitou aliancí v rámci regionu Jihovýchodní Asie bylo sdružení ASEAN (Association of Southeast Asian Nations), které vzniklo roku 1967 v Bankoku. Zakládajícími zeměmi byly Filipíny, Malajsie, Indonésie, Singapur a Thajsko. Důvody pro vznik tohoto uskupení byly jak politické, tak bezpečnostní. Nekomunistické státy Jihovýchodní Asie se obávaly šíření komunismu v důsledku eskalující vietnamské války. Dalším důvodem byla otázka regionální integrace Indonésie v období po Sukarnovi a ukončení konfliktů s Malajsií tak, aby již nepředstavovala hrozbu pro své sousedy a aby naopak mohla oblast Jihovýchodní Asie těžit z její přirozené role regionálního lídra (Narine, 1998: 196). Externí hrozbou pro tuto oblast byla především

³⁵ Suharto taktéž obnovil členství Indonésie v OSN. Indonésie byla prvním státem, který kdy z organizace vystoupil (1965) (Petrů, 2011: 201).

Čína. Ta podporovala komunisty v Malajsii, Singapuru i na Filipínách (Petrů, 2011b: 127-128). Zpočátku bylo cílem sdružení podporovat hospodářskou spolupráci, ale během jeho působení se ukázalo, že ASEAN byl v prvních dekádách svého působení úspěšnější v diplomatické a politické aréně než v hospodářské spolupráci (Kurus, 1993: 819).

Svou politicko-bezpečnostní pozici ASEAN poprvé definoval v Kualalumpurské deklaraci z roku 1971, která měla podobu Zóny míru – ZOPFAN (Zone of Peace, Freedom and Neutrality). Země odmítly účast na výbojně politice Číny, SSSR a z části i USA. Státy se dohodly, že oblast Jihovýchodní Asie se stane zónou míru, svobody a neutrality bez vlivu mimoregionálních mocností. Zóna by měla přispět k posílení solidarity mezi státy (Simon, 1987: 73). Mocnosti však s tímto návrhem nesouhlasily. Všechny měly v této oblasti své strategické zájmy a chtěly zde hrát aktivnější roli. Zvláště pak USA region považovaly za velice strategickou oblast komunistického bloku. Návrh ale přispěl k určitému narovnání vztahů nekomunistických zemí regionu s Čínou. K urovnání vztahů s Čínou jistě přispěla i již zmíněná Nixonova návštěva Peking. Zkouškou pro alianci ASEAN a celý region Jihovýchodní Asie po ukončení války ve Vietnamu, kdy tři země Francouzské Indočíny již definitivně ovládli komunisté, představoval také již zmiňovaný zdoluhavý konflikt v Kambodži (Petrů, 2011a: 203).

Lze potvrdit, že studenoválečný konflikt se promítl i do oblasti Jihovýchodní Asie. Obě velmoci zde chtěly uplatnit svůj vliv. Aby zde spojené státy dostály svých cílů, potřebovaly v oblasti mít své spojence a participovat na aliancích a sdruženích v rámci regionu. Tak také činily. Připomeňme již několikrát zmíněnou alianci SEATO, jejímž členem byly i Spojené státy. Důležitými partnery USA v oblasti Jihovýchodní Asie byly Filipíny a Thajsko. Zvláště druhá ze jmenovaných zemí, se jevila jako velmi strategický partner v rámci potlačování komunistů v Indočíně. Obě tyto důležité spojenecké země také participovaly na sdružení ASEAN, které musíme považovat v rámci politiky zadržování komunismu rovněž za významné, protože jedním z důvodů vytvoření tohoto sdružení, byly právě obavy ze šířícího se vlivu komunismu v oblasti.

Jak můžeme vidět, k politice zadržování komunismu v regionu Jihovýchodní Asie skutečně docházelo, a proto lze tvrdit, že se zahraniční politika Spojených států v období bipolární konfrontace opravdu shodovala s myšlenkami a teoriemi Saula

Cohena, které, jak již jsem několikrát poznamenala, právě na hrozbu ovládnutí této strategicky významné oblasti Sovětským svazem, upozorňují.

6.2.2 Politika zadržování v regionu Jihovýchodní Asie – válka ve Vietnamu

Francouzská Indočína, oblast, do které spadal i Vietnam, patřila před druhou světovou válkou Francii. Během války byla Indočína okupována Japonci. Po jejich porážce se do oblasti vrátili Francouzi a chtěli se opět ujmout koloniální správy. Během japonské okupace se na území Vietnamu vytvořila silná vojensko-politická organizace Viet Minh – Liga boje za osvobození Vietnamu. Organizace bojovala proti japonské okupaci a následně také proti znovunastolení francouzské nadvlády. Liga byla organizována Komunistickou stranou Indočíny. Jejím vůdcem se stal Ho Či Min (McNab - Wiest, 2010: 8-9).

Po kapitulaci Francie se v Indočíně prosadilo Tokio. Převzalo kontrolu nad tamní koloniální administrativou francouzského režimu. Budoucností poloostrova se zabývaly i mocnosti antifašistické koalice. Velká Británie doporučovala návrat k předválečnému stavu, zatímco Spojené státy uvažovaly o mezinárodním svěření a budoucím osamostatnění. Nakonec si ale vojenské operační zóny v Jihovýchodní Asii vymezily USA a SSSR. Dělicí linie ve Vietnamu probíhala podél 16. rovnoběžky (Nálevka, 2003: 150).

Roku 1945 byla Ho Či Minem vyhlášena Vietnamská demokratická republika (VDR). Zajímavostí je, že prohlášení nezávislosti bylo zformulováno přesně podle Prohlášení nezávislosti Spojených států z roku 1776. V prvních poválečných volbách triumfoval Viet Minh a do prezidentského křesla se dostal Ho Či Min. Ten se opíral o dva neslučitelné spojence. Za prvé to byla komunistická Čína, která podporovala a cvičila vietnamské jednotky v době války s Japonci. Druhým spojencem byly překvapivě speciální skupiny americké zpravodajské služby OSS (Office of Strategic Services)³⁶. Po vyhlášení Vietnamské republiky Francouzi nakonec se vznikem souhlasili. Měli ovšem podmínku, že její území zůstane součástí Francie. To bylo pro Ho Či Mina nepředstavitelné. Ani po diplomatických jednáních se situace nevyjasnila. Bylo jasné, že se vojenský střet této oblasti nevyhne (Poledne, 2004: 22).

³⁶ Členové OSS poskytovali Viet Minhu podstatné zpravodajské informace za druhé světové války. Američané ji považovali za jedinou vojenskou sílu v oblasti, která je schopná efektivně bojovat proti japonským okupantům (Poledne, 2004: 21-22).

V severních provinciích Vietnamu měl největší oporu Viet Minh, který se přejmenoval na Národní frontu. Ho Či Minova vláda byla přestěhována do Hanoje. Hlavním městem Francouzů se stal naopak Saigon. Ti měli podporu na jihu země. Až do roku 1953 probíhaly mezi francouzskými a severovietnamskými jednotkami vojenské střety. Bitvou u Dien Bien Phu, kde utrpěli Francouzi zdrcující porážku, započal definitivní konec francouzského panství v celé Indočíně (Poledne, 2004: 23). První indočínská válka měla pro pozdější vietnamskou válku důležitý význam, a to nejen proto, že dala základy vzniku Vietkongu, či severovietnamské armády, později přejmenované na Lidovou armádu Vietnamu (McNab – Wiest, 2010: 11).

Znepřátelené strany nakonec zasedly v Ženevě k jednacímu stolu. Výstupem byly tzv. Ženevské dohody, které rozdělily Vietnam 17. rovnoběžkou na dvě části³⁷ (příloha č. 6). Země měla být nejpozději roku 1956 sjednocena svobodnými celovietnamskými volbami. Ženevská konference tak ukončila první indočínskou válku a zpečetila rozpad francouzské koloniální moci v Indočíně. (McNab – Wiest, 2010: 21). Severní část ovládali komunisté v čele s Ho Či Minem. Na jihu vládnul císař Bao Daie. Rozdělení na dvě části bylo také příčinou rozsáhlé migrace obyvatel. Na sever utíkali přívrženci komunismu a naopak (Poledne, 2004: 23).

Američané odmítli uznat návaznost ženevských ujednání, ale prohlásili, že jejich uplatňování nebudou narušovat hrozbami ani užitím síly. Dohody nebyly uznány ani novou vládou v Saigonu v čele s Ngo Dinh Diemem. Ta postupně převzala kontrolu nad Jižním Vietnamem. Formálním sesazením císaře Bao Daie byla vytvořena Vietnamská republika. Stalo se tak v říjnu roku 1955 se smluvní garancí Spojených států (Nálevka, 2003: 164). V roce 1954 se USA vrátily ke svému prvotnímu bezpečnostnímu systému v oblasti Asie a podnítily založené Obranné organizace pro Jihovýchodní Asii, již zmiňované SEATO. Tato aliance souhlasila s ochranou teritoriální a politické nedotknutelnosti Jižního Vietnamu, Kambodže a Laosu v případě nepřátelského útoku zvenčí (McNab – Wiest, 2010: 26). Dle V. Nálevky organizace však očekávání svých tvůrců nesplnila, hlavně proto, že nezískala pro aktivní kooperaci důležité asijské země, Indonésii a Indii a nevytvořila ani dostatečnou zábranu proti znovu narůstající komunistické moci v Indočíně (Nálevka, 2003: 164-165). Vznik inicioval americký ministr zahraničí Dulles, za účelem obehnání Sovětského svazu hradbou aliancí pod

³⁷ Laos a Kambodža se staly nezávislými zeměmi (Bradley, 2010: 129).

patronátem USA (Gaddis, 2006: 116). Na rozdíl od členství v NATO ze členství v SEATO nevyplýval automatický závazek vystoupit v případě agrese vůči jedné z členských zemí na její obranu. Některé státy byly proti tomuto počínání, protože USA byly jediné, kdo měly k dispozici dostatečnou vojenskou sílu a již se nechtěly pevně vázat k automatickému zásahu v tak neklidné oblasti (Litera, 1993: 42-43).

V severní části vládnul Ho Či Min tvrdou rukou. Nepochyboval, že budoucí volby vyhraje a sjednotí Vietnam pod svou vládou. Z Jižního Vietnamu se Francouzi stáhli a k obraně zůstaly jen jihovietnamské vojenské jednotky. Diem hledal mezinárodní podporu, a jak již bylo naznačeno, našel ji u Spojených států. USA postupně začaly nahrazovat místo uvolněné Francouzi. Diem se po vyhlášení republiky, která vznikla na základě výsledků zinscenovaných voleb, cítil tak silný, že volby zrušil³⁸. Pro komunisty na severu toto jednání bylo jasným důvodem pro rozpoutání války (Poledne, 2004: 23-24).

V říjnu 1954 zpečetila Ho Či Minova vláda návaznost na Vietnamskou demokratickou republiku z roku 1945. Přesto, že se otevřeně hlásila ke stanoviskům ženevských ujednání, její cíl byl i nadále stejný, sjednotit a ovládnout celou zemi. Severovietnamská vláda využívala alespoň získaného „oddechového času“, aby utužila nový státní organismus. Novou oficiální hlavou státu se stal Ton Duc Thang a v čele vlády stanul Pham Van Dong. Bývalý prezident si ponechal alespoň funkci předsedy vládnoucí politické strany, Vietnamské strany pracujících (Nálevka, 2003: 165).

Koncem roku 1954 Vietnamská demokratická republika přivítala svého prvního sovětského velvyslance A. A. Lavriščeva. Mezi jeho hlavní činnosti patřila kontrola plnění ženevských ujednání, a to vždy s důrazem na preferenční zájmy vietnamské demokratické republiky. Lavriščev si měl vytvořit zvláštní vazby k indickým a polským zástupcům v rámci mezinárodní kontrolní komise. Jeho úkolem bylo také monitorování aktivit organizace SEATO a respektování specifického postavení Čínské lidové republiky v oblasti Indočíny. Cílem byl také rozvoj všestranné spolupráce se severovietnamskými státními a stranickými institucemi. Vedle USA se tak ve Vietnamu začal projevovat i Sovětský svaz (Nálevka, 2003: 165).

³⁸ Důvodem bylo, že dohody v Ženevě podepisovali Francouzi a zástupci Viet Minhu, a nová jihovietnamská vláda se tak jimi necítila vázána (Poledne, 2004: 24).

Ze severní části země začal po Ho Či Minově stezce vedoucí z části i přes laoské a kambodžské území, proudit potřebný vojenský materiál i lidské síly. Vznikla armáda Vietkong, vytvořená primárně z příslušníků Viet Minhu, kteří zůstali na jihu. Probíhal zde partyzánský způsob boje. Vláda jižní části poloostrova měla pod kontrolou prakticky jen velká města, venkov nebyl stabilní. Jednotky Vietkongu střídavě ovládaly části jihovietnamského území. Proto Američané začali posílat do země vojenskou pomoc a také odborné poradce, kteří měli jihovietnamskou armádu naučit boji proti Vietkongu (Poledne, 2004: 24). Spojené státy si byly dobře vědomy, že jde o více než samotný Vietnam. Američané věděli, že jde o zastavení nástupu komunismu v celém regionu Jihovýchodní Asie. Proto se Eisenhowerova administrativa rozhodla v této oblasti šíření komunismu zastavit (Khan, 2011: 162).

Odhady amerických odborníků byly takové, že až 75 procent země bylo pod vlivem komunistů. Celá tato oblast byla velmi nestabilní. Důvodem byla také skutečnost, že sympatie obyvatelstva měst se začaly přiklánět k severu, protože Diemův režim potlačoval demokratické prvky (Poledne, 2004: 24). Dle V. Nálevky volba císařského notábla a katolíka Ngo Dinh Diema do čela jihovietnamského státu nebyla tou nejšťastnější volbou. Celkově se snaha o prosazení demokratických principů občanské společnosti musela střetnout s tamní tradiční politickou kulturou, která kladla důraz na hierarchii, autoritu a příbuzenské vazby. USA však Diema považovaly za spolehlivou pomoc ve svém úsilí o vybudování protikomunistické bariéry v oblasti Jihovýchodní Asie. Proto Američané také jeho autoritativní režim tolerovali. Na zahraniční kritiku státní department reagoval poukazem na poměrně prosperující poválečnou obnovu Vietnamské republiky (Nálevka, 2003: 166). Za americkou podporu Diem na oplátku tvrdě prosazoval americkou linii politiky, to znamená odmítnutí jakýchkoli vztahů se severem a také se postavil proti tomu, aby se v červenci roku 1956 uskutečnily volby, které měly Vietnam sjednotit (Bradley, 1994: 130).

Bylo zřejmé, že pokud nenastane zásadní změna, stanou se komunisté rozhodující silou i v jižní části poloostrova. Proto 3. dubna roku 1960 Američané podepsali s Jižním Vietnamem dohodu o přátelství a vzájemné pomoci. Ta se stala základem následující vojenské pomoci (Poledne, 2004: 24). Do Saigonu byl také vyslán americký viceprezident Johnson, který tam přijel roku 1961 za účelem seznámení se situací, aby následně předal informace Kennedymu (Nálevka, 2003: 167).

Jihovietnamský prezident žádal spojené státy o zvýšení počtu vojenských poradců, navýšení finanční i materiální podpory. Zajímavostí je, že k přímé angažovanosti Američanů v boji se stavěl Diem odmítavě (Poledne, 2004: 24). Již koncem roku 1961 působilo v Jižním Vietnamu přes 1300 amerických vojáků, přičemž jejich počet i nadále stoupal (Nálevka, 2003: 167).

Do Vietnamu tedy přišly nové podpůrné jednotky. Jednalo se především o zpravodajské, letecké a průzkumné oddíly. V Saigonu bylo také vytvořeno nové velitelství pro vojenskou pomoc. To řídilo jak americké poradce, tak vietnamské ozbrojené síly (Bradley, 1994: 130). Velitelství mělo pomoci reorganizaci jihovietnamských pozemních sil. Tato opatření upevnila vojenské pozice jihovietnamského režimu. V rámci střetů s Vietkongem sice nedošlo k zásadnímu obratu, ale vojenské úspěchy komunistů nerostly. Také stoupl počet dezertérů Vietkongu a severovietnamských vojáků, kteří utekli na jih. Program Chieu Hoi, v překladu Otevřená náruč, nabízel amnestii komunistickým přeběhlíkům vyjadřujícím loajalitu USA a Diemově vládě. Situace na venkově byla ale problematická. Navíc Diemova vláda nebyla schopna naplnit své sliby o sociální a demokratické reformě. To se také ukazovalo na postoji obyvatelstva, které začalo být značně apatické, či se dokonce opět začalo obracet k podpoře severu. Proto přišlo jihovietnamské vedení po poradě s Američany s novou strategií. Jednalo se o tzv. opevněné osady, kdy velké množství obyvatel bylo sestěhováno do opevněných osad. Vláda sice tvrdila, že se jedná o opatření, které má obyvatele chránit před partyzány, ale ve skutečnosti měly osady obyvatele izolovat a zabránit jim v podpoře Vietkongu (Poledne, 2004: 24-25).

Situace se v rámci Diemovy vlády značně vyostřila roku 1963, kdy v prosinci proběhla ve městě Hue buddhistická revolta. Proběhly zde boje za náboženskou svobodu³⁹ (Moyar, 2004: 749). Tato události se staly již pomyslnou poslední kapkou trpělivosti s císařovou neschopností a USA se od něho distancovaly. Začaly se orientovat na skupinu saigonských generálů. Následně byl Diem v průběhu jihovietnamského puče, který byl posvěcen CIA, zastřelen. K moci se dostala generálská junta (Nálevka, 2003: 166-167). Poté moc přecházela z jedné rukou do

³⁹ Tyto revolty probíhaly od prosince 1963 až do července 1965 (Moyar, 2004: 749).

druhých, a i když byla občanská válka v plném proudu, byl nakonec roku 1967 zvolen Nguyen-van-Thieu⁴⁰ (Bradley, 1994: 132).

V následujících týdnech byl v texaském Dallasu spáchán atentát na prezidenta Kennedyho, o kterém bylo známé, že byl během svého života vášnivým podporovatelem boje proti šíření komunismu v Jižním Vietnamu (McNab – Wiest, 2010: 32). Fronta národního osvobození nabídla novému prezidentovi USA neutralizaci Jižního Vietnamu. To se ale nakonec ukázalo být jen taktickým manévrem, protože v témže čase se Hanoj rozhodla vyslat přes 17. rovnoběžku další severovietnamské divize. Johnson opodstatněně obvinil komunisty z podněcování ozbrojeného boje na jihu země (Nálevka, 2003: 168).

V únoru 1964 Johnsonova administrativa operační plán č. 34. ten stanovil následnou strategii vůči Vietnamské demokratické republice. Byl vytvořen projekt stupňované konfrontace, která měla vrcholit leteckým bombardováním Vietnamské demokratické republiky (Bradley, 1994: 130). Po několika severovietnamských útocích USA reagovaly silným náletem na námořní základnu blízko jihovietnamského města Vinh (Nálevka, 2003: 168). V srpnu roku 1964 byla Kongresem USA schválena „tonkinská rezoluce“ poskytující prezidentovi Johnsonovi veškeré potřebné kompetence ke startu vojenských akcí proti severnímu Vietnamu. Ten také následně nařídil rozšíření leteckého bombardování VDR. Postupně bylo do oblasti jižního Vietnamu povoláno přes půl miliónu amerických vojáků (McNab – Wiest, 2010: 35). Prezident Jonson se obával již zmíněného dominového efektu. Ministr obrany McNamara, kterého Johnson do Vietnamu vyslal, tvrdil, že Jižní Vietnam se buď musí neutralizovat, nebo případně severním komunistům. Pokud by, dle ministra obrany McNamary, komunisté ovládli Jižní Vietnam, patrně by ovládli také celou Jihovýchodní Asii. Na západě by následně ohrozili Indii, na jihu Austrálii a Nový Zéland a na severu a východě Tchajwan, Koreu a Japonsko (Tønnesso, 1985: 25). Naopak CIA s touto „přehnanou“ vizí nesouhlasila a varovala před přílišným přeceňováním dominového efektu (Nálevka, 2003: 169).

I přes zdůrazňovanou solidaritu s VDM zaujal SSSR vůči vojenskému konfliktu rezervovaný přístup. Sověti brali na vědomí angažovanost Číny. Snažili se ubezpečit Hanoj o nosnosti politického řešení. Každý ze států přistupoval k válce jinak. Koncem roku 1964 jednal předseda sovětské vlády A. Kosygin s Vietnamci o jihovietnamské

⁴⁰ Tyto volby byly nakonec výborem jihovietnamského parlamentu anulovány (Bradley, 1994: 132).

otázce. Vietnamcům se nelíbil přístup SSSR. Tvrdili, že útok na Severní Vietnam je útokem na celý socialistický tábor jako celek, a proto by SSSR měl severovietnamský režim více podporovat. Sověti se pokusili roku 1965 iniciovat jednání mezi USA a VDR. Jejich snaha byla ale marná. Vietnamci jednání odmítali. Američané potvrdili, že okamžitě zastaví nálety a stáhnou svá vojska, podmínkou bylo, že se Severní Vietnam zaváže k ukončení své vojenské činnosti na jihu. Pokud by na straně VDR byla alespoň snaha o navázání kontaktů s USA, předpokládalo se rychlé zastavení leteckých útoků. Severní Vietnam však nadále dialog s Washingtonem odmítal. Za jeho neústupností bylo také nekompromisní stanovisko Pekingů. Pro SSSR a jeho spojence z východní Evropy se tak z Indočíny stává tíživé ekonomické břímě (Nálevka, 2003: 169-170).

Boje pokračovaly a USA se ani přes masivní bombardování Severního Vietnamu nepodařilo dosáhnout žádného ze svých strategických cílů. Prezident Johnson nařídil zvýšené nasazení pozemních sil USA. Američtí velitelé krok za krokem převzali pozemní operace, které dříve zajišťovala vietnamská armáda. Na začátku roku 1968 zahájil Vietkong rozsáhlý útok na jihovietnamská města. Ofenziva byla rozpoutána během lednových svátků Tet (Bradley, 1994: 132). Široce se o ní hovořilo ve sdělovacích prostředcích, silně zapůsobila na americké veřejné mínění. Odpor k válce ve Spojených státech tohoto roku nabral obrovské intenzity, pod palbou kritiky se ocitla vláda, armáda i společenské a vzdělávací instituce. Ve vietnamské válce toho času působilo přes půl milionu amerických vojáků. Většinou se jednalo o odvedence. Americká veřejnost se bouřila (Gaddis, 2006: 132). Jedinou možná reakce amerického velení na severovietnamskou ofenzivu bylo zlikvidovat základny Viet Minhu v Kambodži. Místo zničení těchto základen ale Američané Kambodžu destabilizovali. Ta nakonec, jak již bylo řečeno, také padla do rukou místních partyzánů, Rudých Khmerů. V důsledku této ofenzivy o svátcích Tet ovládala Fronta národního osvobození na jihu prakticky celý venkov a řadu měst. Způsobila také těžké ztráty na životech. Zemřelo 90 000 lidí, z toho 20 000 Američanů. Ačkoli americké vedení vydávalo „optimistické“ zprávy, byl Vietnam prakticky kontrolován guerilami (Bradley, 1994: 132).

Jednotky se dostaly až do Saigonu. Ze Saigonu byl Vietkong vytlačen až po týdnech válečných bojů. V tuto chvíli začali Američané o smyslu indočínského konfliktu pochybovat. Válku v Indočíně viděl jako marný boj dokonce i ministr obrany

McNamara, který rezignoval na svou funkci. Prezident Johnson proto omezil bombardování VDR na území jižně od 20. rovnoběžky. Přesto se americká veřejnost začala proti válce bouřit. Válka ve Vietnamu bylo téma natolik vážné, že příslibení jejího brzkého konce bylo to, co přivedlo R. Nixona do Bílého Domu. V roce 1969 Nixon vyložil své představy o řešení toho problému. V rámci Nixonovy doktríny se předpokládala daleko menší angažovanost amerických spojenců na asijském kontinentu a omezení přímého nasazení amerických vojáků (Nálevka, 2003: 171).

V letech 1966-1969 se USA snažily problém ve Vietnamu řešit všemi třemi běžnými způsoby, a to vojensky, politicky i diplomaticky. V roce 1966 byl kladen důraz na bombardování severu. V létě téhož roku byla poprvé bombardována Hanoj. Bylo také použito napalmu. Na jaře roku 1967 došlo k největšímu bombardování Hanoje a v červenci bylo bombardováno město Long-son, jehož vzdálenost od čínských hranic byla pouhých 10 mil. Kdyby bomby omylem dopadly na území komunistické Číny, znamenalo by to nebezpečnou eskalaci války (Bradley, 1994: 131).

Reálné naplnění Nixonovy doktríny nebylo příliš umožněno. Neúspěchem byla situace v Kambodži, kde se po pádu prince Sihanuka na jaře roku 1970 otevřel nový indočínský konflikt. USA nedocenily intenzitu kambodžského nacionalismu. V Laosu také narůstala politická a vojenská síla Vlastenecké fronty orientované na Hanoj (Girling, 1971-1972: 530-532). Roku 1972 byla v Jižním Vietnamu vytvořena „prozatímní revoluční vláda“. Ta následně otevřela tři nové válečné fronty. V demilitarizované zóně ve střední části státu, v oblasti An-Ioc na sever od Saigonu a v oblasti Centrální vrchoviny. Jihovietnamští vojáci ale nebyli schopni se efektivně bránit. USA obnovily bombardování předměstí Hanoje, ale obnovení letecké války nebylo východiskem. Na jaře 1972 proto Nixon přednesl nové návrhy jak krizi řešit. Chtěl stáhnout vojska a válku ukončit. Dále požadoval v Jižním Vietnamu svobodné volby, kterých se měly účastnit všechny politické složky v zemi. Následovala dlouhá americko-vietnamská jednání. Zástupce Hanoje, Xuan Thuyem, se v Paříži setkal s americkým diplomatem H. Kissingerem⁴¹. Zahájení těchto složitých jednání bylo umožněno také díky změnám politického klimatu v Pekingu. Zde předchozí Kissingerovy diplomatické návštěvy zapříčinily vytvoření nové rovnováhy sil v rámci vztahů mezi SSSR, Čínou a USA (Nálevka, 2003: 171-172).

⁴¹ H. Kissinger byl Nixonův poradce pro národní bezpečnost (Gaddis, 2006: 132).

Hlavním „jednatel“ za USA se tedy stal diplomat Kissinger, zástupcem Vietnamu byl Le Duc Tho. Výsledkem jednání byl návrh devítibodové dohody o zastavení palby, stažení amerických vojáků a mírové sjednocení země. Do vypsání svobodných voleb měly ve Vietnamu existovat obě vlády, legitimní vláda republiky i prozatímní revoluční vláda. Obě si měly ponechat své vnitřní i zahraniční funkce. Dne 27. ledna roku 1973 byly v Paříži podepsány ministry zahraničí USA, VDR, prozatímní revoluční vlády Jihovietnamské republiky a Vietnamské republiky „Smlouvy o ukončení války a obnovení míru ve Vietnamu“. Na jaře roku 1973 odešli z Jižního Vietnamu poslední vojáci USA, avšak Severovietnamci zde zůstali a boje byly obnoveny. Dle Nálevky Nixon prakticky svého jihovietnamského spojence obětoval. Saigonský režim prezidenta Thieua trval dva roky, než severovietnamci prostřednictvím operace „Ho Či Min“ v dubnu 1975 obsadili Saigon (Nálevka, 2003: 172-173).

Indočínská válka stála Američany 57 000 životů a 150 miliard dolarů. Na dlouhé období rozdělila americkou veřejnost. V souvislosti s tímto konfliktem hovoříme také někdy o tzv. vietnamském syndromu, jež dlouhodobě ochromil zahraničněpolitickou činnost Bílého domu (Nálevka, 2003: 173). Právě neúspěch USA ve Vietnamu znamenal zásadní přeorientování asijské politiky USA a konec systému prozápadních vojenských aliancí v Asii. Americká geopolitická škola tudíž čelila otázce nové geopolitické teorie, jež by odpovídala nové situaci ve světě počátkem 70. let (Hnízdo, 1995: 16-17).

USA předpokládaly, že pokud padne pod komunistickou vládu oblast Indočíny, v rámci teorie domina se komunismus rozšíří také do Barmy, Thajska (Kissinger, 1999: 649) a následně se komunistická moc dostane do celé oblasti Jihovýchodní Asie a ohrozí též bezpečnost Japonska, Indie a Austrálie (Hýbnerová, 1997: 48). Některé teorie hovořily i o tom, že by se komunismus z oblasti Jihovýchodní Asie mohl rozšířit i do regionu Blízkého východu (Kissinger, 1999: 652) a ohrožena by byla i Evropa. Je tedy zřejmé, že i v této oblasti byl strach z vítězství komunistické moci hnací silou politiky zdržování. Základním zájmem Spojených států bylo udržet oblast Jihovýchodní Asie ve sféře západního vlivu (Hýbnerová, 1997: 50).

Spojeným státům se však, jak již bylo řečeno, udržet Vietnam pod svou kontrolou nepodařilo. Tato země se roku 1975 stala vítězným článkem komunistického tábora. Ztráta Vietnamu znamenala nejen viditelný posun železné opony ku prospěchu

sovětského bloku, ale země se také stala samostatným článkem, který se snažil o vlastní výboje (Hnízdo, 1995: 50). Následně pak Vietnam na stranu sovětského tábora získal také Kambodžu a Laos. K další řetězové reakci v této oblasti však nedošlo. Vietnam byl jediným bojištěm v regionu Jihovýchodní Asie, kde došlo k přímé konfrontaci mezi Východem a Západem (Hýbnerová, 1997: 12).

Rozšířením komunistického vlivu v Indočíně lze teorii dominového efektu potvrdit jen částečně⁴². Můžeme vidět, že se komunistická moc z Vietnamu rozšířila i do jiných zemí Jihovýchodní Asie. Nicméně katastrofické scénáře o zatažení celého regionu pod nadvládu sovětského bloku se nekonaly, a tudíž byly některé závěry politických analýz americké Rady pro národní bezpečnost značně přehnané a tato teorie, která předpokládala destabilizaci a zhroucení nekomunistických zemí v regionu Jihovýchodní Asie, nebyla naplněna.

Jak můžeme vidět, vietnamský konflikt jen potvrzuje již dříve poznamenanou skutečnost, že oblast Jihovýchodní Asie se v období studené války opravdu ukázala být regionem pro oba velmocenské bloky strategickým. Můžeme tedy opět potvrdit, že západní strategie zadržování komunismu se zde v období bipolární konfrontace projevovala, a tudíž lze také hovořit o shodě s Cohenovou teorií politiky kontejnmentu v tomto strategickém pásmu otřesu. Na základě analýzy války ve Vietnamu i dalších uvedených příkladů proto můžeme potvrdit fakt, že se Cohenova teorie s americkou praxí shoduje.

⁴² Nemůžeme tvrdit, že se teorie dominového efektu naplno v regionu Jihovýchodní Asie projevila.

6.2.3 Politika zadržování v regionu Blízkého východu – obecně

Dříve než se budu věnovat americké politice zadržování komunismu v oblasti Blízkého východu, stejně jako v předchozí kapitole pokládám za důležité geograficky tento region vymezit. Oblast Blízkého východu jako pásma otřesu budu ve své práci chápat tak, jak ji roku 1973 v knize *Geography and Politics in a World Divided* formuloval sám autor teorie Cohen. Stejně jako v případě Jihovýchodní Asie se jedná o velmi nestabilní a rozmanitý region, který je v rámci geografického vymezení ohraničený pěti vodními celky – Kaspickým, Černým, Středozemním, Rudým a Arabským mořem (příloha č. 5) (Cohen, 1973: 67).

Spojené státy jsou pro blízkovýchodní region významným aktérem již od druhé světové války. V období 50. let proběhlo v této oblasti velmocenské „střídání stráží“. Pozice evropských mocí, jako byla Velká Británie a Francie, byly natolik slabé, že se Američané, kteří se do té doby angažovali především ve státech přiléhajících k jižní hranici SSSR, chopili své role také v zemích blízkovýchodního regionu (Wanner, 2011: 9). Soupeření obou supervelmocí se nevyhnulo ani tomuto regionu. Rivalita mocí na Blízkém východě nebyla poháněna jen touhou mít toto území pod kontrolou a snahou šířit svůj vliv ve strategických oblastech regionu (příloha č. 7). Obě supervelmoci se kromě úsilí získat další spojence do studenoválečného boje snažily rovněž zajistit přístup k ropě a zemnímu plynu a zabezpečit si tak jejich dodávku (Ponížilová: 2011: 133). Někteří autoři dokonce považují zájem o ropu za primární důvod pro americkou angažovanost v tomto regionu. Tím je možné také vysvětlit Eisenhowerův postoj k blízkovýchodnímu regionu, který považoval z hlediska amerických zájmů za důležitější než například region Jihovýchodní Asie (Hýbnerová, 1997: 51).

Konflikt mezi přímořským světem (západními demokraciemi v čele s USA) a euroasijským kontinentálním světem (SSSR) tak, jak je definoval Cohen, rozdělil oblast Blízkého východu a narušil tak charakter její geopolitické integrity. Jak již jsem zmínila, po druhé světové válce byly Francie a Británie na pozici hlavních západních mocností v tomto regionu postupně nahrazeny USA a SSSR. Američané potřebovali vytvořit pevný vztah s Izraelem a Saudskou Arábií a chránit Írán a Turecko před vlivem Sovětů (Ponížilová, 2011: 134).

Spojené státy si dobře uvědomovaly důležitost vyvážených vztahů se všemi zeměmi na Blízkém východě. V období studené války se i v této oblasti projevovala

politika zadržování komunismu. USA se obávaly, že se arabské státy po změně režimů a pádech královských dynastií přikloní k SSSR. Od 60. let 20. století se americká zahraniční politika vůči oblasti Blízkého východu rozvíjí především v rámci velmi úzkého spojení Spojených států s Izraelem. USA se snažily zachovat mocenskou rovnováhu a podporovaly nejen Izrael, ale také Libanon, Jordánsko a Saudskou Arábii. V polovině 60. let naopak Sovětský svaz upevnil svůj vliv v Egyptě, Sýrii a Iráku (Šabacká, 2011: 97).

SSSR, který měl stejně jako USA zájem (nejen) o ropu, se zprvu zaměřil hlavně na oblast Íránu a Turecka, jeho snahou bylo proniknout do oblasti Perského zálivu. Sovětské ambice však překazilo Turecko, které, jak již jsem poznamenala v části zabývající se doktrínou zadržování komunismu, odmítlo, aby se SSSR podílel na kontrole úžin Bosporu a Dardanel. Turecko se naopak přiklonilo spíše na stranu západních sil. V roce 1952 pak svou prozápadní zahraničněpolitickou orientaci země potvrdila, když vstoupila do Severoatlantické aliance (Cohen, 2003: 330-331). Ta na tureckém území umístila své základny. Na oplátku se Turecko mohlo těšit nezanedbatelné americké ekonomické pomoci (Ponížilová, 2011: 134).

První projevy soutěžení v rámci supervelmocí můžeme vidět již v letech 1945-1946, kdy se SSSR pokoušel oddělit severní část Íránu od zbytku země. Kořeny intervence můžeme dle Cohena vidět již v období druhé světové války, kdy sovětské vojska okupovala severní Írán (Cohen, 2003: 330).

Od roku 1941 byl Írán rozdělen na tři „sféry vlivu“. Na severu operoval SSSR, Britové obsadili jižní část země a USA oblast Perského zálivu. Stalin podporoval separatistické hnutí v severním Íránu s perspektivou její pozdější anexe. Po ukončení druhé světové války v Evropě se íránská vláda obrátila na vítězné mocnosti za účelem stažení jejich jednotek ze země. SSSR však nereagoval a podpořil rozsáhlou autonomii severního Íránu. Krize mezi Íránem a SSSR se vyhrotila roku 1945, kdy se na severu země zformovaly jednotky národní obrany. Ty převzaly kontrolu nad tamními komunikacemi, strategických bodů a přerušily všechna spojení s Teheránem. Šáh vyslal do Tabrízu⁴³ mechanizovanou brigádu, avšak jednotky Rudé armády jí u provincie Kazvín přehradily cestu. Íránská vláda znovu v Moskvě protestovala. O incidentu informovala také Velkou Británií a USA. Akce byla potvrzena jako porušení dohody

⁴³ Město ležící na severozápadě Íránu.

z Teheránu z roku 1942 a spojenecké deklarace z roku 1943. Ta garantovala suverenitu Íránu. Krize tak nabyla mezinárodního rozměru a šáh žádal Trumanovu administrativu neoficiální cestou o pomoc. V lednu 1946 byla íránská otázka opět otevřena. Po dlouhých vyjednáváních nakonec Írán jednotky Rudé armády v květnu opustily a separatistické tendence byly potlačeny (Nálevka, 2000: 194-195).

Moskva se o vliv v Íránu snažila prostřednictvím podpory íránské komunistické strany Tudeh a Íránské národní fronty, v jejímž čele stál Muhammad Mossadeq. Poté, co se Mossadeq stal roku 1951 premiérem, snažil se prosadit zákon o znárodnění ropy a také se vzpíral proti vládě šáha Rezá Páhlavího. Následně byl Mossadeq za skryté pomoci CIA zproštěn funkce a Írán s USA vytvořil vojenskou alianci. To zabránilo šíření vlivu SSSR v Íránu a až do konce 70. let se tato země stala jedním ze základních pilířů politiky USA na Blízkém východě. Írán i Turecko se v roce 1955 staly členy regionální bezpečnostní aliance, Bagdádského paktu, spolu s Velkou Británií, Pákistánem a Irákem (Ponižilová, 2011: 134-135). Bagdádský pakt byl později přejmenován na alianci CENTO (Hnízdo, 1995: 16). SSSR reagoval na počínání USA, které se snažily podél sovětských hranic vytvořit pás spojeneckých států tak, že rozvíjel spolupráci s revolučním Egyptem a Sýrií, s nimiž také roku 1956 uzavřel vojenské dohody. Právě situace v Egyptě roku 1956 nahrávala SSSR (Ponižilová, 2011: 135).

Když se v roce 1952 dostal do čela egyptského státu Násir, byla jeho cílem úplná nezávislost země, její modernizace a zabránění zahraničního vlivu. Jednou z priorit byla obnova plné egyptské suverenity nad oblastí Suezského průplavu, který měl pro Západ životně důležitý význam dopravního spojení, hlavně v kontextu s dodávkami ropy. USA se k Násirovým snahám o ekonomickou reformu stavěly pozitivně. Jejich postoj byl čistě pragmatický, chtěly zabránit tomu, aby se Násir neobrátil s požadavkem pomoci na Moskvu. Proto se USA spolu s Velkou Británií zavázaly, že budou formou půjčky financovat stavbu Asuánské přehrady. Krize nastala, když Násir žádal Západ o dodávky zbraní, přičemž bylo jasné, že by tyto zbraně byly v dané situaci použity proti Izraeli. To Západ nemohl akceptovat (Litera, 1993: 53-54). Prezident se tedy obrátil na Moskvu, v roce 1956 Káhira podepsala vojenskou smlouvu se SSSR a Damašek ji následoval (Cohen, 2003: 331). Roku 1956 Egypt uznal komunistickou Čínu, a to USA a Británii popudilo natolik, že svůj závazek v rámci financování Asuánské přehrady nemohly akceptovat. Proto Násir, jako odvetnou akci a jako zdroj finančních

prostředků, znárodnil Společnost Suezského průplavu, kterou vlastnila Velká Británie a Francie. V důsledku toho se Velká Británie, Francie a Izrael spojily k jednostranné intervenci za účelem svržení egyptského prezidenta. Plán ovšem selhal (Litera, 1993: 53-55).

Vojenskou operaci Francie a Británie ukončil zásah OSN iniciovaný USA a SSSR (Ponížilová, 2011: 135). Důsledky krize byly ovšem pro Západ katastrofální. Jako hrdina Egypta a celého arabského světa z ní vyšel Násir a SSSR využil rozruchu k odvrácení světové pozornosti od potlačení revoluce v Maďarsku. Tehdejší situace Blízkého východu, kdy Egypt zintenzivňoval protizápadní propagandu, v Sýrii se ujala moci levicová vláda a celkově se zneklidňovaly vnitropolitické poměry v Jordánsku a Libanonu, přiměla Američany k závazku poskytnout jakémukoli státu Blízkého východu, který by byl ohrožen vnější nebo vnitřní agresí, hospodářskou či vojenskou pomoc. Zdůraznily také, že podporují úplnou suverenitu a nezávislost každého státu v této oblasti. Upozornily přitom na nebezpečí pronikání komunismu do blízkovýchodní oblasti. V okamžiku, kdy se politický neklid, který byl nejspíše inspirován situací v Egyptě, přenesl i na Libanon a Jordánsko, Eisenhower vyslal americká vojska do Libanonu. S jejich pomocí stávající systém tuto krizi přečkal (Litera, 1993: 53-56).

Již po druhé světové válce měl Libanon sloužit USA jako spojenec pro další americké zájmy v regionu. V druhé polovině 50. let se zde Američané angažovali, protože hrozil konflikt občanské války. Americká politika ale přijala spíše rezervovaný přístup, protože Libanon sám o sobě nebyl pro USA natolik perspektivní. Ani v první polovině 70. let se Libanon, který se stále orientoval spíše prozápadně, nenacházel v příliš výhodném diplomatickém postavení, ačkoli mezi oběma velmocemi nastalo období détente, charakteristické pro uvolnění napětí mezi oběma póly studené války. To se ukázalo i během libanonské občanské války, jejíž frakce, politické strany i milice, byly podpořeny nejen regionálními aktéry, ale také oběma světovými velmocemi (Šabacká, 2011: 97-103).

V roce 1958 byla jako protiváha k Bagdádskému paktu vytvořena Sjednocená arabská republika. Tato unie sjednocovala Egypt a Sýrii. Se začleněním Jemenu byla přejmenována na Spojené arabské státy (Cohen, 2003: 331). Tato integrační snaha ovšem neměla dlouhého trvání, po odchodu Sýrie v roce 1961 zanikla (Ponížilová,

2011: 135). Podobně dopadla většina integračních snah v oblasti Blízkého východu (Cohen, 2003: 341).

Zahraničněpolitická orientace zemí regionu se v období bipolárního konfliktu proměňovala. Například Irák v roce 1959 vystoupil z Bagdádského paktu a následně, poté co se k moci dostala strana Baas, se přiklonil na stranu Sovětů. Roku 1972 uzavřely země patnáctiletou smlouvu o přátelství. Obráceným případem byl Egypt. Prezident Sádát roku 1972 vyhostil sovětské vojenské poradce. Tím byla ukončena vojenská aliance se SSSR. Spojené státy navíc roku 1979 Egyptu přislíbily pomoc v rámci vývoje atomových technologií pro mírové účely. Následně roku 1979 Egypt podepsal mírovou smlouvu s Izraelem, což bylo posledním důkazem jeho příklonu směrem k Západu. Egypt si také otevřel dveře k získání vojenské a hospodářské pomoci ze strany USA. Země se tak stala jedním z nejvýznamnějších amerických spojenců v regionu, za což byla také arabským světem perzekuována⁴⁴ (Ponížilová, 2011: 136).

Rok 1979 byl pro regionální politiku USA na Blízkém východě celkově důležitým. V důsledku islámské revoluce a svržení šáhova režimu v Íránu přišli Američané o důležitého spojence. Islámský režim s Chomejním v čele se měl v následujícím období stát jednou z největších hrozeb pro naplňování zájmů USA v oblasti Blízkého východu. Hlavním důvodem, proč USA⁴⁵ podporovaly v irácko-iránské válce⁴⁶ dodávkami zbraní Saddáma Husajna, bylo úsilí o zabránění šíření vlivu Íránu a islámské revoluce do dalších zemí regionu. Ačkoli se Chomejního Írán v důsledku rozdílné ideologie nestal spojencem Sovětů, pro Američany tato situace nebyla nikterak příznivá. Podobně jako v případě Íránu Sovětům nahrávala také libyjská revoluce roku 1969. Muammar Kaddáfí chtěl po nástupu k moci zrušit americké a britské základny na libyjském území. Naopak Sovětům využívat tamní námořní základny umožnil. K sovětskému spojeneckému táboru můžeme zařadit také marxistický režim Jižního Jemenu. Ten SSSR až do roku 1990, kdy došlo ke sjednocení

⁴⁴ Egypt byl například za uzavření míru s Izraelem na několik let vyloučen z Ligy arabských států (Ponížilová, 2011: 137).

⁴⁵ Husajna podporoval také SSSR a některé arabské země (Ponížilová, 2011: 137).

⁴⁶ Irácko – Íránská válka, která se odehrála v 80. letech a zasahovaly do ní jak USA, tak SSSR. Když v průběhu války Íránci pohrozili zablokováním Hormuzské úžiny, velice strategického bodu, jediného vstupu do Perského zálivu, USA podporovaly politiku Saddáma Husajna. Vedly je k tomu pragmatické strategické důvody – obchod s ropou. Proto oblast Perského zálivu hlídaly spolu s vojenskými loděmi SSSR a Velké Británie před íránskými útoky a Saddám mohl na íránské cíle útočit nerušeně. Při těchto válkách Husajn nasadil bojové plyny (Poledne, 2004: 73 – 80).

Severního a Jižního Jemenu, povolil využívat adenskou námořní základnu. Velký význam pro sovětskou politiku v rámci Blízkého východu měl také Afghánistán (Ponižilová, 2011: 137). O situaci v Afghánistánu bude pojednávat samostatná část práce.

Dalším významným americkým partnerem byl, jak již jsem zmínila výše, Izrael. Šestidenní válka výrazně ovlivnila vztahy mezi světovými velmocemi a Izrael se stal hlavním strategickým partnerem USA v blízkovýchodní oblasti (Šabacká, 2011: 98). Dle Cohena ale toto spojení nepřineslo Američanům jen pozitiva. USA sice získaly v rámci regionu značné strategické výhody, ty ale doprovázely neustálé projevy arabské opozice⁴⁷ (Cohen, 2003: 331). Američané prosazovali právo na existenci každého národa v oblasti. Požadovali respekt politické nezávislosti a územní celistvosti všech zemí v oblasti⁴⁸ (Šabacká, 2011: 98).

Úzké americké spojení s Izraelem se také potvrdilo při tzv. černém září v Jordánsku roku 1970. Hrozila občanská válka mezi Jordánským královstvím a Organizací pro osvobození Palestiny (OOP). Jordánské království podporovaly USA, naopak OOP sídlící a operující v Jordánsku podporovala v její činnosti Sýrie a SSSR. Pro administrativu prezidenta Nixona byla podpora Jordánska klíčová, protože Sýrie usilovala o rozšíření svého vlivu právě do této oblasti. Tím by došlo ke změně poměru mocenských sil v oblasti ve prospěch SSSR. Američané se pokusili situaci v Jordánsku stabilizovat skrze izraelskou pomoc. Izrael vyhlásil mobilizaci v oblasti Golanských výšin. Cílem bylo omezit syrský vliv na jordánském území. Američané se začali přiklánět spíše k územnímu a politickému statusu quo v oblasti. Status quo preferoval i Izrael. Americká orientace na Jordánsko, status quo a omezení sovětského vlivu v oblasti ale trvaly jen do propuknutí čtvrté arabsko-izraelské války v roce 1973 (Šabacká, 2011: 98-99).

Jak můžeme tedy vidět, studenoválečný konflikt se promítl i do oblasti Blízkého východu. Obě velmoci zde chtěly uplatnit svůj vliv. V blízkovýchodní oblasti však byla

⁴⁷ V 50. letech byla natolik rozšířená myšlenka dominového efektu, že se v rámci americké administrativy začaly vytvářet pro USA hrůzné scénáře budoucí situace. Například státní tajemník J. F. Dulles přesvědčoval Kongres, že si v rámci podpory Izraele nesmějí natolik odcizit araby, aby nebyly přerušeny dodávky arabské ropy. To by totiž ekonomicky postihlo Evropu a NATO. Výsledkem by bylo zmaření Marshallova plánu a Evropa by se musela kvůli zajištění ropy obrátit na SSSR (Wanner, 2011: 13-14).

⁴⁸ S tímto ovšem nesouhlasil SSSR a požadoval naopak návrat ke statusu quo před šestidenní válkou. (Šabacká, 2011: 98).

situace oproti oblasti Jihovýchodní Asie poněkud odlišná. Zásadním rozdílem, jak již jsem několikrát zmínila, byl fakt, že se v této oblasti dle Cohena nalézají obrovské zásoby ropy a zemního plynu a Blízký východ má nad exportem těchto strategických surovin monopol, což zajišťuje posílení jeho strategického vlivu oproti regionu Jihovýchodní Asie. Můžeme tedy říci, že se zde americká zahraniční politika projevovala jak v rámci strategie zadržování komunistické moci, tak v důsledku zájmu o tyto významné komodity.

Aby USA dostály svých cílů, pochopitelně potřebovaly v oblasti své spojení. Někteří blízkovýchodní spojenci obou velmocí však po celou dobu trvání bipolární konfrontace své zahraničněpolitické orientace měnili. To můžeme ostatně vidět v případě změny politické orientace Iráku či Egypta. Primárním spojencem v oblasti byl pro USA Izrael, který zprvu přijímal podporu obou velmocí, postupem času se však stal opěrným bodem americké zahraniční politiky v tomto regionu. Dalším důležitým americkým spojencem v blízkovýchodní oblasti bylo Turecko, které se v první polovině 50. let stalo členem Severoatlantické aliance NATO (Ponížilová, 2011: 136). Pokud bychom tedy měli situaci na Blízkém východě zhodnotit, mohli bychom říci, že se zde obě velmoci projevovaly vcelku obdobně. Spojené státy i Sovětský svaz v oblasti měly své stálé spojení, které vojensky či politicky podporovaly.

Jak můžeme i v rámci této části práce vidět, k politice zadržování komunismu v regionu Blízkého východu, stejně jako v případě Jihovýchodní Asie opravdu docházelo, a proto lze tvrdit, že se zahraniční politika Spojených států v období bipolárního konfliktu skutečně shodovala s myšlenkami a teoriemi Saula Cohena.

6.2.4 Politika zadržování v regionu Blízkého východu – válka v Afghánistánu

Roku 1973 se v Afghánistánu po pádu tradiční islámské monarchie ujal moci vojenský režim generála Muhammada Daúda. Daúd nastolil republiku a stal se prezidentem (Sidky, 2007: 856). Generál se pokoušel o manévrování mezi SSSR a USA a již za jeho vlády měli Sověti v zemi výrazný vliv⁴⁹. Afghánistán však nadále zůstával nezávislým státem (Litera – Tejchman – Vykoukal, 2000: 517-518). Zájmy SSSR v Afghánistánu prosazovala marxisticky orientovaná Lidová demokratická strana, založená v polovině 60. let, která se postupem času rozdělila na dvě mezi sebou

⁴⁹ Pád tradiční monarchie byl podpořen sověty trénovanými vojenskými jednotkami a marxisticky orientovanou Lidovou demokratickou stranou (Sidky, 2007: 856).

soupeřící části. Frakci Parcham (Parčam) vedl Babrak Karmal. Křídlo Khalq (Chalk) vedl generální tajemník lidových demokratů, Núr Mohamad Tarákí. Na jaře roku 1978 však důstojníci afghánské armády podporovaní místními komunisty provedli v zemi převrat a generál Daúd byl svržen a zabit (Gossman, 2001: 9).

Po komunistickém převratu se do čela státu postavil Tarákí. Jednalo se o komunistickou diktaturu. Tarákího režim začal odstraňovat politické oponenty, a to včetně členů druhé komunistické frakce (Litera – Tejchman – Vykoukal, 2000: 517-518). O dubových událostech neměl SSSR povědomí, ale již v prosinci Kreml nový režim uznává a s Kábulem podepisuje „spojeneckou smlouvu“. USA byly převratem a celkovou situací v Afghánistánu zaskočeny. Nicméně, dramatický vývoj v této zemi se prozatím nepromítl do sovětsko-amerických vztahů, neboť CIA nepotvrdila informaci, že by se na afghánském puči podíleli Sověti. Přesto, že se nový afghánský vůdce neustále na SSSR obracel s požadavky o pomoc, od ÚV KSSS se však nedostalo příliš vstřícných reakcí. Sověti sice poslali do Afghánistánu stovky svých poradců, kteří se podíleli na státní administrativě, ale k vojenské angažovanosti se Moskva stavěla poněkud rezervovaně. Pokusy o „socialistické“ reformy se setkaly s nelibostí majoritně islámského obyvatelstva a spolu s rostoucím odporem jednotlivých afghánských kmenů proti této reformě propukaly spory v rámci vládnoucí stranické oligarchie. Ministerský předseda Hafizulláh Amin zakročil proti Parčamu. Následně se pokoušel i o zmanipulování afghánského prezidenta (Nálevka, 2000: 222).

Na vývoj situace v Afghánistánu měla také určitý vliv situace v Íránu, kde proběhla změna politické reprezentace. Proamerickou vládu šáha Mohammada Rézy Páhlavího nahradil roku 1979 fundamentalistický režim šíitského duchovního vůdce Musávího Chomejního (Arjomand, 1986: 386-388). Po pádu šáhova režimu zůstal Afghánistán spolu s Tureckem jediným státem, který se mohl stát nástupištem proti SSSR z jihu (Horák, 2005: 33). V důsledku zhroucení šáhova režimu Američané přišli o svého klíčového spojence v blízkovýchodní oblasti (Horák, 2005: 35). USA byly také ovlivněny mylnou geopolitickou představou, která hovořila o organizování sovětského průniku přes území Afghánistánu a Íránu až k Perskému zálivu⁵⁰. Prezident Carter varoval před důsledky intervence. Jeho varování se stala základem tzv. Carterovy doktríny. Carter prohlásil, že jakýkoli pokus cizí síly zmocnit se kontroly nad oblastí

⁵⁰ Dle Nálevky tato myšlenka patřila Z. Brzezinskému (Nálevka, 2000: 222).

Perského zálivu bude považován za útok proti životním zájmům samotných Spojených států. V rámci toho odhadu byly vytvářeny předpoklady pro utváření protisovětských bariér v celé této strategicky důležité oblasti. Islámská vzpoura ale ohrožovala hlavně sovětské zájmy v této oblasti. Především Moskva měla obavy z nekontrolovatelného šíření Islámu (Litera – Tejchman – Vykoukal, 2000: 519).

Povstání proti vládě začala prakticky ve všech provinciích Afghánistánu již v létě roku 1978. Iniciátory těchto vzbouření byli muslimští duchovní a předáci jednotlivých kmenů (Litera – Tejchman – Vykoukal, 2000: 517-518). V březnu roku 1979 došlo k vyostření situace v afghánské provincii Herát (příloha č. 8). Zde vypukla rozsáhlá vzpoura proti kábulské vládě. Ta byla důsledkem odporu k alfabetizační kampani. Do povstání se zapojila i afghánská armáda, která podpořila fundamentalisty. Během rebelií bylo zabito několik tisíc členů Lidové demokratické strany a také několik desítek sovětských poradců, kteří v této oblasti působili. SSSR požadoval důrazný zákrok a Amin vyslal do severozápadní oblasti Afghánistánu značné vojenské síly. Po několika dnech Herát kapituloval. Sílicí odpor islámských mudžahedínů⁵¹ přiměl kábulské centrum k opakované žádosti o sovětskou vojenskou pomoc (Halliday – Tanin, 1998: 1362).

O podobě sovětské reakce rozhodovala tzv. afghánská trojka – Andropov, Ustinov a Gromyko. Ta ale nakonec i po Tarákího návštěvě Moskvy a opakovaných žádostech o sovětskou vojenskou intervenci rozhodla tak, že SSSR poskytne pouze značnou ekonomickou pomoc. Tímto rozhodnutím dali Sověti jasně najevo, že stojí za Tarákího politikou spíše než za politikou radikálního Amina. Kvůli tomu se vztahy mezi oběma vůdci Lidové demokratické strany značně vyostřily. Vývoj dialogů mezi Moskvou a Tarákím se nesl v přátelské atmosféře. Po konferenci nezúčastněných států v Havaně Tarákí znovu zavítal do Moskvy. Sověty byla přislíbena další pomoc. Přímou intervenci ale opět vyloučili. Za všestrannou pomoc Sověti ovšem požadovali uzavření koalice s Karmalovým Parčamem, izolaci Amina a také dohodu s umírněnými islamisty (Nálevka, 2000: 224). Tarákí se o sovětské požadavky pokusil, nicméně se mu Amina nepodařilo izolovat od politického vlivu. Ba naopak, v konfrontaci s ním podlehl. Tarákí byl zlikvidován a Amin získal absolutní moc (Halliday – Tanin, 1998: 1362).

⁵¹ Termín mudžahedín, někdy také mudžáhid, je vyjádřením pro bojovníka za víru ve svaté válce.

Následně se Amin pokusil o demonstrativní kontaktování USA. Jeho záměry byly zřejmé – urychlení sovětského uznání stávající vlády, rozšíření ekonomické pomoci a vyslání vojsk SSSR do Afghánistánu (Nálevka, 2000: 224). Situace v Afghánistánu byla kritická. Amin si proti sobě a Lidové demokratické straně počítal naprostou většinu obyvatelstva. Jeho vláda byla ještě brutálnější než vláda jeho předchůdce. Moskva začala situaci v zemi znovu řešit. Obavy ze šíření islámského fundamentalismu a ze ztráty vlivu v této oblasti Sověty donutily jednat. Ale ani sovětské letecké bombardování povstaleckých pozic nebylo nic platné. Sověti potřebovali nehodícího se Amina svrhnout a nahradit ho někým, kým by mohli pohodlně manipulovat. Koncem prosince sovětská intervence započala. Amin byl i se svou rodinou zastřelen. Sovětská armáda nad Kábulem získala plnou kontrolu po několika týdnech. Následně byl povolán loutkový prezident, vůdce frakce Parčam, Karmal (Litera – Tejchman – Vykoukal, 2000: 518-519).

Nový prezident oznámil vznik Revolučního výboru a změny ve vedení Lidové demokratické strany. Američané byli otřeseni. Prezident Jimmy Carter Sověty varoval před možnými následky intervence a Brežněvovi řekl, že invaze vážně ohrožuje mír. Američané se také obávali již zmíněného scénáře, který upozorňoval na možné sovětské touhy proniknout k Perskému zálivu a strategicky významné Hormuzské úžině (Nálevka, 2000: 225). Carter ovšem sovětskou invazi v Afghánistánu chápal jako opětovnou snahu SSSR o rozšíření komunistického vlivu v oblasti třetího světa. Americká reakce na sebe nenechala dlouho čekat a SSSR se v jejím odhadu hluboce zmýlil. Sověti nepředpokládali, že by USA na zásah nějak výrazněji reagovaly, navíc v tak vzdálené a z amerického hlediska nevýznamné zemi. Washington však sovětská zdůvodnění pro invazi považoval za irelevantní, a proto Carter přijal řadu opatření. Bylo uvaleno embargo na export moderních technologií a obilovin do SSSR a v plánu byl i případný bojkot moskevských olympijských her, které se konaly v létě roku 1980 (Litera – Tejchman – Vykoukal, 2000: 517-518). S americkou reakcí ovšem nesouhlasily některé západoevropské státy. Jednalo se především o Francii a Spolkovou republiku Německo. Země se nechtěly odklonit od stávající politiky détente. Ta byla ale nakonec v důsledku vpádu sovětských vojsk do země definitivně ukončena (Horák, 2005: 35).

Ani afghánská veřejnost s nastalou situací v zemi nesouhlasila. Většina Afghánců byla proti vzniku Revolučního výboru, a proto pravicové síly podporované z Pákistánu v únoru 1980 vyvolaly další protivládní povstání v Kábulu. Sovětská vojenská síla ale toto povstání potlačila. Ozbrojené skupiny, které proti nástupu komunismu bojovaly, byly podporovány nejen z Pákistánu, ale také z Íránu. Komunistická vláda brzy zjistila, že ozbrojenému odporu obyvatel bude muset čelit neustále, jednalo se totiž o organizovaný boj za víru (džihád), který byl namířený hlavně proti přítomnosti bezvěreckých sovětských vojsk na území Afghánistánu. Proto se vláda rozhodla vytvořit jakousi domobranu. Verbovala Afghánce do dobrovolnických revolučních oddílů a do jednotek dělnických milic. Vojáci přes den prokazovali podporu „lidové vládě“, ale večer se měnili v partyzány, kteří získanými zbraněmi bojovali proti sovětským okupantům. Přibývalo také dezertérů z vládního vojska. Téměř každý druhý voják po prodělání základního výcviku a získání výstroje dezertoval a připojil se k partyzánům (Marek, 2006: 266-268).

Se sovětskou okupací a s pomocí Moskvy dosazenou marxistickou vládou Lidové demokratické strany pochopitelně nesouhlasila většina Afghánců. Odmítali ji hlavně muslimští duchovní, kteří nesouhlasili s rušením zavedených pořádků. Protestovali primárně proti pozemkové reformě. Mnoho obyvatel ze země proto uprchlo. Odhaduje se, že se jednalo až o třetinu afghánských obyvatel. Mnoho z uprchlických táborů se postupně změnilo na výcviková střediska mudžahedínů. Na jejich výcvik přispíval finančními prostředky Pákistán, Spojené státy, Velká Británie, Francie, Izrael, Saúdská Arábie, Egypt i Čínská lidová republika. Tyto země do Afghánistánu dodávaly zbraně, výbušniny a poskytovaly mudžahedínům výstroje a vojenské instruktory, kteří je měli vycvičit pro partyzánský boj. Ozbrojené skupiny afghánských dobrovolníků pak útočili na jednotky sovětské armády i vládní vojska (Marek, 2006: 273-275). V polovině 80. let Reaganova administrativa rozhodla pro nový postup v rámci řešení afghánské otázky preferující politické řešení konfliktu. To však CIA neomezovalo v dalším dodávání nových zbraní pro afghánské mudžahedíny. Američané partyzánům dodávali také protiletadlové střely Stinger, které předznamenaly konec neomezené převahy SSSR ve vzdušném prostoru. Diplomatický tlak na Moskvu sílil a vedoucími představiteli USA a SSSR byly zahájeny rozhovory o likvidaci raket středního a krátkého doletu. Afghánistán byl trvalou součástí těchto rozhovorů (Horák, 2005: 36).

Rozhořela se svatá válka afghánských mudžahedínů, kteří, byť byli rozděleni do řady vzájemně nepřátelských organizací, již v krátké době ovládali více než osmdesát procent území Afghánistánu a získávali stále větší podporu v zahraničí. USA těmto partyzánům poskytovaly v souladu s tzv. Reaganovou doktrínou stále rostoucí podporu. Právě Reagan, zvolený do čela USA roku 1980, ostře proti SSSR útočil. Hovořil o něm jako o imperialistickém státě, jehož ambice sahají do veškerých koutů světa. Reagan kritizoval Carterovu administrativu za přílišnou umírněnost v rámci americké zahraniční politiky vůči SSSR. Jeho politický postoj k SSSR byl tvrdší. Reagan rozšířil zbrojení a zahájil program tzv. hvězdných válek, Strategické obranné iniciativy, v roce 1983 (Litera – Tejchman – Vykoukal, 2000: 519).

Afghánský konflikt, který byl do sovětské okupace považován za vnitřní, nabyl v 80. letech mezinárodního charakteru (Marek, 2006: 273-275). Po několika letech bojů již bylo jasné, že se SSSR jeho záměr vtáhnout Afghánistán do sféry svého vlivu nezdařil a že se sovětská vojenská intervence, která si vyžádala mnoho lidských životů, setkala s naprostým neúspěchem. Proto se pod tlakem světové veřejnosti a také s účinnou podporou OSN započala roku 1985 složitá jednání o urovnání afghánského konfliktu. Jednání probíhala v Ženevě a základním předpokladem pro řešení konfrontace bylo stažení vojsk SSSR ze země. Jednání se za zprostředkování OSN účastnil SSSR, USA, Pákistán a Afghánistán (Marek, 2006: 276-278). V dubnu roku 1988 byly po dlouhých diskuzích podepsány dohody o stažení všech sovětských vojsk ze země. Sovětská vojska opustila zemi na začátku roku 1989 (Nálevka, 2003: 206). Je nutné si uvědomit, že ke stažení sovětských vojsk došlo spíše v důsledku vnitřních problémů v samotném Sovětském svazu než v důsledku americké administrativy (Horák, 2005: 35-36). Odchodem sovětských vojsk z Afghánistánu dosáhly USA svého hlavního cíle. Prosovětský režim prezidenta Muhammada Nadžibulláha se však udržel až do začátku 90. let⁵²(Nálevka, 2003: 206).

Jak již jsem upozornila, Afghánistán měl pro Spojené státy (ale i pro Sovětský svaz) velmi strategický význam, protože se spolu s Tureckem jednalo o jedinou zemi, která mohla vytvořit nástupní můstek proti Sovětům z jihu. Konec 70. let vůbec značně zkomplikoval americké pozice v oblasti Blízkého východu. V Íránu se zhroutil režim, který USA považovaly za svého klíčového spojence v oblasti, a citelně se tak narušil

⁵² Po střetech mezi jednotlivými frakcemi vítězná opozice převzal vládu nad většinou území země fundamentalistický Talibán (Nálevka, 2003: 206).

řetěz zemí na jižním okraji Sovětského svazu, které byly ochotny s Washingtonem spolupracovat. Sovětská invaze Afghánistánu pouze zesílila pocit ohrožení amerického postavení v regionu. Zásah Američanů v Afghánistánu však nemůžeme považovat za úspěšný, Američané sice svého cíle, aby Sověti zemi opustili, dosáhli, ale následně Afghánistán zabředl do občanské války (Horák, 2005: 35). Dle B. Hnízda ale můžeme odchod sovětských vojsk ze země považovat za symbolický konec bipolárního konfliktu na Blízkém východě (Hnízdo, 1995: 51).

Lze pozorovat, že afghánský konflikt, stejně jako ostatní uvedené příklady politiky zadržování na Blízkém východě, potvrzuje, že se tato oblast v období bipolárního konfliktu skutečně ukázala být regionem pro obě velmoci strategickým, a to nejen v důsledku politiky zadržování, ale také kvůli značným zásobám strategických komodit. Můžeme tedy opět potvrdit, že západní strategie zadržování komunismu se zde v období studené války projevovala, a tudíž lze také hovořit o shodě s Cohenovou teorií politiky kontejnmentu v tomto strategickém pásmu otřesu. Na základě analýzy afghánského konfliktu a dalších uvedených příkladů proto můžeme potvrdit fakt, že se Cohenova teorie s americkou praxí shoduje.

7 Závěr

Cílem diplomové práce bylo na základě analýzy americké zahraniční politiky zadržování komunismu a klasické geopolitické teorie Nicholase Johna Spykmana a moderní teorie Saula Bernarda Cohena zjistit, zda a do jaké míry se teorie mohly stát ideovými základy americké zahraniční politiky v období studené války. Zda se americká zahraniční politika těmito geopolitickými teoriemi inspirovala a zda je možné tyto teorie považovat za praktický návod pro konkrétní politickou praxi.

Jak můžeme vidět v rámci Spykmanovy teorie definované v knize *The Geography of the Peace* se jako klíčová jeví oblast Rimlandu. Dle tohoto autora se jedná o obrovské nárazníkové pásmo, které se geograficky rozprostírá na zbytku (od Heartlandu) Euroasie bez Británie a Japonska. Konkrétně se oblast Rimlandu dle Spykmana skládá z pěti základních oblastí – západní Evropy, Blízkého východu, jihozápadní Asie, Číny a Dálného východu. Za strategicky nejvýznamnější považuje tento geopolitik oblast Dálného a Blízkého východu, a právě zde a v celé rozsáhlé oblasti Rimlandu by se podle Spykmana politika zadržování komunismu měla aplikovat, protože mocnost, která kontroluje Rimland, ovládá Euroasii a ten, kdo dle Spykmana ovládá oblast Euroasie, kontroluje osudy celého světa. A jak můžeme na základě v práci provedené analýzy americké zahraniční politiky vidět, v praxi opravdu k zadržování komunismu v oblasti Rimlandu i strategicky významných oblastech Dálného i Blízkého východu v hojné míře docházelo. Lze tedy potvrdit, že se Spykmanova teorie mohla stát teoretickým zdůvodněním či základem americké zahraniční a bezpečnostní politiky v období studené války. Důkazem nám může být například vznik některých aliancí a paktů, které zde v období bipolárního konfliktu byly vytvářeny. Jedná se například o Severoatlantickou alianci NATO, která měla dle strategie zadržování komunismu obklopit východní blok, a zabránit tak sovětskému svazu, aby se stal první globální velmocí. Dále můžeme zmínit například vznik aliancí SEATO, CENTO či ANZUS, které se táhly podél prostoru, jež ovládal SSSR. Většina těchto aliancí tedy vznikla z iniciativy Spojených států.

Spojené státy se v období studenoválečného konfliktu projevovaly také například v Číně, kde podporovaly, byť s jistými výhradami, Čankajškův nacionalistický režim a poskytovaly Kuomintangu rozsáhlou pomoc. Dalším projevem politiky kontejnmentu v oblasti Rimlandu byl též známý Marschallův plán, který lze

zařadit do ekonomické dimenze zadržování. Jednalo se o jednu z nejmóvraznějších iniciativ Trumanovy administrativy, která představovala jeden z nejmóvznamnějších programů ekonomické pomoci, jaký byl kdy poskytnut. Stejně tak první berlínská krize jen potvrzuje, že v oblasti Rimlandu k politice zadržování komunismu opravdu docházelo.

Korejská válka, které jsem se v práci věnovala podrobněji, pouze dokazuje, jak americká zahraniční politika nehodlala ze své strategie zadržování upustit. Byť se jednalo o zemi, která nepatřila do amerického strategického pásma. Na případu války v Koreji můžeme pozorovat, jak se zahraniční politika USA proměnila v důsledku krizové situace. Tato válka proto svědčí o tom, že oblast Dálného východu se pro Spojené státy americké v rámci politiky kontejnmentu stala oblastí strategickou. Lze tudíž říci, že i konflikt v Koreji potvrzuje, že právě tento region je oblastí, ve které byla pro Američany politika zadržování komunismu velmi důležitá.

Stejně tak případ druhé berlínské krize nám potvrzuje Spykmanova tvrzení, že strategie zadržování by měla probíhat v pásmu Rimlandu, v tomto případě konkrétně v oblasti západní Evropy. Můžeme vidět, že ačkoli se jednalo o omezený konflikt, právě vyostření situace v Berlíně bylo v rámci bipolární konfrontace jedním z nejviditelnějších střetů v oblasti Rimlandu. Berlínský konflikt nám tudíž potvrzuje, že v tomto Spykmanem definovaném strategickém pásmu opravdu americká zahraniční politika zadržování komunismu probíhala. Vidíme tedy, stejně jako u všech zmíněných příkladů, výraznou shodu Spykmanovy teorie s americkou praxí.

Jak můžeme sledovat, Spykman již ve své době předpovídal vytvoření NATO či globální hegemonii Spojených států amerických. Lze také tvrdit, že vítězství USA jako mořské velmoci ve studené válce potvrzuje racionální základ Spykmanových geopolitických představ. A jak tvrdí Š. Volner, můžeme tudíž tohoto geopolitika považovat za architekta světového vítězství liberálně-demokratických zemí nad komunistickou Euroasií, otce atlantismu a myšlenkového vůdce Severoatlantické aliance NATO (Volner, 2004: 35).

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že na základě předchozí analýzy lze považovat americkou politiku zadržování v praxi za shodnou se Spykmanovými geopolitickými teoriemi. V rámci zkoumání zahraniční politiky Spojených států amerických můžeme

potvrdit, že lze teze Nicholase Johna Spykmana pokládat za myšlenkový základ americké politiky zadržování komunismu v období studenovělečného konfliktu či za její praktický návod. Ačkoli je podobnost americké praxe s teoriemi Nicholase Spykmana zřejmá, dodnes není ověřené, že by tvůrci amerických strategických koncepcí vycházeli z jeho děl. Nicméně výsledky analýzy ukazují, že je více než pravděpodobné, že se americká zahraniční politika v období bipolárního konfliktu geopolitickými teoriemi přinejmenším inspirovala. Tomuto tvrzení nahrává i fakt, že Spykmanova práce *The Geography of the Peace* vyšla již roku 1944. Jeho dílo bylo tedy známé již před započtím bipolárního konfliktu. Přesto, že existují i případy, kdy se Spykmanova teorie zcela s americkou praxí neshodovala, můžeme hovořit například o zadržování komunismu v Latinské Americe, lze pak tvrdit, že i tak se Spykmanova teorie s největší pravděpodobností opravdu stala myšlenkovým základem americké politiky kontejnmentu. Lze totiž předpokládat, že v případě již zmíněné Latinské Ameriky Spykman nemohl předpovídat, že by se komunismus mohl rozšířit až na Americký kontinent.

Dle teorie Saula Bernarda Cohena, formulované roku 1973 v knize *Geography and Politics in a World Divided*, musíme za klíčové považovat oblasti pásem otřesu. Zde by se dle Cohena politika zadržování komunismu měla aplikovat. V případě zahraniční politiky Spojených států je z celé oblasti tedy zásadně důležitý region Jihovýchodní Asie a Blízkého východu. Právě v pásmech otřesu dle tohoto geopolitika probíhají největší spory mezi oběma geostrategickými regiony. Strategie zadržování komunismu v celé oblasti Rimlandu je tudíž chybná.

Oblast Jihovýchodní Asie Cohen ve svém díle geograficky vymezuje jako region na severu ohraničený Čínou na jihu Austrálií na západě Indickým subkontinentem a na východě Melanésii. Cohen označuje Jihovýchodní Asii jako vnitřně fragmentovaný region, který je vystaven vnějšímu tlaku. Jedná se o tzv. zónu kontaktů. Jak již bylo řečeno, právě v této strategické oblasti Cohen aplikaci politiky zadržování předpokládal. Jak můžeme na základě analýzy americké zahraniční politiky v období bipolárního konfliktu vidět, opravdu zde ke strategii zadržování docházelo. Spojené státy začaly svůj zájem o region Jihovýchodní Asie projevovat již v období po druhé světové válce. Obě supervelmoci zde chtěly uplatnit svůj vliv.

Některé země regionu Jihovýchodní Asie čelily komunistickým povstáním. Můžeme hovořit například o Malajsku, Filipínách či Indonésii. Oblast bývalé francouzské Indočíny můžeme chápat jako oblast v rámci politiky zadržování komunismu nejproblematictější. Právě zde probíhala vietnamská válka, jeden z nejviditelnějších a nejdiskutovanějších konfliktů v době bipolární konfrontace. Obecně lze říci, že se šíření komunistické ideologie, kterému se Západ v čele se Spojenými státy snažil zabránit, stalo urychlovačem zájmu o region Jihovýchodní Asie. Spojené státy uzavíraly pragmatická přátelství s některými státy v této oblasti, a to například s Thajskem, které bylo americkým strategickým partnerem hlavně kvůli potlačování komunismu v Indočíně, nebo již zmiňovanými Filipínami či Suhartovou Indonésií. USA také participovaly na některých aliancích a sdruženích v rámci tohoto regionu. Zmínit můžeme například alianci SEATO.

Zahraniční politika Spojených států v oblasti Jihovýchodní Asie vycházela z teorie dominového efektu, která tvrdila, že pokud se pod nadvládou komunistické moci ocitne jedna země regionu, bude se komunistická ideologie šířit jako padající dominové kameny i do ostatních zemí v oblasti. Objevily se i takové předpovědi, že by komunistická moc mohla ohrozit bezpečnost Japonska, Indie či Austrálie. Některé teorie dokonce hovořily o tom, že by se komunismus z oblasti Jihovýchodní Asie mohl rozšířit až do regionu Blízkého východu či Evropy. I zde byl tedy strach z vítězství komunistické moci hnací silou politiky zadržování. Základním cílem Spojených států bylo udržet region Jihovýchodní Asie ve sféře západního vlivu.

Spojeným státům se Vietnam pod svou kontrolou udržet nepodařilo, přesto však nemůžeme hovořit o potvrzení katastrofických scénářů, které předpovídaly zatažení celého regionu Jihovýchodní Asie pod nadvládu sovětského bloku. Nicméně i tak můžeme teorii dominového efektu částečně potvrdit. Komunismus se rozšířil z Vietnamu i do okolních zemí, jako byla Kambodža či Laos. Tato skutečnost ale nemění nic na tom, že se Spojené státy v tomto regionu angažovaly a svou politiku zadržování zde aplikovaly. Lze proto potvrdit, že se oblast Jihovýchodní Asie v období studené války opravdu ukázala být regionem pro oba velmocenské bloky strategickým. Můžeme tudíž, stejně jako v případě Spykmanovy teorie, tvrdit, že se Cohenova teorie zadržování v oblasti Jihovýchodní Asie mohla stát pro americkou politiku kontejnmentu důležitým myšlenkovým zdrojem.

Oblast Blízkého východu Cohen chápe jako region, který je ohraničený pěti vodními celky – Kaspickým, Černým, Středozemním, Rudým a Arabským mořem. Stejně jako v případě regionu Jihovýchodní Asie se dle Cohena jedná o rozmanitý a velmi nestabilní region, ve kterém by Spojené státy politiku zadržování komunismu měly aplikovat. A jak můžeme na základě analýzy zahraniční politiky Spojených států v období studené války vidět, ke strategii zadržování zde opravdu docházelo. Spojené státy se pro blízkovýchodní region staly významným aktérem již po druhé světové válce. I zde chtěly obě velmoci svůj vliv uplatnit, jejich soupeření se tedy nevyhnulo ani tomuto regionu. Rivalita mocí na Blízkém východě nebyla poháněná jen úmyslem mít toto území pod svou kontrolou a snahou šířit v této strategické oblasti svůj vliv. Obě supervelmoci se kromě úsilí získat další spojence do studenoválečného boje snažily zajistit přístup ke strategickým surovinám, ropě a zemnímu plynu a zajistit si jejich dodávku. Můžeme tedy říci, že se zde americká zahraniční politika projevovala jak v rámci strategie zadržování komunismu, tak v důsledku zájmu o strategické komodity.

Primárním spojencem Spojených států v oblasti blízkého východu byl Izrael, který se postupem času stal opěrným bodem americké zahraniční politiky v oblasti. Dalším důležitým spojencem bylo Turecko, které se v 50. letech dokonce stává členem Severoatlantické aliance NATO. Někteří blízkovýchodní spojenci obou velmocí však po celou dobu trvání bipolární konfrontace své zahraničněpolitické orientace měnily. Můžeme hovořit například o Iráku či Egyptu. Spojené státy i Sovětský svaz měly v oblasti své stálé spojence, které vojensky či politicky podporovaly. Obě velmoci se zde projevovaly obdobně.

Velmi důležitý byl pro USA a SSSR v oblasti Blízkého východu také Afghánistán, jehož situaci v 70. a 80. letech jsem se věnovala v práci podrobněji. Tento stát měl pro obě velmoci strategický význam, protože se spolu s Tureckem jednalo o jedinou zemi, která mohla vytvořit nástupní můstek proti Sovětům z jihu. Koncem 70. let se zhroutil režim v Íránu, který Spojené státy americké považovaly za klíčového spojence v této oblasti. Citelně se tak narušil řetězec zemí podél jižního okraje Sovětského svazu, které byly ochotné s Washingtonem spolupracovat. Invaze Sovětů do země tudíž jen zesílila pocit ohrožení amerických pozic v regionu. I když zásah Američanů v regionu nemůžeme kvůli nastalé situaci v Afghánistánu považovat za úspěšný, lze potvrdit, že afghánský konflikt, stejně jako ostatní v práci uvedené příklady

politiky zadržování komunismu na Blízkém východě, dokazují, že se tato oblast v době bipolární konfrontace skutečně ukázala být pro obě velmoci strategickou. Lze proto, stejně jako u regionu Jihovýchodní Asie, pozorovat shodu Cohenovy teorie, která doporučovala politiku kontejnmentu právě v této strategické oblasti, s americkou politikou zadržování komunismu v praxi.

Na základě předchozí analýzy lze tvrdit, že se americká zahraniční politika v období bipolárního konfliktu velmi shodovala s Cohenovou teorií. Spojené státy opravdu oblasti Jihovýchodní Asie a Blízkého východu považovaly za velmi důležité. Nemůžeme však potvrdit fakt, že se americká politika zadržování projevovala pouze v Cohenem definovaných pásmech otřesu. Můžeme tedy říci, že se zahraniční politika Spojených států amerických Cohenovou teorií mohla inspirovat a s největší pravděpodobností se tam i stalo, ale nemůžeme potvrdit tvrzení, že se tato geopolitická teorie s americkou politikou zadržování komunismu v praxi shoduje. Saul Bernard Cohen svou práci *Geography and Politics in a World Divided* vydává v 60. letech. V letech 70. práci reviduje. Můžeme tudíž říci, že jeho dílo z části reflektuje již nastalou situaci studenovělečného konfliktu, a proto nelze tvrdit, že se jeho teoriemi mohly inspirovat primární dokumenty věnující se politice zadržování komunismu jako je například Kennanův telegram, článek *Zdroje sovětského chování* či Trumanova doktrína, jako tomu mohlo být v případě teorie Nicholase Johna Spykmana.

8 Seznam zkratek

ANZUS	Bezpečnostní uskupení Austrálie, Nového Zélandu a Spojených států amerických
ASEAN	Společenství států jihovýchodní Asie
CENTO	Ústřední organizace smlouvy
KGB	Výbor státní bezpečnosti
NATO	Severoatlantická aliance
NDR	Německá demokratická republika
OOP	Organizace pro osvobození Palestiny
OSN	Organizace spojených národů
OSS	Úřad strategických služeb
SEATO	Organizace smlouvy jihovýchodní Asie
SRN	Spolková republika Německo
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	Spojené státy americké
ÚV KSSS	Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu
VDR	Vietnamská demokratická republika
ZOPFAN	Zóna míru, svobody a neutrality

9 Použité zdroje

Arjomand, S. A.: 1986. Iran's Islamic Revolution in Comparative Perspective. *World Politics*. No. 3/Vol. 38, 383-414.

Barša, P.: 2003. *Hodina impéria. Zdroje současné zahraniční politiky USA*. Masarykova univerzita v Brně: Brno.

Bradley, J. F. N.: 1994. *Válka a mír po roce 1945: dějiny vztahů mezi Sovětským svazem a Západem*. Victoria Publishing: Praha.

Brzezinski, Z.: 1999. *Velká šachovnice*. Mladá fronta: Praha.

Busseová, S. – Schleyová, N.: 2004. *Války USA*. Brána: Praha.

Carter, M. J.: 2013. The Universe Unraveling: American Foreign Policy in Cold War Laos. *The Journal of American History*, No. 5/Vol. 23, 1306-1307.

Catchpole, B.: 2003. *Korejská válka 1950-53*. Jiří Bouchal – BB art: Praha.

Cohen, S. B.: 1973. *The Geography and Politics in a World Divided*. Oxford University Press Inc: Oxford.

Cohen, S. B.: 1991. Presidential Address: Global Geopolitical Change in the Post-Cold War Era. *Annals of the Association of American Geographers*, No. 4/Vol. 81, 551-580.

Cohen, S. B.: 2003. *Geopolitics of the World System*. Rowman & Littlefield Publishers: Oxford.

Dodds, K.: 2007. *Geopolitics. A Very Short Introduction*. Oxford University Press Inc.: New York.

Drulák, P. – Druláková, R.: 2007. *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. VŠE: Praha.

Dvorchak, J. R.: 1996. *Korejská válka 1950-53*. Jota: Brno.

Eckert, C. J. – Lee, K. B. – Lew, Y. I. – Robinson, M. – Wagner, E. W.: 2001. *Dějiny Koreje*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha.

- Evans, M.: 2007. Whatever Happened to the Non-Aligned Movement? *History Today*. No. 12/Vol. 57, 49-50.
- Fahrer, Ch. – Glassner, F.: 2004. *Political Geography*. John Wiley & Sons, Inc.: New York.
- Fenton, D.: 2012. To Cage the Red Dragon: SEATO and the Defence of Southeast Asia, 1955-1965. *New Zealand International Review*. No. 6/Vol. 37, 30-31.
- Friedman, N.: 2005. *Studená válka*. CP Books, a. s.: Brno.
- Fučík, J.: 2010. *Stín jaderné války nad Evropou*. Mladá fronta. Praha.
- Gaddis, J. L.: 1982. *Strategies of Containment. A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*. Oxford University Press: Oxford.
- Gaddis, J. L.: 2006. *Studená válka*. Slovart: Praha.
- Girling, J. L. S.: 1971-1972. Nixon's "Algeria"-Doctrine and Disengagement in Indochina. *Pacific Affairs*, No. 44/Vol. 44, 527-544.
- Gossman, P.: 2001. Afghanistan in the Balance. *Middle East Report*. No. 221/Vol. 37, 8-15.
- Halliday, F. – Tanin, Z.: 1998. The Communist Regime in Afghanistan 1978-1992: Institutions and Conflicts. *Europe-Asia Studies*. No. 8/ Vol. 50, 1357-1380.
- Hnízdo, B.: 1995. *Mezinárodní perspektivy politických regionů*. Institut pro středoevropskou kulturu a politiku: Praha.
- Hook, S. – Spanier, W.: *American Foreign Policy since World War II*. CQ Press: Washington DC.
- Horák, S.: 2005. *Afghánský konflikt*. Public History: Praha.
- Hýbnerová, S.: 2003. *Mezinárodní vztahy po roce 1945*. Karolinum: Praha.
- Chaffetz, D.: 1980. Afghanistan in Turmoil. *International Affairs*. No. 1/Vol. 56, 15-36.

Kalvoda, J.: 2001. *Studená válka 1946-1989. Svoboda znamená zodpovědnost.* Nakladatelství DÍLO: Kladno.

Kegley, Ch. W. – Wittkopf, E., R.: 1987. *American Foreign Policy. Pattern and process.* St. Martin's Press: New York.

Kennan, G. F.: 1947. The Sources of Soviet Conduct. *Foreign Affairs*, dostupné na: <http://www.foreignaffairs.com/articles/23331/x/the-sources-of-soviet-conduct>, 15. 2. 2013.

Khan, A. Z.: The Cold War In Southeast Asia: Vietnam Conflict. *International Journal of Business and Social Science*, No. 12/Vol. 2, 156-172.

Khudori, D.: 2006. Towards a Bandung spirit-based civil society movement: reflection from Yogyakarta commemoration of Bandung Asian-African Conference. *Inter-Asia Cultural Studies*, No. 1/Vol. 7, 121-138.

Khudori, D.: 2006. Towards a Bandung spirit-based civil society movement: reflection from Yogyakarta commemoration of Bandung Asian-African Conference. *Inter-Asia Cultural Studies*, No. 1/Vol. 7, 121-138.

Kissinger, H.: 1999. *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínské zdi.* Prostor: Praha.

Kissinger, H.: 2002: *Potřebuje Amerika zahraniční politiku? Cesta k diplomacii pro 21. století.* BB Art: Praha.

Kořan, M.: 2008. *Jednopřípadová studie.* In: Drulák, P. a kol. (eds.): *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích.* Portál: Praha.

Krejčí, O.: 2001. *Mezinárodní politika.* Ekopress, s.r.o.: Praha.

Krejčí, O.: 2009. *Zahraniční politika USA.* Professional Publishing: Praha.

Kubiak, K. – Makowski, A.: 2004. *Korejská válka 1950-1953. Boje na moři.* Naše vojsko, s., r., o.: Praha.

Kupka, M.: 2001. Moderní geopolitické teorie v USA. *Mezinárodní vztahy*, No. 2/Vol. 36, 83-97.

Kurus, B.: 1993. Understanding ASEAN: Benefits and Raison d'Étre. *Asian Survey*. No. 8/Vol. 33, 819-831.

Lerche, Ch. O.: 1966. The Crisis in American World Leadership. *The Journal of Politics*. No. 2/Vol. 28, 308-321.

Litera, B.: 1993. *Studená válka*. H&H: Praha.

Lžička, O. – Ondriaš, P.: 2012. Analýza geopolitického diskurzu Henryho Kissingera a Zbigniewa brzezinskiho. *Global Politics*, dostupné na: <http://www.globalpolitics.cz/clanky/analyza-geopolitickeho-diskurzu-henryho-kissingera-a-zbigniewa-brzezinskiho>, 3. 1. 2013.

Mackinder, H. J.: 1904. The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*, no. 4/Vol.23, 421-437.

Mackinder, H. J.: 1943. The Round World and Winning of the Peace. *Foreign Affairs*, No. 4/Vol.21, 595-605.

Marek, J.: 2006. *Dějiny Afghánistánu*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha.

McNab, Ch. – Wiest, A.: 2010. *Historie vietnamské války*. Nakladatelství brána: Praha.

Moyar, M.: 2004. Political Monks: The Militant Buddhist Movement during the Vietnam War. *Modern Asian Studies*, No. 4/Vol. 38, 749-784.

Nálevka, V.: 2000. *Světová politika ve 20. století II*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml.: Praha.

Nálevka, V.: 2000. *Světová politika ve 20. století*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml.: Praha.

Nálevka, V.: 2003. *Studená válka*. Triton s. r. o.: Praha.

Narine, S.: 1998. ASEAN and the Management of Regional Security: *Pacific Affairs*. No. 2/Vol. 71, 195-214.

Neumann, P.: 2004. Nový regionalismus ve světové ekonomice. Příklad Spojených států amerických v podmínkách západní hemisféry: *Mezinárodní vztahy*. No. 4/Vol. 36, 50-59.

Petrů, T.: 2011a. Jihovýchodní Asie. In: Cabada, L – Šanc, D. a kol. (eds.): *Panregiony ve 21. století*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.: Plzeň, 178-213.

Petrů, T.: 2011b. Sdružení národů jihovýchodní Asie. In: Romancov, Michael a kol. (eds.): *Mezinárodní organizace*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.: Plzeň, s. 123-158.

Poledne, A: 2004. *Největší moderní války*. Volvox Globator: Praha.

Příručka NATO (1999). Informační tisková kancelář NATO – 1110 BRUSSELS. BELGIUM.

Rapacký, A.: 1963. The Polish Plan for a Nuclear-Free Zone Today. *International Affairs*, No. 1/Vol. 39, 1-12.

Sempa, F. P.: 2002. *Geopolitics: From the Cold War to the 21st Century*. Transaction Publishers: New Jersey.

Sidky, H.: 2007. War, Changing Patterns of Warfare, State Collapse, and Transnational Violence in Afghanistan: 1978-2001. *Modern Asian Studies*. No. 4/Vol. 41, 849-888.

Simon, S.: 1987. ASEAN's Strategic Situation in the 1980s: *Pacific Affairs*. No. 1/Vol. 60, 73-93.

Skřivan, A.: 2000. *Situace v Číně po druhé světové válce*. Historický obzor: Praha.

Sloan, G.: 2003. Sir Halford Mackinder: The Heartland Theory Then and Now. In: Taylor, P. J. (ed.): *Political Geography*. Frank Cass: London, 15-39.

Sneider, D. C.: 2007. The United States and Northeast Asia: The Cold War Legacy. In: Sneider, D. C. - Shin, G. (eds.): *Cross Currents: Regionalism and Nationalism in Northeast Asia*. Washington DC: Brookings Institution Press, 259-275.

Spykman, J. N.: 2007. *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. Transaction Publishers: New Jersey.

Spykman, N. J.: 1938a. Geography and Foreign Policy, I. *The American Political Science Review*, No. 1/Vol. 32, 28-50.

Spykman, N. J.: 1938b. Geography and Foreign Policy, II. *The American Political Science Review*, No. 2/Vol. 32, 213-236.

Spykman, N. J.: 1944. *The Geography of the Peace*. Harcourt, Brance and Co.: New York.

Suchý, P.: 2005. *Strategie zadržování v americké zahraniční politice*. Masarykova univerzita v Brně: Brno.

Šabacká, Y.: 2011. *Konflikt a politika velmocí na Blízkém východě. Libanon – bitevní pole velmocí*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.: Plzeň.

Šlechta, M.: 2007. *Ohniska napětí ve světě*. Nakladatelství české kartografické společnosti, s. r. o.: Praha.

Tønnesson, S.: 1985. The Longest Wars: Indochina 1945-75. *Journal of Peace Research*, No. 1/Vol. 22, 9-29.

Tucker, R. W. – Hendrickson, D., C.: *The Imperial Temptation. The New World Order and America's Purpose*. Council on Foreign Relations Press: New York.

Volner, Š.: 2004. *Geopolitika pro 21. storočie?* Efect Copy spol. s.r.o.: Hlohovec.

Vykoukal, J. – Litera, B. – Tejchman, M.: 2000. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Libri: Praha.

Wallerstein, I.: 2005. *Úpadek americké moci. USA v chaotickém světě*. Slon: Praha.

Wanner, J.: 2011. *Ve stínu studené války. Střední východ v letech Eisenhowerovy doktríny 1956-1960*. Nakladatelství Lidové noviny: Praha.

Ward, J. K.: 1968. Winston Churchill and the "Iron Curtain" Speech. *Society for History Education*, No. 2/Vol. 1, 5-13+57-63.

Wright, Q.: 1960. Legal Aspects of the U-2 Incident. *The American Journal of International Law*, No. 4/Vol. 54, 836-854.

Zubok, V. – Pleshakov, C.: *Inside the Kremlin's Cold War and the National Security State*. Houghton Mifflin Company: Boston.

Internetové zdroje

56 - Special Message to the Congress on Greece and Turkey: The Truman Doctrine (Trumanova doktrína), dostupné na: www.presidency.ucsb.edu.

861.00/2 - 2246: Telegram (Kennanův „dlouhý telegram“), dostupné na: www.gwu.edu.

Black Rainbow (příloha č. 6), dostupné na: www.blackrainbow-blackrainbow.blogspot.cz.

Document NSC 48/2, dostupné na: www.princeton.edu.

German during the Cold War (příloha č. 4), dostupné na: www.johndclare.net.

Korejská válka (příloha č. 3), dostupné na: <http://n2studio.mzf.cz>.

NSC 68: United States Objectives and Programs for National Security, dostupné na: www.fas.org.

Teacher web (příloha č. 2), dostupné na: <http://teacherweb.ftl.pinecrest.edu>.

Wikimedia Commons (příloha č. 8), dostupné na: <http://commons.wikimedia.org>.

World trade organization (Oficiální stránky WTO), dostupné na: www.wto.org.

10 **Resumé**

This thesis examines the extent to which U.S. foreign policy in the bipolar conflict applied the traditional geopolitical theories or to what extent they have been affected. For my research I have chosen the traditional theory of Nicholas John Spykman and the modern theory of Saul Bernard Cohen, who are often considered to be intellectual resources of the policy of containment, which followed the United States after the Second World War. Work therefore addresses the geopolitical situation in the U.S. during the Cold War.

I explain both geopolitical theories, namely the theory of Nicholas Spykman and Saul Cohen. I focused mainly on what both geopolitical authors considered the most important in the areas in which should be policy of containment in an accord to both author's place. I find out that the key area for Spykman was Rimland. Cohen considered the most important two shatterbelts – Southeast Asia and Middle East.

Based on several criterias I have chosen a few historical phenomenas, which may confirm the claim that the U.S. policy of containment can be inspired with these geopolitical theories. For the Rimland area I have chosen two cases – the Korean War and the second Berlin crisis. In the case of Southeast Asia I have opted for the Vietnam War and in the case of Middle East I have selected War in Afghanistan.

In an accord with the analysis of U.S. foreign policy and geopolitical concepts we could say that these geopolitical theories can be regarded as the ideological basis of American foreign policy during the Cold War. We can say that the Spykman's and Cohen's theory like to become an intellectual foundation of American politics containment. Therefore American foreign policy could be inspired by these theories. As well as the area of Rimland the United States really considered the Southeast Asia and the Middle East as very important. But we can not confirm the fact that the U.S. policy of containment manifested only in defined zones Cohen's shatterbelts.

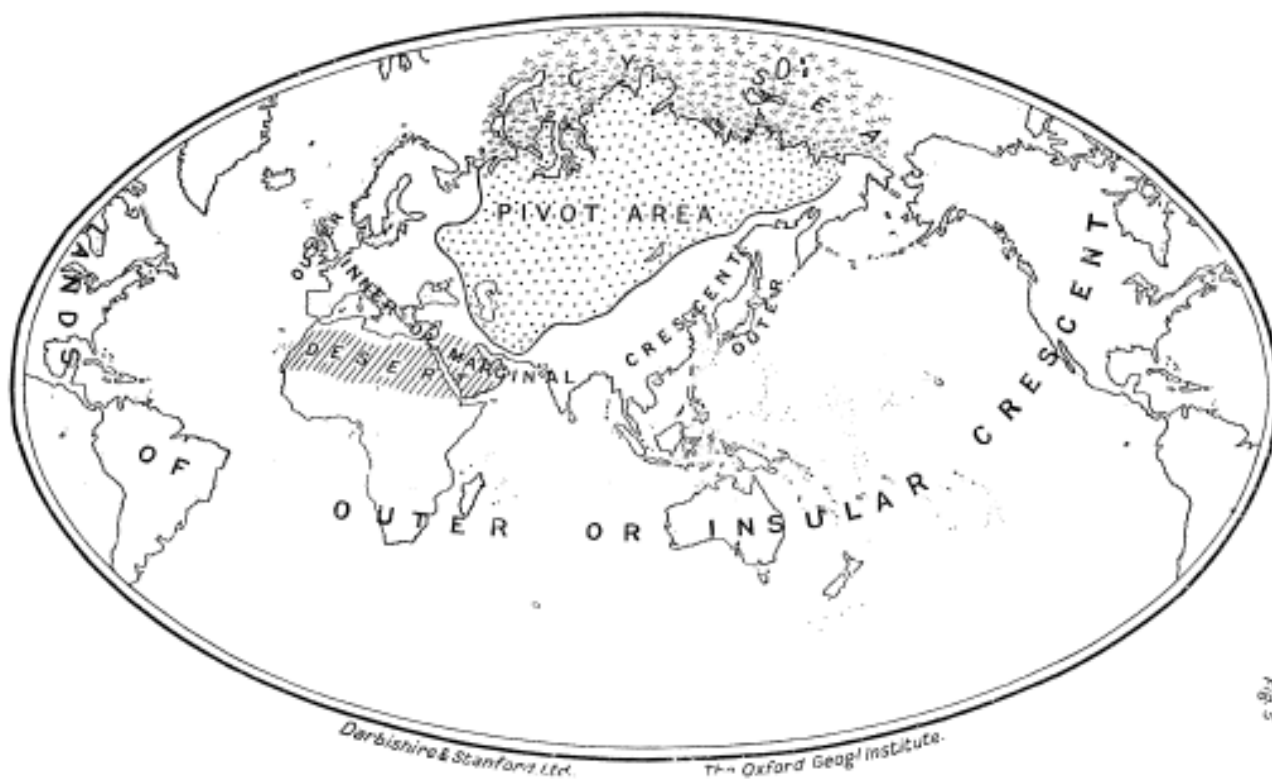
It should be noted that Spykman's work *The Geography of the Peace* was published as early as 1944. Spykman already at the time predicted the creation of NATO and U.S. global hegemony. He can be regarded as the architect of the global

victory of liberal-democratic countries under the communist Eurasia, the father of atlantism and intellectual leader of NATO.

Saul Bernard Cohen's work *Geography and Politics in a World Divided* issued in 60th. In 70th work was revised. We can therefore say that his work has reflected in a part the cold war conflict, and therefore we can not claim that his theory could inspire primary documents dealed with the policy of containment, such as Kennan's telegram, Article Sources of Soviet Conduct or the Truman Doctrine, as this could be the case for the theory of Nicholas John Spykman. Nevertheless, U.S. foreign policy could be inspired by his geopolitics theory.

11 Přílohy

Příloha č. 1.: Mackinderovo zobrazení pivotní oblasti v jeho práci *The Geographical Pivot of History* (1904)

THE NATURAL SEATS OF POWER.

Pivot area—wholly continental. Outer crescent—wholly oceanic. Inner crescent—partly continental, partly oceanic.

Zdroj: Mackinder, 1904: 435

Příloha č. 2.: Spykmanova teorie – 1944

Zdroj: <http://teacherweb.ftl.pinecrest.edu/snyderd/MWH/AP/APGeographers.htm>

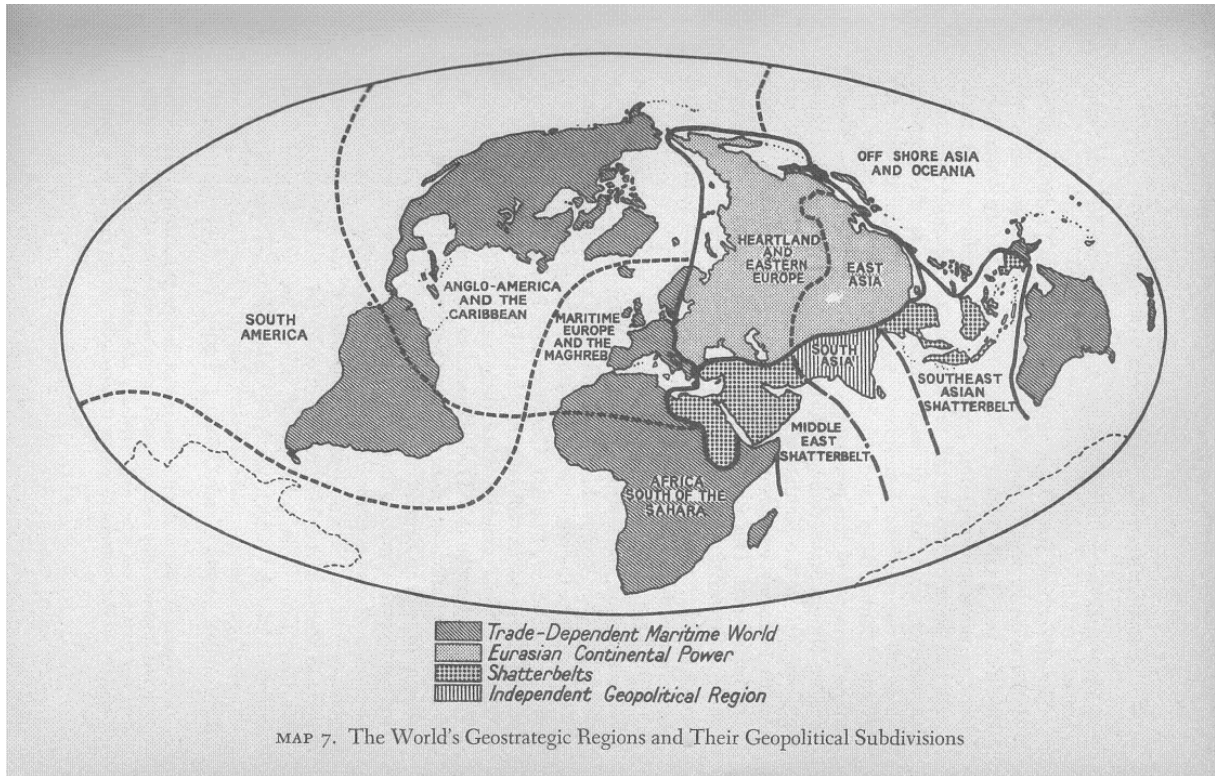
Příloha č. 3.: Rozdělení Korejského poloostrova 38. rovnoběžkou

Příloha č. 4.: Rozdělení Německa mezi čtyři okupační mocnosti

Zdroj: http://www.johndclare.net/cold_war9_germany.htm

Příloha č. 5.: Cohenova pásma otřesu (Shatterbelts)

Zdroj: Cohen, 1973: 67

Příloha č. 6.: Rozdělení Vietnamu

Zdroj: <http://blackrainbow-blackrainbow.blogspot.cz/2011/06/vietnam-war.html>

Příloha č. 7.: Rovnováha na Blízkém východě v době bipolárního konfliktu

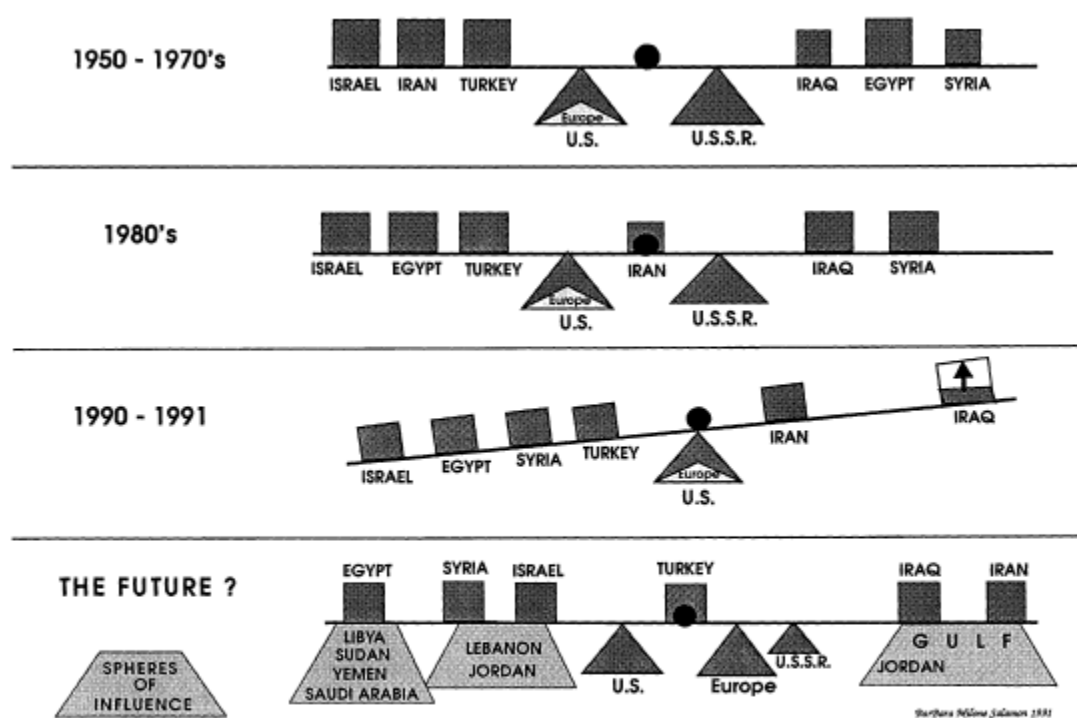

Figure 4. Equilibrium and the Middle East seesaw. From the 1950s to the 1980s, a static and tenuous form of equilibrium existed in the Middle East Shatterbelt because the two superpowers were in balance. Local and regional disturbances occurred as regional powers shifted their superpower alliances. In 1991, the region was thrown into imbalance as Iraq was defeated and the U.S. became the dominant intrusive power.

Příloha č. 8.: Afghánistán – Herát

Zdroj: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Afghanistan_map_Herat.png